

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนนาร่อง ระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วม

1.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

1.3 รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

1.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน

2.1 ความหมายของการบริหารการศึกษา

2.2 ขอบข่ายของงานบริหารโรงเรียน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

3.1 แนวคิดพื้นฐานและความเป็นมาของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

3.2 หลักการที่สำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

3.3 ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

3.4 รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

4. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

4.1 ความหมายของชุมชน

4.2 ประเภทของชุมชน

5. โรงเรียนกับชุมชน

5.1 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

5.2 ความหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

5.3 บทบาทและหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อชุมชน

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการบริหารได้รับความสนใจจากนักวิจัยมากการวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมคือ

Elton Mayo (1945) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของปัจจัยทางกายภาพ เช่น แสง สี เสียง มีผลต่อการทำงานของพนักงานอย่างไรในโรงงาน Hawthorne ของบริษัท Western Electric พบว่าความสามารถในการผลิตของพนักงานขึ้นกับขวัญ กำลังใจ แรงจูงใจ ค่านิยมและการได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มมากกว่าปัจจัยทางกายภาพ และจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กร การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะมีผลต่อขวัญ กำลังใจและผลผลิต

Rensis Likert (1961) ได้เสนอว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและการตัดสินใจที่เกี่ยวกับงาน ซึ่งกระทำโดยกลุ่มผู้บริหารที่มีความเชื่อมั่นและไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเต็มที่ การติดต่อสื่อสารไม่เพียงแต่จากบนลงล่าง (downward communication) และจากล่างขึ้นไปข้างบน (upward communication) แต่ยังมี การติดต่อสื่อสารแนวนอน (horizontal communication) ระหว่างเพื่อนร่วมงานที่อยู่ระดับเดียวกัน ในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารไม่เพียงแต่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ เท่านั้น แต่จะพยายามทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความรู้สึกว่าพวกเขามีความสำคัญ

Coch and French (อ้างถึงใน สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2536) ได้ใช้วิธีการ 3 วิธีการกับ 3 กลุ่ม คือกลุ่มแรก จะไม่มีส่วนในการบริหาร แม้จะได้รับการบอกกล่าวเปลี่ยนแปลงและตอบคำถามต่างๆ กลุ่มที่สอง จะใช้วิธีการเลือกตัวแทนทำงานร่วมกับฝ่ายบริหาร กลุ่มที่สาม ให้คนงานทุกคนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง อภิปรายร่วมกับตัวแทนฝ่ายบริหาร ผลการวิจัยปรากฏว่า ประสิทธิภาพการทำงานเพิ่มขึ้นมากที่สุดในกลุ่มที่สาม ซึ่งมีการมีส่วนร่วมของคนงานทุกคน

1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

Keith Davis (1981) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมทั้งทางกาย อารมณ์และความรู้สึกของคน ๆ หนึ่งต่อสถานการณ์และกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึก กระตือรือร้น ในการที่จะทำให้ถึงเป้าหมายของกลุ่มที่วางไว้ และร่วมกันรับผิดชอบในสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น

Webster's ninth New Collegiate Dictionary (1983) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มใหญ่ ๆ

นพพงษ์ บุญจิตตราดุลย์ (เอกสาร, มปป) ได้ให้ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยถึงให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหา การแบ่งอำนาจหน้าที่ เข้าร่วมทำงานด้วยจิตใจ

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2538) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ว่าหมายถึง รูปแบบของความเกี่ยวข้องผูกพันร่วมกัน (Involvement) ของสมาชิกในการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อการตัดสินใจ และควบคุมการทำงานร่วมกัน

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2541) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ ปฏิสัมพันธ์ของทุกฝ่าย ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรม จึงทำให้คนเกิดการ เรียนรู้ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้น โดยสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดอุดมการณ์ นโยบายในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนตัดสินใจในกิจการใด ๆ ที่มีผลกระทบถึงตัวประชาชน

วรรณวิไล วรวิภโยนิค (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากการเกี่ยวข้องของบุคคล กลุ่มบุคคล สมาคมหรือองค์กรต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม อันเป็นเหตุเร้าใจให้เกิดการมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผนปฏิบัติ ตลอดจนติดตามและประเมินผล ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนตระหนักว่าตนเองเป็นเจ้าของโครงการ หรือได้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ จะได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานต่างๆ ด้วยดี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งจะมีผลกระทบโดยตรงต่อตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อพื้นฐานของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน และองค์การ รวมทั้งขึ้นอยู่กับกาลเวลาและยุคสมัยอีกด้วย

เมตต์ เมตต์การุณจิตต์ (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน

โอวาท สุทธนารักษ์ (2530) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ประชาชนได้มีโอกาสเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหา และดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ของการพัฒนา หรือการที่ประชาชนได้เพิ่มศักยภาพในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆ ในสังคมรวมถึงการใช้ การจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมด้วยตนเอง

กิตติโชค ห้อยยี่งู (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนมีความเกี่ยวข้องกับกิจการของโรงเรียนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล ทั้งในฐานะผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือร่วมมือในกิจการของโรงเรียน และในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน

พุลศรี ไม้ทอง (2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การรวมกันของบุคคลต่างๆ ทั้งประชาชน ภาครัฐบาล ภาคเอกชน ที่ร่วมดำเนินการ ร่วมฟัง ร่วมคิด ร่วมออกความเห็น ร่วมสำรวจปัญหา ร่วมลงทุน ร่วมรับผลประโยชน์ ตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาในชุมชนของตน

พจนานุกรม (2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคล ชุมชน ได้มีบทบาทหรือพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมเสียสละเวลา แรงงาน วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ และอื่นๆ

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนในการร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมประเมิณผล มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น เพื่อจะได้ตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนให้มากที่สุด ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

1.3 รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ได้จำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมตามคุณลักษณะ 11 ประการ ดังนี้

- 1) การจำแนกตามประเภทของกิจกรรมที่เข้าร่วม
- 2) การจำแนกตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม
- 3) การจำแนกตามระดับความสมัครใจ
- 4) การจำแนกตามวิธีของการมีส่วนร่วม
- 5) การจำแนกตามความเข้มของการมีส่วนร่วม
- 6) การจำแนกความถี่ของการมีส่วนร่วม
- 7) การจำแนกตามระดับของประสิทธิผลในการมีส่วนร่วม
- 8) การจำแนกตามพิสัยของกิจกรรม
- 9) การจำแนกตามระดับขององค์การ
- 10) การจำแนกตามผู้เข้าร่วม
- 11) การจำแนกตามลักษณะของการวางแผน

อคิน รพีพัฒน์ (2538 : 188 อ้างถึงใน พูลศรี ไม้ทอง, 2543: 30) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจจำแนกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

ศิริกาญจน์ โโกสุมภ์ (2542) ได้กล่าวถึง แบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่มีข้อจำกัดอันทำให้การมีส่วนร่วมไม่เต็มที่ คือ มีน้อยนั่นเอง ข้อจำกัดนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าเขาดีกว่าหรือมีทรัพยากรเชิงอำนาจ เช่น เป็นผู้มีความรู้มากกว่า จึงทำให้ไม่ปรารถนาเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นั่นคือ ความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมน้อย

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบชายขอบ เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนทั่วไปกับโรงเรียน ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมโดยการร่วมงานหรือให้ความร่วมมือ หรือร่วมสนับสนุน โดยอาจจะแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกิจกรรมบ้าง แต่ไม่มีการตัดสินใจใน มอภาระให้เป็นฝ่ายของโรงเรียน ลักษณะของการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนหรือประชาชนทั่วไปมีลักษณะในการมาร่วมงาน ให้ความร่วมมือในการประชุม และให้ความสนับสนุนโดยการบริจาคเงินและสิ่งของ หรือร่วมดำเนินงาน บางครั้งอาจแสดงความคิดเห็นในการดำเนินงานบ้าง แต่ก็ไม่มีน้ำหนัก เพราะส่วนมากมักจะคล้อยตามการตัดสินใจของกลุ่มที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่า เช่น กลุ่มของคณะกรรมการโรงเรียน หรือกลุ่มผู้นำในโรงเรียนที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากที่สุด ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมน้อย โดยเฉพาะในเรื่องการออกความคิดเห็นเพื่อเสนอแนะให้โรงเรียนปรับปรุงการเรียนการสอนในโรงเรียน เพราะถือว่าหน้าที่ในการจัดการศึกษาเป็นของโรงเรียนและครู หากผู้ปกครองนักเรียนจะแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะอะไรก็ยิ่งเกรงว่าจะไม่ถูกหลักการของครูหรือของโรงเรียน

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบเป็นบางส่วน (Partial Participation) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องกับประชาชนในชุมชน หรือกิจกรรมการศึกษาในระดับความเข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ กิจกรรมโดยคณะกรรมการโรงเรียนจึงมีความสำคัญ ที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายสำคัญซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของ

ไทย การมีส่วนร่วมแบบเป็นบางส่วนนี้จะมีลักษณะที่มีส่วนร่วมแบบร่วมริเริ่มงาน มาร่วมงาน ร่วมให้การสนับสนุนด้วยการบริจาคหรือร่วมมือในการทำงาน โดยมีบทบาทมากกว่าแบบชายขอบ ได้แก่ กลุ่มของคณะกรรมการ โรงเรียนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจได้บ้าง ซึ่งการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการดำเนินการได้ทั้งหมดก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม การคิดริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ยังคงเริ่มต้นจากฝ่ายโรงเรียน และในการร่วมกิจกรรมสามารถมีส่วนร่วมได้ทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็น การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียมกัน ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ เป็นการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหาร โรงเรียน ประธานคณะกรรมการ โรงเรียน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการที่จะชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นแบบแผนของการมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มีอิทธิพลเพราะมีทรัพยากรทางอำนาจ ทำให้มีบทบาทตามหน้าที่ที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะเป็นผู้นำในการริเริ่มงาน ผู้คิดงาน ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน ร่วมงานและร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างจริงจังทุกขั้นตอน และมีอำนาจในการตัดสินใจได้มากที่สุด

กรณีศึกษา ชมดี (2524) ได้สรุปรูปแบบในการพิจารณาการมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในงานวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยแบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 10 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance at Meeting)
2. การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (Financial Contribution)
3. การมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการ (Membership on Committees)
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor)
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customers)
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ (Entrepreneus)
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (Employers)
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

กิตติโชค ห้อยชู๊ (2527) ลักษณะการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ
ร่วมมือในกิจการของโรงเรียน ประกอบด้วย

1. ร่วมเป็นกรรมการ
2. ร่วมประชุม
3. ร่วมให้ความคิดเห็น
4. ร่วมตัดสินใจ
5. ร่วมแก้ปัญหา
6. ประชาสัมพันธ์โรงเรียน
7. ร่วมบริจาคเงิน
8. ร่วมบริจาควัสดุอุปกรณ์
9. ร่วมบริจาคแรงงาน
10. ร่วมเป็นวิทยากร
11. ร่วมงานที่โรงเรียนจัดขึ้น
12. ให้โรงเรียนใช้อาคารสถานที่

ลักษณะการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน ประกอบด้วย

1. รับบริการเพื่อการอ่านออกเขียนได้
2. ใช้บริการห้องสมุด
3. รับบริการข่าวสารความรู้
4. รับบริการความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวัน
5. รับบริการส่งเสริมอาชีพ
6. ยืมวัสดุสิ่งของของโรงเรียน
7. รับบริการเพื่อสุขภาพอนามัย
8. ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียน
9. ร่วมกิจกรรมนันทนาการ
10. ร่วมกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีศาสนา

อคิน รพีพัฒน์ (2527, อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540) ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงน่าจะมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ ของปัญหาของชาวชนบท ขั้นตอนนี้ เป็นส่วนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวชนบทยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหา ด้วยตัวของเขาเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์เพราะชาวชนบทจะขาดความเข้าใจและ มองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น เนื่องจากชาวชนบทเป็นผู้อยู่กับปัญหาและรู้จักปัญหาของ ตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์จะมองปัญหาของเขาได้เด่นชัดยิ่งขึ้น เมื่อมีคนมาช่วยเขาวิเคราะห์ถึงปัญหา และสาเหตุของปัญหานั้น เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนานี้เองที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นกระจกเงาผู้คอย สะท้อนภาพหรือเป็นผู้คอยชักให้ชาวชนบทมองเห็นภาพของปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัว ของเขาเอง

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การวางแผนดำเนินกิจกรรมเป็น ขั้นตอนที่ไปทีขาดไม่ได้ เพราะหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานการพัฒนาวัตถุให้ เสร็จสิ้นโดยฉับไว ก็จะดำเนินการวางแผนงานเสียด้วยตนเอง ผลที่ตามมาคือ เมื่อขาดเจ้าหน้าที่ ชาวชนบทก็จะไม่สามารถดำเนินการวางแผนงานได้ด้วยตนเอง สิ่งนี้อาจเป็นความยากลำบากที่จะ ผลักดันให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นแต่เพียงเพื่อนของชาวชนบทในการช่วยกันวางแผน เพราะชาวชนบทโดยทั่วไปมีการศึกษาน้อยแต่ถ้าเราไม่ทำให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ โอกาสที่ชาวชนบทจะได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเองในการวางแผนดำเนินงานก็จะหมดไป เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องทำให้ได้ว่าการศึกษาดังกล่าว ต้องเริ่มความยากง่าย เร็วช้า จากระดับ ของผู้จะรับการศึกษามีใช้จากระดับความรู้ความสามารถของผู้ให้การศึกษา

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ถึงแม้ว่าชาวชนบทจะยากจนและ ขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและ ปฏิบัติงานได้ เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบทอย่างน้อยชาวชนบทก็มีแรงงานของ ตนเองเป็นขั้นต่ำสุดที่จะเข้าร่วมได้ และในหลายๆ แห่ง ชาวชนบทสามารถที่จะร่วมลงทุนใน กิจกรรมหลาย ๆ ประเภทได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวชนบทคิดค้นทุนให้กับ ตัวเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวัง รักษากิจกรรมที่สร้างขึ้นเพราะเขามีความรู้สึกร่วมเป็น เจ้าของ ซึ่งต่างไปจากสภาพที่การลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอก จะมีอะไร เสียหายก็ไม่เดือดร้อนมากนักและการบำรุงรักษาจะไม่เกิดขึ้น เพราะเมื่อไม่ใช่ของเขา เขาก็จะไม่ บำรุงรักษา ไม่รักและหวงแหนมัน นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การ ดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเอง ต่อไปได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญ อย่างยิ่งอีกเหมือนกัน เพราะถ้าหากการติดตามและการประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมของชาว

ชนบทแต่ดำเนินการโดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมจะไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจประสบความสำเร็จล้มเหลว เพราะชาวชนบทไม่ได้ประเมินด้วยตนเองให้รู้แจ้งว่าดีหรือไม่อย่างไร ถึงแม้จะมีผู้โต้แย้งว่าการประเมินที่เที่ยงธรรมที่สุดน่าจะมาจากบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมนั้นๆ แต่ถ้าคิดถึงจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่มุ่งจะพัฒนาคน การคำนึงถึงแต่ความเที่ยงธรรมในแนวความคิดของคนภายนอกย่อมไร้ประโยชน์ การผสมผสานระหว่างคนภายนอกกับชาวชนบทน่าจะเกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากส่วนประกอบของคนนอกที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมจะเป็นชาวชนบทในหมู่บ้านอื่น ๆ มาร่วมประเมินด้วยก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ไม่น้อย เพราะนอกจากจะเป็นการเผยแพร่ กิจกรรมออกไปแล้วชาวชนบทจะเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ คล้ายคลึงกับชาวชนบทด้วยตนเอง

โอวาท สุทธนารักษ์ (2530) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ร่วมคิดค้นและตัดสินใจแก้ปัญหา

ขั้นที่ 2 ร่วมดำเนินการ

ขั้นที่ 3 ร่วมประเมินผล

Cohen and Uphoff (1977) ได้เสนอลักษณะการมีส่วนร่วมดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมคิดในการตัดสินใจ ในการตัดสินใจประการแรก คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ตามด้วยนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงต่างๆเช่น ในช่วงเริ่มต้น ในช่วงการดำเนินการวางแผน และในช่วงการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานของโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใดบ้าง เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้นนอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลในกลุ่มต่างๆได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งที่สำคัญที่จะต้องสังเกตคือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

ซูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ได้จำแนกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมโดยนำแนวคิดของโคเฮน และอ็พฮอฟ กับแนวคิดของอกิน รพีพัฒน์และเจมส์คัตต์ ป็นทอง ออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการดำเนินงาน และกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าโครงการที่พวกเขาดำเนินการนั้น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่ทำเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของนักวิชาการทั่วไป ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจำแนกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ขั้นตอนและใช้เป็นกรอบในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ รวมถึงการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา กำหนดความต้องการของชุมชน ร่วมคิดในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ในการวางแผนการดำเนินงาน รวมทั้งการให้ข้อมูล

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมดำเนินการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารงานและประสานงานตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมประเมินผล เป็นขั้นที่มีความสำคัญประชาชนควรมีส่วนร่วมรับรู้ในการประเมินผลเพื่อให้ชุมชนได้ทราบว่าผลการดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ งานที่ทำลงไปนั้นได้รับผลดีหรือได้รับประโยชน์อย่างไรบ้าง

1.3 นโยบายกรมสามัญศึกษา ปีงบประมาณ 2545

เพื่อให้การจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษามีคุณภาพและประสิทธิภาพ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งขณะนี้โรงเรียนและหน่วยงานมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาแล้ว (A1 : Awareness) กรมสามัญศึกษาจึงกำหนดนโยบายปีงบประมาณ 2545 เพื่อเป็นกรอบให้หน่วยงานในสังกัดใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ โดยมุ่งเน้นที่จะสานต่อยุทธศาสตร์ 10 ประการ และการนำหลักการไปสู่การปฏิบัติด้วยวิธีการที่หลากหลาย (A2 : Attempt) การติดตามผลเพื่อแสวงหาวิธีการที่ได้ผลสามารถพัฒนาผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ (A3 : Achievement) และการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้เพื่อขยายผลและพัฒนาแนวทางให้เกิดเป็นระบบที่ยั่งยืน (A4 : Accredited System) ดังนี้

วิสัยทัศน์

กรมสามัญศึกษาเป็นหน่วยงานที่เข้มแข็ง ทันสมัย เป็นแกนนำ รวมพลังปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมาย อย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ

จุดมุ่งหมาย

เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเสมอภาคและทั่วถึง ผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ และสามารถดำรงชีวิตแบบวิถีไทยในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

พันธกิจ

1. ส่งเสริมสนับสนุนการให้บริการการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเสมอภาคทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. พัฒนาผู้เรียนให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและมีความเป็นไทย โดยเน้นการปฏิรูประบบการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ปรับระบบการบริหารและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เสริมสร้างความเข้มแข็งและความทันสมัย เน้นการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายให้แก่องค์กรทุกระดับ

กลยุทธ์ระดับองค์กร

1. พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเน้นการให้บริการในรูปแบบที่หลากหลาย กว้างขวาง ทั่วถึง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
2. ปรับปรุงคุณภาพการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านอาชีพ
3. ปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการให้เข้มแข็ง ทันสมัย และพร้อมต่อการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาและท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา

นโยบายกรมสามัญศึกษา ปีงบประมาณ 2545 โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ 6 เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโดยตรง ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การมีส่วนร่วม

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรรมการนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ

เป้าหมาย

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดและพัฒนาการศึกษาของ โรงเรียนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น

มาตรการ

1. ส่งเสริมความเข้มแข็งของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรรมการนักเรียน และบทบาทของผู้ทรงและอาสาสมัครในการมีส่วนร่วมต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน
2. ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน หน่วยงานและองค์กรอื่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. สนับสนุนการศึกษารูปแบบความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้ผลและประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 7 การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา

เร่งระดมทรัพยากรจากบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงาน และองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน มาใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษา

เป้าหมาย

โรงเรียนมีทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษาอย่างเพียงพอ

มาตรการ

1. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในการใช้ทรัพยากรเพื่อการศึกษาร่วมกัน
 2. ขอความร่วมมือช่วยเหลือจากชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานและองค์กรอื่น ในการให้นักเรียนได้ใช้อุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ และทรัพยากรอื่นในกระบวนการเรียนรู้
 3. ระดมทรัพยากรด้านต่างๆ จากบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงาน และองค์กรอื่นมาใช้ในการจัดการศึกษา
 4. จัดหารายได้จากทรัพย์สินของสถานศึกษาและรูปแบบอื่นๆเพื่อประโยชน์ในการจัดและพัฒนาการศึกษา
 5. เร่งประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการวิเคราะห์เพื่อหาค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาให้ได้คุณภาพและเท่าเทียมกัน
- สนับสนุนโครงการการใช้เทคโนโลยีสะอาด (Cleaner Technology) เพื่อลดการใช้ทรัพยากรในโรงเรียน

1.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

โอวาท สุทรนารักษ์ (2828 : 137) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาว่าแนวนโยบายอีกด้านหนึ่งที่ต้องการให้การศึกษาสอดคล้องกับสภาพปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นแล้ว ต้องตีความให้ได้ถึงระดับที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพราะหากประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการทางการศึกษา แม้เพียงระดับท้องถิ่นของตนแล้ว เป็นการเลิกกล่าวถึงโอกาสที่การจัดการศึกษาจะตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นได้ ซึ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนใหญ่จะเข้ามาในลักษณะของการคัดสรร แต่งตั้งตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2523 คือ คณะกรรมการโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ตามที่โรงเรียนต้องการขอความช่วยเหลือ และเน้นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาจะต้องหมายถึงการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น การกำหนดความต้องการทางการศึกษาตลอดจนการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และติดตามการประเมินผลจากงาน

ฉันทานันต์ บุญเกิด (อ้างถึงในพูลศรี ไม้ทอง, 2543) ได้ศึกษาแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของคณะกรรมการการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ในด้านการระดมสรรพกำลัง และการลงทุนทางการศึกษาว่า การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และช่วยรับภาระในการจัดการศึกษา อาทิ ระดมผู้รู้มาช่วยสอน โดยเปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาสอนในสถานศึกษา เปิดโรงงานเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง การให้ผู้มีอายุช่วยเหลือเด็กในศูนย์เลี้ยงเด็ก และในด้านการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนก็เปิดโอกาสให้ประชาชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร และมีการกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของผู้เรียนและสถานศึกษา และที่สำคัญก็คือได้จัดรูปแบบการศึกษาโดยส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมาย การจัดทำหลักสูตร ตลอดจนการตรวจสอบคุณภาพ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนกับการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโดยโครงสร้างกระบวนการเรียนรู้อาศัยองค์ประกอบ 3 อย่าง ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ได้แก่

คน ประกอบด้วย ผู้รู้หรือผู้ทรงภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน กลุ่มหรือองค์กร และชาวบ้านทั่วไป

ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้จากภายนอก หรือที่เป็น ภูมิปัญญาสากล

ทรัพยากร ประกอบด้วย โภคทรัพย์ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ พืช และสัตว์ เป็นต้น

จากแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางการศึกษามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ของชุมชน ร่วมในการดำเนินการสนับสนุนและร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษา หรืออาจกล่าวได้ว่า มีส่วนร่วมคิด/ร่วมทำ ร่วมให้ และร่วมใช้ข้อมูลเพื่อการกำหนดเป้าหมาย จัดทำ แผนพัฒนา ตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงสถานศึกษา

พิณสุดา สิริธรรังศรี (2540) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนหลังการปฏิรูปการศึกษาของนิวซีแลนด์ให้ความสำคัญกับประชาชน สาธารณชนให้มีส่วนร่วมจัดการศึกษา เป็นอย่างยิ่ง ทั้งด้านการเป็นคณะกรรมการบริหาร โรงเรียน การวางแผน งบประมาณและ ทรัพยากรทางการศึกษา หลักสูตร การจัดการเรียน และการประเมินผลการเรียน ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามผล กล่าวคือ

1. การเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน (Board of Trustees) โดยให้สัดส่วนกรรมการ ที่มาจากประชาชน ชุมชน ประมาณ 50 –70 % ของกรรมการทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน ผู้แทนครู 1 คน ผู้แทนนักเรียน (หากเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 คน ผู้แทนผู้ปกครอง และประชาชน 3 – 7 คน ทำหน้าที่ในการบริหารงานโรงเรียนตามบทบาทหน้าที่ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยนัยนี้ การบริหาร และการจัดการศึกษา จึงขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นส่วน ใหญ่ โดยพื้นฐานความเชื่อในสังคมประชาธิปไตยของนิวซีแลนด์ที่เคารพสิทธิซึ่งกัน และกัน คนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน รัฐจึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาใน ท้องถิ่นของตนเอง มากกว่าที่รัฐจะเป็นผู้กำหนด

1.1 การวางแผน

การวางแผนการศึกษา หรือการวางแผนของโรงเรียน นอกจากจะพิจารณาดำเนินการจาก กรอบนโยบายที่ประมวลจากแนวทางของชาติว่าด้วยการศึกษา เป้าหมายทางการศึกษาของชาติ กรอบของหลักสูตรแล้ว ยังมีการพิจารณาจากความต้องการของชุมชนด้วยโดยการระดมความคิด เห็นของชุมชนผ่านคณะกรรมการบริหาร โรงเรียนที่เป็นผู้แทนประชาชน การประชุมร่วมกัน

ระหว่างผู้ปกครอง และโรงเรียน การรับฟังความคิดเห็นของสื่อมวลชน สาธารณชน แล้วจึงมา กำหนดเป็นแผนของโรงเรียน ทั้งแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Plan) และแผนพัฒนา (Development Plan)

1.2 หลักสูตร

งานด้านหลักสูตรของนิวซีแลนด์ทั้งในเรื่องกรอบหลักสูตรแห่งชาติ การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ หรือการประเมินผลหลักสูตร ในทุกขั้นตอนจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม กล่าวคือ การกำหนดนโยบาย หรือกรอบของหลักสูตร รัฐจะใช้วิธีระดมความคิดเห็นของประชาชน สื่อมวลชน ครู ผู้ปกครอง และนักธุรกิจ ต่างๆ แล้วจึงทำการยกร่าง เมื่อยกร่างแล้ว ยังต้องขอความเห็นชอบจากประชาชน โดยการประชาพิจารณ์ คือ การจัดประชุมสัมมนา และการเผยแพร่สู่มวลชน เพื่อรับการวิพากษ์วิจารณ์แล้วจึงแก้ไข

การใช้หลักสูตรระดับโรงเรียน คณะกรรมการบริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน พิจารณากำหนดความต้องการร่วมกันว่าจะเปิดสอนหลักสูตรใด โดยหลักสูตรนั้นต้องเป็น ประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งการร่วมกันพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพ ความต้องการของชุมชน

การประเมินผลหลักสูตร โดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียนร่วมกับครูประเมินผลและจะ รายงานผลการประเมินให้ผู้ปกครองและสาธารณชนทราบ

ส่วนการประเมินผลการเรียนในรายวิชาทักษะอาชีพ โรงเรียนเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้า มามีส่วนร่วม โดยการเชิญผู้ทรงคุณในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ เป็นกรรมการประเมินร่วมกับครูผู้สอนใน วิชานั้น ๆ ด้วยจึงได้กล่าวมาแล้ว

1.3 การจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนจะเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและประชาชนเข้ามาดูแลการเรียนการสอนและ เสนอแนะวิธีการได้ ทั้งโดยผ่านทางคณะกรรมการบริหารโรงเรียน หรือในคราวประชุมร่วมกัน ระหว่างครู ผู้ปกครอง

1.4 การใช้ทรัพยากรทางการศึกษา

การลงทุนทางการศึกษาของนิวซีแลนด์ นอกจากจะใช้งบประมาณของรัฐบาลส่วนหนึ่ง ยัง ได้รับเงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ และอาคารสถานที่จากการสนับสนุนและการบริจาคของประชาชน ทั้งใน รูปของการจัดงานหารายได้ การรวมตัวของคณะกรรมการจากชุมชน องค์การเอกชนที่เห็น ความสำคัญของการศึกษา ด้วยสำนึกที่ว่า โรงเรียนเป็นของชุมชน ในกรณีโรงเรียนที่ประสบ ผลสำเร็จหรือโรงเรียนที่มีชื่อเสียงของนิวซีแลนด์ ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนที่ได้รับการสนับสนุน จากชุมชนค่อนข้างสูง

1.5 การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ซึ่งรัฐและโรงเรียนต้องให้ความสำคัญและรับฟัง โดยในโรงเรียนจะรายงานผลการเรียนการสอนให้ผู้ปกครองทราบ รวมทั้งรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียนต่อชุมชน ประชาชน นอกจากนี้ยังมีส่วนที่ชุมชนติดตามเอง โดยวิธีการต่าง ๆ ในการนี้ชุมชน ประชาชนจะสะท้อนผลของการดำเนินงานของโรงเรียน และผลการเรียนการสอนของครู ผ่านกรรมการบริหารโรงเรียน การประชุมครูผู้ปกครอง หรือจากสื่อมวลชน หากประชาชนและชุมชนให้ข้อเสนอแนะจากการติดตามประเมินผลแล้ว โรงเรียนไม่ปฏิบัติตามจะนำไปสู่การขาดความร่วมมือ การนำบุตรหลานไปเข้าโรงเรียนอื่น รวมทั้งการขาดการยอมรับจากชุมชน ซึ่งหมายถึงการได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นรายหัวจากรัฐจะลดน้อยตามไปด้วย ดังจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในเรื่องการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาในหน้าต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้เสนอเทคนิคการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นการสร้างสายสัมพันธ์อย่างแนบสนิทเป็นยุทธศาสตร์ที่จำเป็น และสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับจะต้องตระหนัก และเร่งพัฒนาตนเองให้เป็นนักบริหารมืออาชีพที่มีเทคนิคการบริหารจัดการ ที่สามารถพิชิตใจชุมชน และสร้างเครือข่ายพัฒนาอย่างอบอุ่น และแนบสนิทได้ จึงขอเสนอเทคนิคการสร้างพลังชุมชน 10 ประการ ดังนี้

1. สร้างความศรัทธา และความเชื่อมั่นต่อชุมชน โดยหมั่นสร้างสรรค์ และชี้ช่องทางภาพสว่างงาม ของโรงเรียนในอนาคต เพื่อช่วยให้ร่วมเดินทางสู่เป้าหมายด้วยความมุ่งมั่น ผู้บริหารต้องเป็นผู้เสียสละทุกรูปแบบใช้ชุมชน และเพื่อนร่วมงานเพื่อพิสูจน์ว่าผู้นำของเขา คือ คนจริง ผู้จริง และพร้อมร่วมทางด้วยความจริงใจ

2. ฝึกให้เป็นคนใจกว้างจิตสาธารณะ ยอมรับการเปิดเวที และโอกาสให้ชุมชน เพื่อร่วมงานร่วมออกแบบสร้างสรรค์งาน ผู้บริหารมีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประคับประคองให้มีความคมชัด พร้อมการยกย่องชมเชย ชื่นชมแนวคิด และต้องหมั่นประชาสัมพันธ์งานต่อสาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ตระหนักในสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนไม่วางเฉย หรือรอท่าที่ต้องร่วมกันแสวงหาช่องทางที่เหลือ เพื่อการนำเข้าสู่สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ มีความเชื่อมั่นพื้นฐานว่าทุกอย่างทำได้หากตั้งใจจะทำ

4. ต้องหมั่นสร้าง และปรุงแต่งตนเองให้เป็นบุคคลที่มีเสน่ห์ เป็นที่ชื่นชมศรัทธาของชุมชน และเพื่อนร่วมงาน คำนี้เสมอว่า ทุกอย่างก้าว คือ ประสิทธิภาพขององค์กร และผู้บริหาร คือ “สัญลักษณ์ของชุมชน”

5. อ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวเรียบง่าย อยู่ร่วมกับชุมชน และเพื่อนร่วมงานได้ทุกสถานการณ์ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ
6. หลีกเลี่ยงการโต้แย้งที่ไร้เหตุผล พัฒนาทักษะการประนีประนอม และการเจรจาต่อรองให้มีประสิทธิภาพ
7. ให้การต้อนรับชุมชนด้วยบรรยากาศแห่งมิตรภาพ อบอุ่นเป็นกันเอง
8. พัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อย เป็นฐานข้อมูลในการร่วมพัฒนาชุมชน และโรงเรียนไปพร้อม ๆ กัน
9. หมั่นแสวงหาแหล่งงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ จากหน่วยงานอื่น ห้างร้าน บริษัท มูลนิธิ สมาคม โดยใช้โครงการที่มีประสิทธิภาพ นำเสนอขอรับความช่วยเหลือ โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงศักยภาพทุกสถานการณ์ ตามสภาพของโรงเรียนจะเอื้อได้
10. สร้าง และพัฒนาค่านิยมเพื่อสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนให้แนบสนิทอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้กล่าวถึงบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

1. การมีส่วนร่วมในการจัด และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งที่บ้าน และที่โรงเรียนรวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
2. การกำหนดนโยบายเป้าหมายในการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา
3. การประชาสัมพันธ์สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา ร่วมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
4. การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากร และบุคลากรในการจัดการศึกษา
5. การตรวจสอบการจัดการศึกษา เป็นการตรวจสอบจากผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนในเรื่องการวัดผลการปฏิบัติ การพัฒนาตนเองของครู และนักเรียน การปรับปรุงบรรยากาศการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การบริหาร และการปฏิบัติงานของโรงเรียน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1. การสำรวจความต้องการ คือสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการของโรงเรียน วิเคราะห์สภาพของโรงเรียน โดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์
2. การกำหนดมาตรฐานโรงเรียน โดยยึดมาตรฐานของหน่วยงานต้นสังกัด มาตรฐานตามที่คณะรัฐมนตรีประกาศ และมาตรฐานที่เกิดจากความต้องการของชุมชน
3. การวางแผนการพัฒนา คือ การวางแผนการพัฒนาโรงเรียน ตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ ของโรงเรียนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการจัดทำแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการประจำปี
4. กิจกรรมการปฏิบัติคือแนวทางการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน
5. การประเมินผล คือการประเมินแนวทางปฏิบัติด้านต่างๆของการบริหารจัดการโรงเรียน โดยเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. การสรุปผลการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การนำผลการประเมินมาใช้เพื่อพัฒนา และปรับปรุงข้อบกพร่องที่เกิดจากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการประจำปี และแผนยุทธศาสตร์ เพื่อให้การบริหารจัดการโรงเรียน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน และชุมชนอย่างแท้จริงนั้น ชุมชน และ โรงเรียนควรทบทวนกระบวนการทำงานร่วมกัน

ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1. ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ สอดคล้องกับความถนัดความสนใจ และความสามารถของตนเอง ได้เรียนรู้วิธีแสวงหาความรู้ มีความสุข ในการเรียนรู้ และรักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ครูมีความรู้ ความเข้าใจ เมื่อประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียน เป็นสำคัญช่วยให้ผู้เรียนมีความสุข ผู้สอนก็มีความสุข และเรียนรู้ให้พัฒนาเป็นครูอาชีพ
3. ผู้ปกครองรู้ และเข้าใจความถนัด ความสนใจ ความสามารถ และศักยภาพในการศึกษาเรียนรู้ของผู้เรียน มีความเข้าใจบทบาทของคนในการศึกษาเรียนรู้ของผู้เรียน มีความเข้าใจบทบาทของคนในการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน ตลอดจนมีความสุขที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ของผู้เรียน
4. ผู้บริหาร ได้พัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนเป็นโรงเรียนที่แท้จริง ไม่ใช่โรงสอน และได้ใช้กระบวนการบริหารที่นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชนมีส่วนร่วม
5. ชุมชน และสังคมส่วนร่วมได้พลเมืองที่มีคุณภาพ ศักยภาพ และมีสำนึกรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ
6. องค์กรอื่น ๆ ได้มีส่วนช่วยประเทศในการพัฒนาบุคคลที่จะเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพ และศักยภาพที่จะช่วยพัฒนาประเทศต่อไป

การเปลี่ยนแปลงเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ถ้าเรารู้เท่าทันและปรับตัวได้ ความปกติ สุขของการดำเนินชีวิตก็จะมีได้อยู่เสมอ “การปฏิรูปการศึกษา เป็นอีกการเคลื่อนไหวหนึ่งของสังคม ที่จะผลักดันให้เกิดการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งสามารถสร้างชุมชนทางปัญญาของคนให้มีศักยภาพในการเตรียมตัวสู่นาคตได้อย่างมั่นใจ อันเป็นการเตรียมการเชิงรุกของระบบสังคมที่เข้มแข็ง เส้นทางปฏิรูปการศึกษา พร้อมเปิดโอกาสให้ครู ผู้บริหาร ชุมชน และทุกส่วนในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา มีกระบวนการยุทธศาสตร์ที่ หลากหลายที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”

การเปิดโอกาสให้สังคม และชุมชน มีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้อันหลากหลายมีชีวิตชีวาแก่ผู้เรียน จึงเป็นไปได้ตั้งแต่การให้ผู้เรียนออกไปศึกษาหาความรู้โดยตรงจากชุมชน ไปเก็บข้อมูล วิจัย สัมภาษณ์ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนแบบแผนการผลิต เทคโนโลยีท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ฯลฯ จากคนเฒ่าคนแก่ ผู้นำชุมชน พ่อค้าแม่ค้า พระสงฆ์ เป็นต้น หรือแม้แต่การให้ผู้เรียนไปศึกษา หรือฝึกงานในสถานประกอบการในชุมชนนั้น ๆ เป็นเนื้อหาวิชาชีวิตที่จะเพิ่มทักษะ ความสามารถในการคิดอย่างรอบด้าน และเชื่อมโยง

ประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้ คือ ความเข้าใจอย่างใหม่ที่จะมองให้เห็นถึง ศักยภาพ และความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ว่าเป็นความรู้ที่มีได้ด้อยค่าไปกว่าความรู้ตามตำราจากโลก ตะวันตก เพียงแต่ว่าความรู้แบบที่ชาวบ้าน หรือชุมชนมีอยู่นั้นเป็นความรู้จากพื้นฐานการปฏิบัติ จริงมากกว่าการคิดวิเคราะห์ (สือพลึง, 2543) ชุมชน มีศักยภาพ มีภูมิปัญญา และวัฒนธรรมเฉพาะ แต่ก็อาจรวมตัวกันยาก ขาดแคลนทุนทรัพย์ อ่อนแอ เป็นต้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาในโรงเรียน

2.1 ความหมายของการบริหารการศึกษา

ภิญโญ สาธร (2516) ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชน หรือสมาชิกของสังคมใน ทุกๆด้าน เช่น ความสามารถ ทักษะ ทักษะ พฤติกรรม ค่านิยมหรือคุณธรรม ทั้งในด้านการสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคม โดย กระบวนการต่างๆ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนและไม่เป็นระเบียบแบบแผน ทั้งในโรงเรียนและ นอกโรงเรียน

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2534) ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่างๆ ที่อาศัยการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และ อาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่างๆอย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของ สังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2529) ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่บุคคลหลายฝ่ายร่วมดำเนินการเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ทั้งในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม ทักษะ คุณธรรม และค่านิยม พร้อมทั้งจะสนองการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

โดยสรุป การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในทุกด้านนับตั้งแต่ด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม ทักษะ คุณธรรม และค่านิยม โดยกระบวนการต่างๆ ที่อาศัยการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล เพื่อพัฒนาบุคคลให้พร้อมที่จะสนองการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

2.2 ขอบข่ายงานบริหารโรงเรียน

Robert S. FisK (อ้างถึงใน ภิญโญ สาร, 2516) ได้แบ่งงานบริหารการศึกษา ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การบริหารงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่
2. การบริหารงานต่างๆที่เกี่ยวกับการขยายหรือปรับปรุงโอกาสทางการศึกษา หรืองานในด้านวิชาการ
3. การบริหารงานบุคคลทุกชนิด นับตั้งแต่การ แสวงหา บรรจุ พัฒนา ปรับปรุงครู เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ตลอดจนการให้พ้นจากงานหรือโอนย้ายไปจากโรงเรียน ของบุคคลทุกประเภท
4. การบริหารงานธุรการ การเงิน อาคาร สถานที่ บริเวณ และบริการต่างๆ

หวน พันธุพันธ์ (2528) ได้จำแนกการบริหารงานโรงเรียนออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. การบริหารงานวิชาการ
2. การบริหารงานธุรการ

3. การบริหารงานบุคคล
4. การบริหารกิจการนักเรียน
5. การบริหารงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

กรมสามัญศึกษาศึกษา (2532) ได้แบ่งงาน โรงเรียนออกเป็น 6 หมวด คือ

1. การบริหารทั่วไป
2. งานธุรการ
3. งานวิชาการ
4. งานปกครองนักเรียน
5. งานบริการ
6. โรงเรียนกับชุมชน

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2526) ได้จำแนกงานบริหาร โรงเรียน เป็น 5 ประเภท คือ

1. งานบริหารวิชาการ
2. งานบริหารบุคลากร
3. งานบริหารธุรการ
4. งานบริหารกิจการนักเรียน
5. งานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบการบริหารโรงเรียนใน 4 ด้าน จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 39 ที่กำหนดให้มีการกระจายอำนาจในการบริหารงานทั้ง 4 ด้านสู่สถานศึกษา โดยมีขอบข่ายงานของการบริหารสถานศึกษาตามที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) ดังนี้

ด้านการบริหารวิชาการ

เป้าหมาย สถานศึกษามีการพัฒนา มีความพร้อมและบริหารงานวิชาการได้ สอดคล้องกับแนวทางปฏิรูปการศึกษา

ขอขยาย ดำเนินการ 6 พันธกิจ ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา

พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 27 กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา ในการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งกำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรใน ส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนด ดังกล่าว หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 จึงได้มีการกระจายอำนาจให้สถานศึกษาเป็น ผู้ดำเนินการจัดทำสาระของหลักสูตรของสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ขึ้นใช้เอง โดยให้ สถานศึกษามีอิสระในการบริหารจัดการงานวิชาการ โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดทำสาระของ หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและศักยภาพของสถานศึกษา ซึ่งมี ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 การเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ได้แก่ การสร้างความตระหนักให้แก่ บุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนให้เห็นความสำคัญ และร่วมมือกันบริหารจัดการหลักสูตรของ สถานศึกษา, การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้, การแต่งตั้งคณะกรรมการหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษาและ คณะอนุกรรมการกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรและงานวิชาการ ของสถานศึกษา, การจัดทำข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาให้เป็นระบบ, การจัดทำแผนพัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา, การประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน องค์กรในชุมชนได้รับทราบ

1.2 การจัดทำสาระหลักสูตรของสถานศึกษา ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ภารกิจ เป้าหมาย จุดหมาย, การจัดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาแต่ละช่วงชั้นและการจัดสัดส่วนเวลา เรียน, การจัดทำสาระของหลักสูตรโดยการกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี หรือรายภาค กำหนดสาระการเรียนรู้ในรายปีหรือรายภาค กำหนดเวลาและจำนวนหน่วยกิตสำหรับการเรียนรู้ รายปีหรือรายภาคและการจัดทำคำอธิบายรายวิชา, การออกแบบการเรียนรู้ ได้แก่ กำหนดกิจกรรม การเรียนรู้ กำหนดสื่อการเรียนรู้และวิธีการวัดและประเมินผล, การกำหนดสาระของกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน, การกำหนดรูปแบบวิธีการ เกณฑ์การตัดสิน เอกสารหลักฐานการศึกษา

1.3 การวางแผนการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้บริหารทำ ความเข้าใจกับครูและวางแผนร่วมกันในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้, การวางแผนการจัดบริการเนะ แนวของสถานศึกษา, การวางแผนการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองจุดเน้นของสถานศึกษา เช่น

กิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์, กิจกรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้ต่าง ๆ และกิจกรรมที่สนองความถนัด ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียน

1.4 การดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การดำเนินการตามภารกิจ 1.2 และ 1.3 ที่ได้วางไว้

1.5 การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผล ได้แก่ จัดเตรียมข้อมูลหลักฐานหรือร่องรอยกระบวนการทำงาน และผลที่เกิดจากการทำงาน และบุคลากรในสถานศึกษาที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน, มีคณะกรรมการนิเทศภายในของสถานศึกษา, การรับการนิเทศทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา, กำนนำผลการนิเทศและข้อเสนอแนะไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการหลักสูตร และงานวิชาการของสถานศึกษา

1.6 สรุปผลการดำเนินงาน ได้แก่ เก็บรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานของครู, การรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะตามเวลาที่กำหนด, การรายงานผลการดำเนินงาน เปิดเผยให้ผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชนรับทราบ, การเขียนรายงานสรุปผลการดำเนินงาน, มีการประเมินผลการใช้หลักสูตร

1.7 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการหลักสูตร ได้แก่ การนำผลการนิเทศและรายงานผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการบริหารจัดการหลักสูตรของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น, การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาในปีต่อไป

2. การปฏิรูปการเรียนรู้

การปฏิรูปการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 ได้มุ่งเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข รวมทั้งการพัฒนาความเจริญงอกงามทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม เป็นการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่างๆ และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม กล่าวคือ เป็นคนเก่ง คนดี คนที่มีความสุข และมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม

ดังนั้น หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ระบบโครงสร้างการบริหารจัดการ บุคลากรทางการศึกษาและการดำเนินการทั้งหมดในระบบการศึกษา ต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์และส่งเสริมเกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งระบบ เพื่อมุ่งสู่การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นสำคัญ แนวทางการดำเนินการ มีดังนี้

2.1 สนับสนุนให้สถานศึกษาดำเนินการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่ การวางแผนการพัฒนางานในโรงเรียนทั้งระบบให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้, กระตุ้นและสร้างความตระหนักในภาระหน้าที่ครู, การดูแลในการพัฒนาในการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้, การจัดระบบแนะแนวในโรงเรียน, การจัดระบบการประกันคุณภาพภายใน, การดูแลคุณภาพการจัดการเรียนรู้, การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้

2.2 การพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้แก่ การส่งครูเข้าร่วมพัฒนาครูเป็นครูแกนนำ, การเปิดโอกาสให้ครูแกนนำได้พัฒนางานในสภาวะการทำงานปกติ, การเปิดโอกาสให้ครูแกนนำที่เป็นต้นแบบได้ขยายเครือข่าย

2.3 การนิเทศ ติดตาม กำกับ ดูแลการปฏิรูปการเรียนรู้ของสถานศึกษา ได้แก่ การวางแผนและดำเนินการนิเทศภายใน, การรับการนิเทศทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา, การนำผลการนิเทศและข้อเสนอแนะไปปรับปรุงการปฏิรูปการเรียนรู้

2.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยในชั้นเรียน / โรงเรียนที่ครอบคลุมกลุ่มสาระการเรียนรู้ และระบบการบริหารจัดการในสถานศึกษา, การผลิตเครื่องมือการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้, การพัฒนาเครื่องมือการวิจัยให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงของสถานศึกษานั้นๆ, การประเมินผลการใช้เครื่องมือการวิจัยให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง

2.5 การแนะแนว ได้แก่ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลของผู้เรียนเป็นรายบุคคล, การให้บริการสารสนเทศ, การให้คำปรึกษาเบื้องต้นกับนักเรียน, การประสานงานกับเครือข่ายเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาและพัฒนาผู้เรียน, การติดตาม ประเมินการดำเนินงานแนะแนว, การมีจัดการระบบการดูแลนักเรียน, การประชาสัมพันธ์งานแนะแนวให้ทราบโดยทั่วถึง

3. การเทียบระดับการศึกษา และการเทียบโอนผลการเรียน

พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 15 วรรคสาม กำหนดให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบการศึกษาเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ผล การเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือต่างสถานศึกษาก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนนอกระบบ ตาม อัยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน และตามมาตรา 16 วรรคสี่ กำหนดให้มีการเทียบระดับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย โดยออกเป็นกฎกระทรวง มี แนวทางในการดำเนินการใน 2 ส่วน คือ

3.1 การเทียบระดับการศึกษา หมายถึง การนำผลการเรียนรู้อะบบและประสบการณ์ที่ได้ จากการศึกษาดำเนินการตามอัยาศัย และการศึกษานอกระบบที่ไม่แบ่งระดับมาประเมินเพื่อเทียบระดับ การศึกษาระดับใดระดับหนึ่ง มีวิธีดำเนินการที่สถานศึกษาปฏิบัติได้แก่ การแต่งตั้งคณะกรรมการ

เทียบระดับการศึกษาของสถานศึกษา, การจัดหาหรือจัดทำเครื่องมือที่จะใช้ประเมินเทียบระดับการศึกษา, การดำเนินการเทียบระดับการศึกษาตามที่กำหนดใน (ร่าง) ระเบียบประเมินเทียบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.2 การเทียบโอนผลการเรียน หมายถึง การนำผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบการศึกษาเดียวกันหรือต่างรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็ผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือต่างสถานศึกษาทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การอบรม การฝึกอาชีพ หรือประสบการณ์การทำงาน การพัฒนาอาชีพมาเป็นผลการเรียนส่วนหนึ่งของหลักสูตรในระดับใดระดับหนึ่ง มีวิธีดำเนินการที่สถานศึกษาปฏิบัติได้แก่ แต่งตั้งคณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียนของสถานศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการของสถานศึกษา, คณะกรรมการดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด, ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติผลการเทียบโอนตามที่คณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียนของสถานศึกษาเสนอ

4. การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษา ด้วยปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนจะต้องลดบทบาทการสอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ค้นพบความรู้จากการปฏิบัติของตนเอง จากสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาต่าง ๆ อย่างหลากหลาย สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาต่าง ๆ จะมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ รวมทั้งสร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทางการคิด ตลอดจนสร้างสรรค์คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 จึงได้ให้ความสำคัญกับ สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยกำหนดสาระสำคัญในเรื่องนี้ไว้หลายประการ อาทิเช่น ให้สถานศึกษาจัดให้มีสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้ผลิตและพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันอย่างเสรีและเป็นระบบ สถานศึกษาจึงมีภารกิจที่จะต้องดำเนินการในเรื่องของสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ดังนี้

4.1 การจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ได้แก่ การดำเนินการพัฒนาห้องสมุดของสถานศึกษาให้เป็นศูนย์รวมสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้แก่บุคลากรในสถานศึกษาและชุมชน

4.2 การพัฒนาบุคลากรด้านการผลิตและการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ได้แก่ การสร้างความตระหนักให้บุคลากรในสถานศึกษาเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองให้

มีความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการผลิตและการใช้สื่อเทคโนโลยีโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุมชี้แจง, การส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษาได้พัฒนาศักยภาพของตนเองในการผลิต และใช้สื่อด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สนับสนุนให้เข้าร่วมประชุม สัมมนา อบรม จัดหาเอกสารทางวิชาการ มาบริการครูและนักเรียน, การติดตามประเมินผล

4.3 การส่งเสริม สนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาสื่อ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาโดยเสรีและเป็นธรรม ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนให้ครูอาจารย์ทุกคนมีโอกาสในการผลิตและพัฒนาสื่อฯ ตามหลักสูตรของสถานศึกษาทุกประเภท ทุกสาระการเรียนรู้ และทุกช่วงชั้น, การจัดให้มีคณะกรรมการเพื่อประเมินคุณภาพสื่อที่จะนำมาใช้ในการจัดการพัฒนาการเรียนรู้อตามหลักสูตรของสถานศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา, การส่งเสริมสนับสนุนให้ครูอาจารย์ทุกคน ได้ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อฯ สำหรับนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

5. การจัดเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้

พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 25 กำหนดว่ารัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น สถานศึกษารวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องดำเนินการในเรื่องของแหล่งการเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายของแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถบริการผู้เรียน ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางในการจัดเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา มีดังนี้

5.1 การจัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและสถานศึกษา ได้แก่ การจัดทำระบบสารสนเทศของสถานศึกษาโดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน, วิเคราะห์ จัดระบบ และให้บริการข้อมูลเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้กับครู นักเรียน และชุมชน, จัดสารสนเทศให้เป็น ปัจจุบันอยู่เสมอ, การพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น จัดกิจกรรมรณรงค์/ ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนและประชาชนรักการแสวงหาความรู้, เผยแพร่ความรู้ในเรื่องวิธีการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับสังคม, ความรู้ในเรื่องแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ 1. สถานที่ เช่น บ้าน ห้องสมุด วัด พิพิธภัณฑ์ 2. บุคคลหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. กิจกรรมทางสังคมหรือสถานการณ์จริง

5.2 การประสาน ส่งเสริม สนับสนุนความร่วมมือของเครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียนในสถานศึกษาและชุมชน ได้แก่ ติดต่อ ประสานงานและดำเนินการ

ให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างบ้านกับโรงเรียน โรงเรียนกับโรงเรียน โรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนกับเขตพื้นที่ เพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน, การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในสถานศึกษา

6. การปฏิรูปการเรียนรู้ในชุมชน

พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 29 กำหนดว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน หมายถึง การที่สถานศึกษาได้ร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดให้คนในชุมชนได้มีการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลการกระทำ และร่วมสรุปบทเรียน โคนเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน นับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การใช้ประโยชน์ และการประเมินผล

การดำเนินการของสถานศึกษาในเรื่องดังกล่าว มีดังนี้

6.1 การสร้างความเข้าใจในการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ การดำเนินการศึกษาชุมชน, การจัดให้มีกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

6.2 การส่งเสริมการจัดระบบการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ การจัดให้มีการศึกษาอบรมสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน, การสืบค้น รวบรวม จัดระบบภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน, การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ในชุมชน

6.3 การระดมทรัพยากรในชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ การทำแผนการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างมีส่วนร่วมโดยการระดมทรัพยากรมาจากชุมชน

ด้านการบริหารงบประมาณ

เป้าหมาย สถานศึกษามีความพร้อมในการบริหารงบประมาณแนวใหม่เพื่อรองรับการกระจายอำนาจด้านการบริหารงบประมาณ และสอดคล้องกับแนวการบริหารจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจสามารถบริหารงานการเงินการบัญชี และการพัสดุได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไขของระเบียบกฎหมายที่เอื้อและเป็นศูนย์กลางการระดมทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา

ขอช่วย ดำเนินการ 6 พันธกิจ ดังนี้

1. การตั้งงบประมาณ

1.1 รวบรวมข้อมูล แผนปฏิบัติการปี 2545 ของสถานศึกษาเพื่อส่งให้เขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานต้นสังกัด

1.2 เตรียมให้เกิดความพร้อมในการจัดตั้งงบประมาณตามระบบงบประมาณแบบใหม่ ได้แก่ เตรียมบุคลากรให้มีความพร้อมในการจัดตั้งงบประมาณแบบใหม่, การจัดทำแผนกลยุทธ์, การวางแผนงบประมาณระยะปานกลาง (MTEF), การจัดทำคำขอตั้งงบประมาณ ปี 2547, การส่งแผนกลยุทธ์แผนงบประมาณระยะปานกลาง (MTEF) และคำขอตั้งงบประมาณ ปี 2547 ให้เขตพื้นที่การศึกษา หรือหน่วยงานต้นสังกัด

2. การจัดสรรงบประมาณ

2.1 การจัดสรรงบประมาณ เป็นการพิจารณาจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้กับหน่วยงานในสถานศึกษาและจัดทำแผนปฏิบัติการระดับสถานศึกษาโดยขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาจากนั้นรายงานผลการดำเนินงานให้หน่วยงานต้นสังกัดทราบ

3. การบริหารการเงินและบัญชี

เป็นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เกี่ยวกับการเงินการคลัง และหลักการบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง และหรือหลักการบัญชีที่กระทรวงการคลังกำหนด จัดให้มีระบบการควบคุมภายในด้านการเงิน และเป็นการเตรียมบุคลากรให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงานเมื่อได้รับอนุมัติให้เป็นผู้เบิกเงินจากคลัง

3.1 การจัดระบบการบริหารการเงินและบัญชี ได้แก่ การเตรียมบุคลากรให้มีความรู้ด้านการเงินและการบัญชีระบบใหม่ (ระบบบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง/เกณฑ์พึงรับ-พึงจ่าย), การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เกี่ยวกับการเงินการคลัง และหลักบัญชีตามเกณฑ์คงค้างและหรือหลักการบัญชีที่กระทรวงการคลังกำหนด

4. การจัดซื้อ จัดจ้าง และการพัสดุ*

เป็นการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างให้เป็นไปตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2535 และควบคุมพัสดุในความรับผิดชอบให้ครบถ้วน ถูกต้องและตรวจสอบได้

4.1 การจัดซื้อ จัดจ้าง และการพัสดุ ได้แก่ การจัดซื้อ จัดจ้าง และการพัสดุที่ดำเนินการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2535, การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ให้ครบถ้วนเพื่อเตรียมการจัดทำทะเบียนสินทรัพย์ตามหลักการบัญชีเกณฑ์คงค้าง

5. การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ

เป็นการควบคุมติดตามการบริหารงบประมาณของทุกหน่วยในเขตพื้นที่การศึกษา และช่วยกำหนดแนวทางการป้องกันปัญหาข้อผิดพลาดด้านการเงินการบัญชี และการพัสดุ

5.1 การติดตามงบประมาณ ได้แก่ จัดทำรายงาน สวป. 1-3 และ สวป. 370, การส่งรายงาน สวป. 1-3 และ สวป. 370 ถึงเขตพื้นที่การศึกษา, การจัดทำรายงานการติดตามการบริหารงบประมาณ

5.2 การตรวจสอบภายใน ได้แก่ ตรวจสอบตามข้อ 20 และข้อ 37 แห่งระเบียบการเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลังของส่วนราชการ พ.ศ. 2520 หรือระเบียบการเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลังในหน้าที่ของอำเภอและกิ่งอำเภอแล้วแต่กรณี, การตรวจสอบตามคู่มือการบัญชีหน่วยงานย่อย พ.ศ. 2515 หรือ คู่มือการบัญชีส่วนราชการ

6. การระดมทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา

เป็นการระดมทรัพยากรจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดตั้งกองทุนทางการศึกษาต่าง ๆ และการบริหารจัดการทรัพยากรทุกประเภท กองทุนทางการศึกษาและสวัสดิการอื่น ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ การดำเนินการของสถานศึกษาในเรื่องดังกล่าว มีดังนี้

6.1 งานทุนการศึกษาและพัฒนา ได้แก่ การรณรงค์ส่งเสริมการลงทุนการศึกษาและพัฒนาสถานศึกษา, การจัดทำข้อมูลสารสนเทศเพื่อความเป็นหมวดหมู่และมีรายการรับจ่ายอย่างมีประสิทธิภาพสามารถตรวจสอบได้, การรายงานข้อมูลทุนการศึกษาและพัฒนาสถานศึกษาต่อเขตพื้นที่การศึกษา, การสรุป รายงาน เผยแพร่เชิงรุกเกียรติผู้สนับสนุน และผู้มีอุปการคุณ

6.2 งานกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ได้แก่ การสำรวจความต้องการของนักเรียน, การสร้างความตระหนักแก่ผู้กู้, การประสานงานกับหน่วยปฏิบัติเหนือสถานศึกษา, การจัดทำระบบบัญชีเพื่อควบคุม ตรวจสอบ, การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล

6.3 งานกองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา ได้แก่ การจัดระบบสวัสดิการสถานศึกษาให้สอดคล้องกับระเบียบทางราชการ

6.4 งานจัดการทรัพยากร ได้แก่ การจัดทำข้อมูลทรัพยากรของท้องถิ่นที่สถานศึกษาพึงใช้, การรณรงค์การใช้ทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาของสถานศึกษา, การรายงานการใช้ทรัพยากรแต่ละประเภท เช่น วัสดุ, ธรรมชาติ, บุคคลและทางสังคม เป็นต้น

6.5 งานส่งเสริมประสานงานการใช้ทรัพยากรร่วม ได้แก่ การบริหารการใช้ทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนตามศักยภาพของสถานศึกษา, การรายงานผลการบริหารการใช้ทรัพยากรร่วมต่อเขตพื้นที่การศึกษา

6.6 งานส่งเสริมการบริหารจัดการหารายได้และผลประโยชน์ ได้แก่ ศึกษาแนวทางการจัดหารายได้และผลประโยชน์ตามแนวทางของระเบียบราชการ, บริหารการจัดหารายได้และผลประโยชน์ตามระเบียบราชการ

6.7 งานตรวจสอบประเมินค่าใช้จ่าย ได้แก่ การสำรวจ รวบรวมค่าใช้จ่ายของสถานศึกษา, การรายงานผลการสำรวจค่าใช้จ่ายของสถานศึกษาต่อเขตพื้นที่การศึกษา

ด้านการบริหารบุคคล

เป้าหมาย ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาสู่มาตรฐานวิชาชีพ

ขอบข่าย ดำเนินการ 5 พันธกิจ ดังนี้

1. การเตรียมการบริหารงานบุคลากรระดับสถานศึกษา

ในการนำร่องการปฏิรูปการศึกษา จะดำเนินการได้ในเรื่องการวางแผนกำลังคนระดับสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาได้เตรียมความพร้อมในการบริหารงานบุคคลตามแนวการบริหารจัดการแบบกระจายอำนาจ

1.1 การวางแผนกำลังคน ได้แก่ การรวบรวม ศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำข้อมูลในเรื่องเขตบริการของสถานศึกษา สัมภาษณ์นักเรียนและประชาชนที่จะได้รับทราบการบริหารทางการศึกษา และข้อมูลประชากรวัยเรียน, จัดทำข้อมูลการสูญเสียกำลังคน, เสนอแผนกำลังคนของสถานศึกษา, จัดแผนกำลังคนเสนอคณะกรรมการสถานศึกษา, วิเคราะห์ภารกิจของสถานศึกษา

2. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

เป็นการดำเนินการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาในเรื่องการวิเคราะห์ความต้องการพัฒนาการจัดทำแผนและดำเนินการ เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ความเข้าใจ และต้องการที่จะปฏิรูปการศึกษา รวมทั้งทักษะ สามารถปฏิบัติการปฏิรูปการศึกษาได้ตามบทบาทหน้าที่ใหม่ที่ได้รับมอบหมาย

2.1 การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ วิเคราะห์ความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร, จัดทำแผนพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา, ดำเนินแผนการพัฒนาตามแผน เช่น ปฐมนิเทศ ฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ศึกษาต่อ ประชุมเชิงปฏิบัติการ, สนับสนุนให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน, สร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

3. การประเมินผลการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา

เป็นการกำหนดมาตรฐานและเครื่องมือวัดและประเมินผล เพื่อนำร่องการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษาและปฏิรูปการบริหารงานบุคคลของรัฐ

3.1 การประเมินผลการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ การดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติงานตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด, การนำผลการประเมินผลไปใช้ในการบริหารงานบุคคล

4. การเสริมสร้างวินัยและจรรยาบรรณ

เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม และมาตรการในการป้องกันการทำผิดวินัย เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษายึดมั่นในระเบียบ จรรยาบรรณ และค่านิยมที่สร้างสรรค์

4.1 การเสริมสร้างวินัยและจรรยาบรรณ ได้แก่ การร่วมกำหนดมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม, สถานศึกษาปรับแผนงาน / โครงการให้สอดคล้องให้สอดคล้องกับมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม, ส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามที่มาตรฐานกำหนด เช่น ยกย่องเชิดชูเกียรติบุคลากรที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีมาตรการป้องกันการกระทำผิดวินัย

5. การพัฒนาวิชาชีพครู

เป็นการส่งเสริมและพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพครู และส่งเสริมความมั่นคงในการประกอบวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา สถานศึกษาจึงดำเนินการในเรื่องดังต่อไปนี้

5.1 การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพ ได้แก่ การจัดทำข้อมูลครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา, การวางแผนและดำเนินการพัฒนาส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานและประพฤติตนตามเกณฑ์มาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ, การร่วมมือประเมินคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา, การสอดส่อง ดูแล และกำกับการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ, การสอดส่อง ดูแล และกำกับการประพฤติตนของครูให้เป็นไปตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ

5.2 การยกย่องและส่งเสริมผู้ประกอบการวิชาชีพ ได้แก่ การจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการ เชิดชูเกียรติและการสนับสนุนครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมี ผลงานดีเด่น, การประสานและร่วมมือกับเขตพื้นที่การศึกษาและองค์กรที่เกี่ยวข้องดำเนินการยก ย่อง และส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา

5.3 การส่งเสริมความมั่นคง/ผดุงความเป็นธรรมในการประกอบวิชาชีพ ได้แก่ การจัดทำข้อมูลครูและบุคลากรทางการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพ, การ ประสานและร่วมมือกับเขตพื้นที่การศึกษาและองค์กรที่เกี่ยวข้องดำเนินการส่งเสริมสวัสดิการและ สวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา

ด้านการบริหารทั่วไป

เป้าหมาย สถานศึกษามีความพร้อมในการบริหารและจัดการศึกษาแบบกระจาย อำนาจ บริหารและจัดบริการทางการศึกษาตามแนวการบริหารจัดการแนวใหม่ มุ่งผลสัมฤทธิ์มี สมรรถนะ มีคุณภาพทั่วถึง เท่าเทียมและเป็นธรรม สามารถส่งเสริมศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม ได้ ตามสภาพและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ รวมทั้งสามารถดำเนินการและประสานการดำเนินงาน กิจการพิเศษในเขตพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขอขยาย ดำเนินการ 8 พันธกิจ ดังนี้

1. การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการ เป็นกลไกพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ภารกิจขององค์กรใด ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรนั้น ๆ การปฏิรูปการศึกษาในสถานศึกษาจึง จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการเพื่อสร้างกลไกนำไปสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปด้านอื่น ๆ ปัจจุบันรัฐกำลังเร่งรัดปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ มุ่งให้หน่วยงานทุกหน่วยงานภาครัฐปรับเปลี่ยน การบริหารเป็นการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) มุ่ง ผลสัมฤทธิ์ มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และมีดัชนีชี้วัดความสำเร็จของงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยที่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ต้องยึด หลักการตามแนวการปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ การบริหารจัดการของสถานศึกษาจึงต้องบริหาร จัดการตามแนวการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่และกำหนดให้พันธกิจการเพิ่มประสิทธิภาพการ บริหารจัดการ เป็นพันธกิจหนึ่งของการปฏิรูปงานบริหารทั่วไปในการนำร่องปฏิรูปการศึกษา เพื่อ เป็นกลไกให้การปฏิรูปด้านอื่น ๆ เป็นไปตามเป้าหมาย ดังมีแนวทางต่อไปนี้

1.1 การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ได้แก่ จัดตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา เพื่อดำเนินการวิเคราะห์และขอบข่ายงานของสถานศึกษา วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) และกำหนดทิศทางพัฒนาสถานศึกษา (นโยบายของสถานศึกษา) กำหนดและประกาศวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา กำหนดพันธกิจที่จะดำเนินการให้วิสัยทัศน์สำเร็จ กำหนดกลยุทธ์และแผนงานโครงการ เป็นต้น

1.2 กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของการบริหารจัดการ ได้แก่ การวิเคราะห์และจัดทำตัวชี้วัดความสำเร็จของการบริหารจัดการสถานศึกษาตามพันธกิจของโครงการนำร่องการปฏิรูปการศึกษา, การนำตัวชี้วัดความสำเร็จไปกำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา เพื่อให้สามารถติดตามประเมินผลตามตัวชี้วัดได้

1.3 การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ได้แก่ การจัดประชุมชี้แจงแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน และสามารถบริหารจัดการได้อย่างราบรื่นทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ, การเลือกดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแนวใหม่ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

1.4 การจัดระบบประเมินผลงาน และการประเมินผู้เรียน ได้แก่ การจัดประชุมชี้แจงคณะกรรมการสถานศึกษา ครูและบุคลากรของสถานศึกษาให้เข้าใจแนวการประเมินผลงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาตามระบบบริหาร แบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (RBM : Result Based Management), การกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลงานให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลงานที่ ก.พ. กำหนด, การดำเนินการประเมินผลงานตามหลักเกณฑ์และวิธีการอย่างโปร่งใสทุกฝ่ายยอมรับได้, การนำผลการประเมินมาประกอบการพิจารณาความดีความชอบและการให้รางวัลต่าง ๆ, การจัดทำระบบประเมินผู้เรียนที่เน้นการพัฒนาของผู้เรียน โดยร่วมมือกับสถานศึกษาอื่น ๆ ในเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกัน, การติดตามประเมินผลการดำเนินการตามระบบประเมินผลงานและการประเมินผู้เรียนเมื่อสิ้นสุดโครงการนำร่อง หรือสิ้นปีงบประมาณ

1.5 การเตรียมความพร้อมการประเมินคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การจัดโครงการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา, การเตรียมครูและบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อการเตรียมการประเมินคุณภาพภายนอก, จัดสนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรเพื่อการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา

1.6 กิจกรรมเพื่อการบริหารคุณภาพ : กิจกรรม 5 ส (สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย) ได้แก่ การจัดทำโครงการดำเนินกิจกรรม 5 ส ในสถานศึกษา, การดำเนินกิจกรรม 5 ส ตามโครงการ, การติดตามผลการดำเนินกิจกรรม 5 ส รวมทั้งผลกระทบต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้การบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. การจัดระบบสารสนเทศและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology : IT) มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อความสามารถในการดำรงอยู่และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ด้วยข้อจำกัดของระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศในหน่วยงานระดับสถานศึกษา ทั้งการขาดระบบ ขาดเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ขาดข้อมูลและสารสนเทศที่มีคุณภาพ รวมทั้งการขาดการนำข้อมูลไปใช้ในการบริหารและการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง ประกอบกับบริบทใหม่ในการบริหารจัดการของเขตพื้นที่และสถานศึกษาภายใต้ระบบการกระจายอำนาจและการบริหารจัดการที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result-Based Management : RBM) สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดระบบสารสนเทศใหม่ทั้งระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา (School Educational Management Information System : School EMIS) ดัชนีความต้องการของสถานศึกษา (School Indices of Needs : SIN)

2.1 การพัฒนาระบบสารสนเทศการจัดการของสถานศึกษา (School EMIS) ได้แก่ จัด School EMIS ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ทางการศึกษา, จัดให้มีโครงสร้างของระบบข้อมูลในเรื่องข้อมูลทั่วไป ข้อมูลนักเรียน ข้อมูลบุคลากร งบประมาณ แผนงาน โครงการและข้อมูลการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน, จัดทำ School EMIS อย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มต้นที่ผู้บริหารต้องเข้าใจและร่วมกันพัฒนาระบบ และสร้างความเข้าใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องจนเป็นทีมงานสารสนเทศของสถานศึกษา

2.2 การพัฒนาดัชนีความต้องการของโรงเรียน (School Indices of Needs : SIN) ได้แก่ การกำหนดองค์ประกอบของ SIN, การกำหนดรายการตัวชี้วัดของ SIN, การรวบรวมข้อมูลตามตัวชี้วัด, การวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดดัชนีความต้องการจำเป็น, การเผยแพร่และส่งเสริมการนำไปใช้

3. การพัฒนานโยบายและการวางแผน

นโยบายและแผนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้การบริหารจัดการและการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีทิศทางและบรรลุเป้าหมายที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานอีกด้วย ปัจจุบันแนวคิดในการวางแผนได้เปลี่ยนจากการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา เป็นการวางแผนเชิงรุก ใช้กระบวนการเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Process) ในการวางแผนจึงนิยมเรียกว่า แผนกลยุทธ์ หรือ แผนเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งสำนักงาน ก.พ. ได้นำแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์มาใช้ปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารของหน่วยงานภาครัฐ การกำหนดนโยบายและการวางแผนของสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องนำแนวคิดและวิธีการดังกล่าวมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการตามแนวปฏิรูปภาครัฐและบังเกิดผลดีสูงสุดในการปฏิรูปการศึกษา และเพื่อให้สถานศึกษาได้มีการ

เตรียมบุคลากรด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ มีการพัฒนานโยบายและส่งผ่านไปสู่การปฏิบัติตามแนวการบริหารแบบกระจายอำนาจ มีการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาที่เป็นแผนเชิงยุทธศาสตร์ รวมทั้งแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกันที่จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปรับเปลี่ยน และเพื่อประกาศวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ มาตรฐานและดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการปฏิบัติงานของสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม (Participation) แสดงความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (Accountability) ที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสาธารณชน

3.1 การกำหนดนโยบายหรือแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ได้แก่ การวิเคราะห์นโยบายส่วนกลาง เขตพื้นที่ตามความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่และสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา, การกำหนดนโยบายการพัฒนาสถานศึกษา, การประชาพิจารณ์นโยบายของสถานศึกษาและขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา, เตรียมการและส่งผ่านนโยบายสู่การปฏิบัติ

3.2 การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาที่เป็นแผนเชิงยุทธศาสตร์, การดำเนินการตามขั้นตอนของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของสถานศึกษา, กำกับการดำเนินการตามแผนและประเมินผลการนำแผนไปใช้ต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ

3.3 การจัดทำแผนเฉพาะกิจอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แผนป้องกันยาเสพติด, แผนป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น

4. การส่งเสริมและการจัดบริการทางการศึกษา

การส่งเสริมและการจัดบริการทางการศึกษาตามแนวทางที่กำหนดใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ มีรูปแบบและแนวทางแตกต่างจากการส่งเสริมและการจัดบริการการศึกษาที่เคยมีมาก่อน กล่าวคือจะยึดหลักการในการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน การให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (มาตรา 8) จะเน้นความเป็นเอกภาพด้านนโยบายและกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา ไปสู่เขตพื้นที่และสถานศึกษา (มาตรา 9) ต้องจัดให้บุคคล ครอบครัวและองค์กรต่าง ๆ ร่วมกันจัดการศึกษา (มาตรา 12) การจัดการศึกษาให้ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด (มาตรา 22) สถานศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรระดับโรงเรียน จัดรูปแบบและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ฯลฯ การส่งเสริมและการจัดบริการทางการศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในภาพรวม จึงต้องเน้นความมีเอกภาพนโยบาย มีความหลากหลายในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของสังคม และความทั่วถึงเท่าเทียมในการรับบริการทาง

การศึกษาที่จะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของคนไทยโดยรวม สถานศึกษา จึงดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

4.1 การจัดทำแผนปฏิบัติการและแผนที่การศึกษา (Action Plan and Education Mapping) ได้แก่ จัดทำสำมะโนการศึกษาของประชากรในเขตบริการของสถานศึกษา, จัดทำและ ประสานแผนปฏิบัติการประจำปีกับสำนักงานเขตพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, จัดทำแผนที่ การศึกษาในเขตบริการ ประสานแผน ประชาพิจารณ์และเสนอแผนให้คณะกรรมการสถานศึกษา ให้ความเห็นชอบก่อนการดำเนินการ, กำกับให้มีการดำเนินการตามแผนและปรับปรุงแผนอย่าง ต่อเนื่อง

4.2 การสร้างความเสมอภาคและความเท่าเทียมในการรับการศึกษาจาก สถานศึกษา ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ รูปแบบและวิธีการจัดบริการทางการศึกษาของสถานศึกษา, กำกับ ติดตาม วิเคราะห์ และรายงานผลการรับนักเรียนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนทราบ, ประเมินความต้องการทางการศึกษาของประชาชนในเขตบริการ และประเมินความพึงพอใจของ ประชาชนในการให้บริการทางการศึกษาของสถานศึกษา, จัดและเพิ่มบริการทางการศึกษาใน สถานศึกษาและเต็มศักยภาพของสถานศึกษา, วิจัย พัฒนาการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง สนับสนุน ทุนการศึกษาและค่าใช้จ่ายทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

4.3 การประสานเครือข่ายและระดมทรัพยากรเพื่อการจัดบริการทางการศึกษา ได้แก่ การจัดหาและประสานเครือข่ายการจัดบริการทางการศึกษา, จัดและประสานแหล่งการ เรียนรู้ในท้องถิ่น, ระดมทรัพยากรจากท้องถิ่น เอกชน และประชาชนในการจัดบริการทาง การศึกษา

4.4 การจัดสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดบรรยากาศและ สิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดเวลา, จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่ หลากหลายและต่อเนื่อง, ประเมินตนเองและชุมชน เพื่อพัฒนาหน่วยงานและชุมชนเป็นองค์กรและ ชุมชนแห่งการเรียนรู้

5. การส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

การปฏิรูปการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ส่งผลต่อการ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและการบริหารจัดการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งโครงสร้างใน การบริหารจัดการในส่วนกลางและระดับเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการ ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามระบบเดิมที่ถือปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการ แผ่นดิน พ.ศ. 2534 การปฏิรูปการศึกษาให้บังเกิดผลดีในองค์กรรวมทั้งจำเป็นต้องปฏิรูปการส่งเสริม ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมด้วย สถานศึกษามีหน้าที่ด้านการส่งเสริมศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมใน

การปฏิรูปการศึกษาต้องดำเนินการให้เป็นไปตามสภาพใหม่ให้มากที่สุด แต่ต้องไม่ขัดกับระเบียบ กฎหมายและสภาพการบริหารจัดการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยเน้น ทั้งการบูรณาการศาสนาและวัฒนธรรมไว้ในการจัดการศึกษา และพัฒนาการจัดและส่งเสริม ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นการเฉพาะ ดังนี้

5.1 การบูรณาการศาสนาและวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับสถานศึกษา ได้แก่ การศึกษาความต้องการจำเป็น เกณฑ์ขั้นต่ำในการนำศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมกำหนดไว้ใน หลักสูตร, ประชาพิจารณ์หลักสูตรของสถานศึกษา, ประเมินผลการใช้หลักสูตรในมิติของศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

5.2 ร่วมและส่งเสริมให้นักเรียนร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม, การจัดและนำนักเรียนร่วมกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในท้องถิ่น, กำหนดให้การร่วมกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็น ส่วนหนึ่งของเกณฑ์การจบหลักสูตร, การตรวจสอบและประเมินผลร่วมกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของนักเรียน

5.3 จัดกิจกรรมอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมด้าน การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมตามหลักสูตร, จัดให้มีองค์กรและบุคคลเครือข่ายใน การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของสถานศึกษา, จัดให้สถานศึกษาเป็นผู้นำในการปลูกจิตสำนึก ในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของสถานศึกษา, ประเมินผลการส่งเสริมศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรมด้วยตนเองและรายงานให้สาธารณชนทราบ

6. การดำเนินงานกิจการพิเศษในสถานศึกษา

งานกิจการพิเศษเป็นภารกิจพิเศษของสถานศึกษาที่จะต้องดำเนินการเพื่อบูรณาการจัด การศึกษา ศาสนาศิลปะและวัฒนธรรมเข้ากับบริบทอื่นของสังคมและท้องถิ่น ในส่วนของ สถานศึกษามีภารกิจในฐานะหน่วยปฏิบัติ ดังนี้

6.1 งานโครงการพระราชดำริ

6.2 งานนโยบายเร่งด่วน นโยบายรัฐ ได้แก่ นโยบายโรคเอดส์, นโยบายต่อต้าน ยาเสพติด, นโยบายการจัดระเบียบสังคม เป็นต้น

6.3 งานกิจกรรมการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ, กิจกรรมยูวาทาชาด, กิจกรรม เนตรนารี, กิจกรรมรักษาดินแดน เป็นต้น

7. การจัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

การพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาเป็นเป้าหมายและถือเป็นหัวใจของการ ปฏิรูปการศึกษา การปรับเปลี่ยนแนวคิด โครงสร้างการบริหารและกระบวนการในการจัด

การศึกษาส่วนต้องการให้ส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาทั้งสิ้น นอกจากนั้นในมาตรา 47 แห่งพ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ทั้งระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบประกันคุณภาพภายนอก และในมาตรา 48 ยังกำหนดให้การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง บนหลักการของการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบตรวจสอบได้เป็นสำคัญ

7.1 การกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษา ได้แก่ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และมาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกให้แก่ครูและบุคลากรของสถานศึกษา, การกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานการศึกษาระดับสถานศึกษา โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม, ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ครูและบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนทราบ

7.2 การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ได้แก่ การจัดทำแผนปรับปรุงคุณภาพการศึกษารายปี / แผนปฏิบัติงานประจำปีที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา, ดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา, การพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับเทคนิคการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เทคนิคการสอน การปฏิรูปการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตร ฯลฯ, การจัดทำคู่มือนโยบาย คู่มือการดำเนินงาน และคู่มือการปฏิบัติงาน, การส่งเสริมให้บุคลากรเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน และระหว่างสถานศึกษา

7.3 การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพสถานศึกษา ได้แก่ การกระตุ้นกรรมการสถานศึกษาให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ, การวางแผนการดำเนินงาน ตรวจสอบและทบทวนภายในสถานศึกษา, การดำเนินการตรวจสอบและทบทวนภายในโดยเน้นสาระสำคัญการตรวจสอบ 5 ประการ คือ วิสัยทัศน์และภารกิจของสถานศึกษา, แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา, การจัดการเรียนการสอน, การเรียนรู้ความก้าวหน้าและผลการเรียนรู้ของผู้เรียน, การบริหารและการจัดการ, การสรุปผลการจัดทำรายงานและปรับปรุงการดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามสภาพที่คาดหวัง, การเตรียมเอกสารหลักฐาน และบุคลากรพร้อมรับการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพจากเขตพื้นที่การศึกษาหรือองค์กรภายนอก

7.4 การประเมินคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การเตรียมตัวพร้อมรับการประเมินคุณภาพผู้เรียนจากเขตพื้นที่การศึกษา, การนำผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนไปวางแผนปรับปรุงการดำเนินงาน โดยเน้นการยกระดับมาตรฐานคุณภาพของผู้เรียน

7.5 การรายงานคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้รับรายงานวางแผนการจัดทำรายงานและกำหนดรูปแบบการรายงานให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย, การ

รวบรวมข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนแต่ละระดับชั้น ผลการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายใน วิเคราะห์สรุปผลและจัดทำรายงานฉบับย่อที่เหมาะสมแก่การเผยแพร่ และฉบับสมบูรณ์เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการประเมินจากหน่วยงานภายนอก, การนำเสนอรายงานคุณภาพการศึกษาต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเผยแพร่สู่ผู้ปกครองและชุมชน, การติดตามผลและรับข้อมูลย้อนกลับเพื่อนำข้อเสนอแนะมาพัฒนาคุณภาพต่อไป

7.6 การนำผลการประเมินคุณภาพของผู้เรียน และผลการตรวจสอบและทบทวนไปใช้ ได้แก่ การกำหนดนโยบายการพัฒนาโดยเน้นการยกระดับคุณภาพของผู้เรียน, การแสวงหารูปแบบ กลวิธีการพัฒนาคุณภาพโดยระดมทรัพยากรจากแหล่งสนับสนุนทั้งจากเขตพื้นที่และองค์กรต่าง ๆ, การวางแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในปีถัดไป

7.7 การผุดงระบบประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา ได้แก่ การใช้ข้อมูลและสารสนเทศจากผลการประเมินคุณภาพ ผลการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายใน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบการตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาคุณภาพเสมอ, การพัฒนาโครงการ / กิจกรรม / งานที่ดำเนินการคืออยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น, การแสวงงเทคนิค / วิธีการ ปรับปรุงแก้ไขโครงการ / กิจกรรม / งานที่ยังบกพร่องหรือมีปัญหา, การสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานประกันคุณภาพร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกัน

8. การนิเทศ ติดตาม และประเมินผล

การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นขั้นตอนและกลไกสำคัญของการบริหารจัดการที่จะทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จและเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่จะทำให้การบริหารองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การปฏิรูปการศึกษานั้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา สถานศึกษาจึงมีความเป็นอิสระค่อนข้างมาก การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และเพื่อให้มีการการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลอย่างเป็นระบบและนำผลไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน การจัดการศึกษาและการส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษาจึงดำเนินการ ดังนี้

8.1 การนิเทศการศึกษา ได้แก่ การตั้งคณะอนุกรรมการรับผิดชอบด้านการนิเทศ ติดตาม, การจัดทำแผน โครงการปฏิบัติการณ์นิเทศ ติดตาม และประเมินผล

8.2 การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ได้แก่ การตั้งคณะอนุกรรมการรับผิดชอบการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล, การจัดทำแผนงาน โครงการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล, การจัดทำคู่มือ และเกณฑ์การประเมิน ติดตาม ตรวจสอบ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเป็นฐาน

3.1 แนวคิดพื้นฐานและความเป็นมาของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดของ SBM พบว่าแนวคิดนี้ริเริ่มขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาแพร่หลายในประเทศอื่น ๆ เช่น แคนาดา นิวซีแลนด์ ฮองกง อิสราเอล (วิระวัฒน์ อุทัยรัตน์, 2544) โดยเริ่มจากในวงการอุตสาหกรรมแล้วมาที่ธุรกิจจนมาการศึกษา แนวคิดนี้มีความเชื่อพื้นฐานในแง่ของการบริหารว่าหากเราสามารถทำให้ผู้ร่วมงานพึงพอใจ ก็จะนำไปสู่การเพิ่มผลผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพ ทำให้แนวทางในการช่วนั้นเน้นในเรื่องของการเสริมพลัง (Empower) และเน้นในเรื่องการเปลี่ยนบทบาทของคณงานจากผู้รับคำสั่งเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การที่คณงานสามารถบริหารงานของตนเองได้เป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้บริหารกับผู้ร่วมงาน (สนานจิตร สุคนธ์ทรัพย์, 2544)

3.2 ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

Richard G. Neal (1991) ได้ให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้ เป็นการกระจายอำนาจในการบริหาร โรงเรียน โดยอาศัยความเข้าใจและบทบาทของบุคลากรภายในโรงเรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการใช้ทรัพยากรภายในโรงเรียนและต้องมีการวางแผนกิจกรรมของโรงเรียน ให้เหมาะสมกับความสนใจของนักเรียนและสอดคล้องกับงบประมาณซึ่งต้องการการจัดสรรร่วมกันระหว่างครูใหญ่และทีมงานที่มีประสบการณ์ด้านนี้, ผู้ปกครองและตัวนักเรียนเอง

Yin-Cheong Cheng (1996) ได้ให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้ การจัดการโรงเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะและความต้องการของโรงเรียนนั้นๆ เป็นหลัก ซึ่งหัวใจสำคัญของความต้องการ คือ การร่วมมือร่วมใจและมีมีส่วนร่วมของสมาชิกที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการบริหาร ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ อาจารย์ ผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชน ทรัพยากรทั้งบุคคลและสิ่งของที่มีส่วนร่วมนี้จะต้องรับผิดชอบเพื่อแก้ปัญหาและดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียน ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในการร่วมกันตัดสินใจสำหรับงานต่าง ๆ ภายในโรงเรียน

Joseph Murphy and Lynn G. Beck (1995) ได้รวบรวมความและให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไว้ดังนี้ เป็นรูปแบบความคิดและมีความเป็นนามธรรมเป็นอย่างยิ่ง และเริ่มมีการให้คำนิยามของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมากขึ้นในปัจจุบัน ดังนี้

Maroh (1992) ได้ให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้ เป็นการกระจายอำนาจ ความรู้ ข้อมูลข่าวสารและผลตอบแทนภายในหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในโรงเรียน

Etheridge and Other (1992) ได้ให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้ เป็นกระบวนการรวบรวมเข้าไว้ทั้งหมดอย่างเป็นทางการ ซึ่ง อาจารย์ใหญ่, อาจารย์, ผู้ปกครอง, นักเรียนและชุมชน (บุคคลที่ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุด) ทุกคนที่กล่าวถึงในที่นี้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

Short and Greer (1989) ได้ให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้ เป็นการให้สิทธิ์และอำนาจ เป็นกลยุทธ์ที่ส่งเสริมความคิดในการให้สิทธิ์และอำนาจแก่บุคคลและหน่วยงานต่างๆ ภายในโรงเรียน

อุทัย บุญประเสริฐ (2545) ได้ให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานว่าเป็น การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางหรือจากเขตการศึกษาไปยังสถานศึกษา ทำให้สถานศึกษามีอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีความเป็นอิสระและคล่องตัวในการบริหารจัดการ ในการตัดสินใจสั่งการเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ทั้งด้านหลักสูตร การเงินการงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไปโดยมีคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง องค์กรและชุมชน ร่วมกันบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน

ถวิล มาตรฐาน (2544) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้คือ การบริหารจัดการโรงเรียนที่สอดคล้องกับคุณลักษณะและความต้องการของโรงเรียนซึ่งหมายถึงสมาชิกโรงเรียนอันได้แก่ คณะกรรมการบริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครู – อาจารย์ พ่อแม่ผู้ปกครอง นักเรียน ตลอดจนสมาชิกชุมชน และองค์กรอื่นๆ มารวมพลังกันอย่างเต็มที่รับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากร

และแก้ปัญหา ตลอดจนดำเนินการเพื่อพัฒนากิจกรรมด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระยะสั้นและระยะยาว

บุญมา กัมปนาทพงษ์ (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการกระจายอำนาจการบริหารไปยังสถานศึกษาทำให้สถานศึกษามีอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหารตนเองมากขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องปรับเปลี่ยนและทำตามหน้าที่ตามบทบาทใหม่ได้ มีหน่วยตรวจสอบคุณภาพการศึกษาและการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐาน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในสถานศึกษาและมีความเต็มใจที่จะสนับสนุนในเรื่องการเงินและการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สถานศึกษาจะมีอิสระในการบริหารและจัดการศึกษา ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยมีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยผู้ปกครอง ชุมชน ผู้แทนครู ผู้บริหารสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งในด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไป ทั้งนี้ต้องดำเนินงานด้วยความโปร่งใสและเปิดโอกาสให้สังคมตรวจสอบได้ตลอดเวลา

วิระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2544) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าการบริหารการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ การบริหารจัดการตามความต้องการและจำเป็นของสถานศึกษา โดยคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งจะมีอำนาจหน้าที่ ร่วมคิด (PLAN) ร่วมตัดสินใจ (decision – making) ร่วมทำ (implementation) และร่วมประเมิน (evaluation) โดยมุ่งหวังเพื่อเสริมประสิทธิผลและประสิทธิภาพของสถานศึกษา

กรมสามัญศึกษา (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการศึกษาโดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน ว่าเป็นแนวคิดที่มุ่งให้โรงเรียนมีอำนาจในการตัดสินใจบริหารจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง โดยมีคณะกรรมการโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้วยโรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติซึ่งคณะกรรมการการศึกษาจะเกิดขึ้นที่โรงเรียน ความมีอิสระคล่องตัวในการบริหารโรงเรียน ทำให้โรงเรียนสามารถสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพได้มาตรฐานการศึกษาอันก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

โดยสรุป การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานหมายถึงการบริหารและการจัดการสถานศึกษาโดยให้สถานศึกษามีอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหารและการตัดสินใจ ในการบริหารโรงเรียน ทั้งด้านหลักสูตร การเงินการงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป โดยมีคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร โรงเรียน ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง องค์กรและชุมชน ร่วมกันบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนดำเนินงานด้วยความโปร่งใสและเปิดโอกาสให้สังคมตรวจสอบได้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

3.3 หลักการสำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

อุทัย บุญประเสริฐ (2544) ได้ให้หลักการสำคัญในการบริหารแบบ School-Based Management โดยทั่วไป ดังนี้

1) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากกระทรวงและส่วนกลางไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยมีความเชื่อว่า โรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก

2) หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหาร ตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา ทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น

3) หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) ในอดีตการจัดการศึกษาจะทำกันหลากหลายบางแห่งก็ให้วัดหรือองค์กรในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมามีการรวมการจัดการศึกษาไปให้กระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้เกิดเอกภาพและมาตรฐานทางการศึกษา แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ความเจริญต่าง ๆ รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัด เกิดความล่าช้าและไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้ง

4) หลักการบริหารตนเอง (Self-managing) ในระบบการศึกษาทั่วไป มักจะกำหนดให้โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติตามนโยบายของส่วนกลาง โรงเรียนไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง สำหรับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และนโยบายของส่วนรวม แต่มีความเชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และนโยบายของส่วนรวม แต่มีความเชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายนั้น ทำได้หลายวิธี การที่ส่วนกลางทำหน้าที่เพียง

กำหนดนโยบายและเป้าหมายแล้วปล่อยให้โรงเรียนมีระบบบริหารด้วยตนเอง โดยให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงาน ซึ่งอาจดำเนินการได้หลากหลาย ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน แล้วแต่ความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียน ผลที่ได้น่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม ที่ทุกอย่างถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

5) หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐาน มีองค์กรอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นไปตามกำหนดและเป็นไปตามนโยบายของชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้ให้หลักการของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังนี้

1) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน เช่นเดียวกับ การสาธารณสุข ซึ่งการรักษาพยาบาลจะอยู่ที่โรงพยาบาล เป็นกิจกรรมระหว่างหมอกับคนไข้ ไม่ใช่อยู่ที่กระทรวงสาธารณสุข การศึกษาก็เช่นกัน เป็นกิจกรรมระหว่างครูกับผู้เรียน ไม่ใช่กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในต่างประเทศมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางและเขตการศึกษา ไปยังโรงเรียน

2) หลักการบริหารตนเอง (Self-management) สถานศึกษาจะมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น ภายใต้การบริหารในรูปขององค์กรคณะบุคคล คือ คณะกรรมการโรงเรียนหรือคณะกรรมการสถานศึกษา

3) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผน การตัดสินใจ การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ และแม้จะบริหาร โดยองค์กรคณะบุคคลก็ตาม ต้องเน้นการกระจายโอกาสไปให้ทั่วถึงทั้งองค์กร เพื่อโยงโยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

4) หลักการมีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน ไม่ใช่ภาวะผู้นำแบบชี้แนะหรือสั่งการ แต่เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

5) หลักการพัฒนาทั้งระบบ (Whole School Approach) มีทั้งการในเรื่องโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กร โดยในการเปลี่ยนแปลงต้องให้ระบบทั้งหมดเห็นด้วยและสนับสนุน

6) หลักการความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) เมื่อโรงเรียนได้รับอิสระและอำนาจมา ก็ต้องแสดงความรับผิดชอบที่จะให้มีการตรวจสอบ เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

ถวิล มาตรการเยี่ยม (2544) ได้ให้หลักการของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังนี้

1) หลักคุณลยภาพ (Principle of Equifinality)

หลักการของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตั้งอยู่บนหลักแห่งคุณลยภาพ (Principle of Equifinality) กล่าวคือ มีวิธีการแนวทางมากมาย และหลากหลายที่จะนำมาใช้ดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดหมายทางการศึกษา การยืดหยุ่น (Flexibility) เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น โรงเรียนมีความชอบธรรมเต็มที่ในอันที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และดำเนินงานด้วยยุทธศาสตร์ของตนเองในการจัดการเรียนการสอน และบริการจัดการโรงเรียนด้วยพวกเขาอย่างมีประสิทธิภาพ

2) หลักการกระจายอำนาจ (Principle of Decentralization)

เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป จะส่งผลกระทบต่อให้การบริหารจัดการโรงเรียน การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนมีความยุ่งยากและเพิ่มปัญหามากขึ้น ดังนั้น การกระจายอำนาจให้โรงเรียน จะทำให้โรงเรียนมีพลังอำนาจและรับผิดชอบในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และส่งเสริมการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) หลักระบบบริหารจัดการตนเอง (Principle of Self-management System)

ด้วยหลักการทั้งสองข้างที่กล่าวมาแล้วจึงจำเป็นที่โรงเรียนจะใช้ระบบบริหารจัดการตนเองมาเป็นหลักในการดำเนินงานภายใต้นโยบายและโครงสร้างขององค์กรพัฒนาจุดประสงค์ การสอนและยุทธศาสตร์การพัฒนา สร้างกำลังคนและทรัพยากรการแก้ปัญหาและจุดหมาย บรรลุผลสำเร็จด้วยความสามารถของโรงเรียนเอง

4) หลักการริเริ่ม (Principle of Human initiative)

ท่ามกลางความหลากหลายและความซับซ้อนของกิจกรรมการศึกษา จำเป็นจะต้องอาศัยการริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิก โรงเรียนในการทำหน้าที่และเพิ่มพูนคุณภาพ การศึกษา ฉะนั้น เป้าหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานก็เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่

เหมาะสมที่สมาชิกของโรงเรียนจะมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ร่วมกันพัฒนาศักยภาพ ความริเริ่ม และความสามารถเพื่อเป็นพลังสร้างคุณภาพการศึกษาและพัฒนาโรงเรียน

หลักการทั้ง 4 ประการนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดแนวปฏิบัติในการปฏิรูป การศึกษาหรือปฏิรูปโรงเรียน และนั่นคือ เปลี่ยนจากการบริหารจัดการโรงเรียนจากภายนอก (External Control Management : ECM) ไปสู่โรงเรียนเป็นฐานการบริหารจัดการ (School – Based Management : SBM)

วิระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2544) ได้ให้หลักการของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ ดังต่อไปนี้

1) การบริหารที่มีเป็นอิสระในการตัดสินใจในการบริหารจัดการ (AUTONOMY)

- 1.1 ด้านวิชาการ
- 1.2 ด้านงบประมาณ
- 1.3 ด้านบริหารบุคคล
- 1.4 ด้านการบริหารทั่วไป

2) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (PARTICIPATION) ในรูปของคณะกรรมการ

3) การบริหารจัดการต้องตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชนมากที่สุด

จากหลักการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปหลักการที่สำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้

1) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับ ประชาชน มีอิสระในการบริหารตนเอง มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการตัดสินใจในการบริหาร โรงเรียนอย่างเต็มที่

2) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา ทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม และเป็นเจ้าของทำให้มีความสนใจในการบริหารและจัดการศึกษา

3) หลักการความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) หมายถึงการแสดงความพร้อมในการถูกตรวจสอบในสิ่งที่ปฏิบัติตลอดเวลา

3.4 รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นการบริหารงานโดยคณะกรรมการโรงเรียน (School Council) โดยคณะกรรมการโรงเรียนจะมีอำนาจหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน วิชาการ งบประมาณ และบุคลากร ซึ่งคณะกรรมการโรงเรียนจะประกอบด้วยผู้บริหาร โรงเรียน ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนจากเขตการศึกษา ตัวแทนจากสหภาพครู และตัวแทนนักเรียน จากการศึกษารูปแบบของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่ามีรูปแบบที่สำคัญอย่างน้อย 4 รูปแบบ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2545)

1. รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Administrative Control SBM) แนวคิด

ในการกระจายอำนาจหน้าที่ในการบริหารการเงิน บุคลากร และวิชาการให้แก่ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อให้การบริหารโรงเรียนนั้นมีประสิทธิภาพมากที่สุดนั้นในระยะแรก ๆ ผู้บริหารมักจะใช้วิธีขอคำปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการจากครู ผู้ปกครอง นักเรียน หรือผู้แทนชุมชน ดังนั้นคณะกรรมการโรงเรียนที่ตั้งขึ้นมักจะมีบทบาทสำคัญอยู่ที่การเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของผู้บริหารโรงเรียนนั่นเอง

ผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นประธานและเจ้าหน้าที่เขตการศึกษาเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง ส่วนคณะกรรมการอื่น ๆ มาจากการเลือกตั้งของกลุ่มบุคคลแต่ละประเภท ในการกำหนดนโยบายในการวางแผนในการหาแนวทางแก้ปัญหาและการดำเนินงานของโรงเรียน คณะกรรมการจะมีบทบาทในการร่วมเสนอความคิดเห็น แต่อำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังคงอยู่ที่ผู้บริหารโรงเรียน

2. รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก (Professional Control SBM) การบริหารตามแนวนี้

ตัวแทนคณะครูจะมีสัดส่วนมากที่สุดในการคณะกรรมการโรงเรียน รูปแบบนี้เกิดจากแนวคิดที่ว่า ครู

เป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุด ครูเป็นผู้ปฏิบัติจึงย่อมจะรับรู้ปัญหาทุกอย่างได้ดีกว่า และถ้ามีโอกาสตัดสินใจก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุดมากที่สุด

3. รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก (Community Control SBM) จุดประสงค์ของรูปแบบการบริหารที่ควบคุมโดยชุมชน คือ การเพิ่มความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนและผู้ปกครอง และเพื่อให้ผู้รับบริการการศึกษามีความพึงพอใจในการศึกษาที่จัดให้มากที่สุด แนวคิดสำคัญก็คือ หลักสูตรของโรงเรียนควรตอบสนองความต้องการและค่านิยมของผู้ปกครองและชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด คณะกรรมการ โรงเรียนจึงมีสัดส่วนจำนวนตัวแทนผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด

4. รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก (Professional / Community Control SBM) แนวคิดของรูปแบบการบริหารลักษณะนี้มีความเชื่อว่าทั้งครู และผู้ปกครองต่างมีความสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก ครูจะรับรู้ค่านิยมและความต้องการของผู้ปกครอง ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองก็มีโอกาสช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครูด้วย สัดส่วนของผู้แทนครูและผู้แทนจากผู้ปกครอง/ชุมชน จะมีเท่า ๆ กัน ในคณะกรรมการ โรงเรียนเป็นคณะกรรมการบริหาร

สนานจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์ (2544) ได้ศึกษารูปแบบของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 การบริหารแบบเพื่อนร่วมวิชาชีพ มีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตยรูปแบบนี้เขาจะมอบอำนาจการตัดสินใจส่วนใหญ่ไปอยู่ที่ครู โดยทำ 2 รูปแบบ ขึ้นอยู่กับว่าเป็น โรงเรียนเล็กหรือโรงเรียนใหญ่ โรงเรียนเล็กก็อาจจะใช้ครูทั้งทีมในการร่วมตัดสินใจ แต่ถ้าเป็น โรงเรียนใหญ่ก็จะเป็นผู้แทนครู

รูปแบบที่ 2 การบริหารแบบนำโดยผู้บริหาร จะเห็นว่ารูปแบบนี้ในประเทศไทยคงจะเป็นรูปแบบที่เด่น แต่ในอนาคตเราน่าจะเคลื่อนไปอยู่ระหว่างรูปแบบที่ 1 กับ 2 ในรูปแบบที่ 2 ซึ่งนำโดยผู้บริหาร โรงเรียนนี้ก็จะมึระดับของการนำ เช่น บางโรงเรียนก็จะมีการศึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญ ปรึกษาหารือกับครูบางคน เป็นต้น

รูปแบบที่ 3 การบริหารแบบคณะกรรมการผู้ปกครอง ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหาร เป็นปัญหาเฉพาะของอเมริกา อเมริกามีปัญหาว่าครูไม่จัดการศึกษาตามแบบที่ผู้ปกครองต้องการ

ผู้บริหารก็ไม่พึงเสี่ยงที่ผู้ปกครองต้องการ จึงเกิดการตั้งโรงเรียนขึ้นมาคล้ายๆกับ Charter School โดยคนที่มีความเสี่ยงที่สุดก็คือ กรรมการผู้ปกครอง ซึ่งของเราคงไปไม่ถึงตรงจุดนั้น

รูปแบบที่ 4 การบริหารแบบการมีคณะกรรมการ SBM โดยมีอำนาจจำกัด แต่มีอิทธิพลในเรื่องนั้น ๆ เช่น มีคณะกรรมการ SBM สำหรับดูแลเรื่องเด็กพิการ เด็กพิเศษ และมีคณะกรรมการ SBM สำหรับดูแลเรื่องการใช้เงินที่เขตการศึกษาส่งมาให้โดยเฉพาะ เป็นต้น

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2544) ได้เสนอรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การบริหารที่มีผู้บริหารเป็นผู้ชี้หน้า เป็นรูปแบบที่มีการปรึกษาหารือกับบุคลากรในสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียน แต่การตัดสินใจเป็นอำนาจชี้ขาดของผู้บริหารแต่ผู้เดียว (Administrative Control School – Based Management: Principle Decides)

รูปแบบที่ 2 การบริหารในรูปแบบคณะกรรมการ เป็นรูปแบบที่มีตัวแทนครูเป็นคณะกรรมการ ในสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มอื่น ให้มีส่วนร่วมและมีอำนาจในการตัดสินใจในด้านงบประมาณ บุคลากร และหลักสูตรการบริหาร รูปแบบนี้มีความเชื่อว่าครูเป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากกว่าผู้อื่น ย่อมรู้ปัญหาต่างๆดีกว่า (Professional Control School – Based Management: Teachers decide)

รูปแบบที่ 3 การบริหารโดยคณะผู้ปกครองและครู เป็นรูปแบบที่ใช้เพื่อลดบทบาทของคณะกรรมการ เป็นการบริหารสถานศึกษาในกำกับของรัฐ(Charter School)เป็นรูปแบบของการตัดสินใจจากความคิดเห็นพื้นฐานของความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานของโรงเรียน ให้เกิดผลดีกับบุตรหลานของตน (Balanced Control School – Based Management: Parents and Teacher, as Equals decide)

รูปแบบที่ 4 การบริหารโดยคณะกรรมการในพื้นที่สถานศึกษา เป็นรูปแบบที่มอบอำนาจการตัดสินใจอย่างมีขอบข่ายจำกัดให้กับคณะกรรมการในพื้นที่สถานศึกษา ในเรื่องการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับจากเขตพื้นที่ให้แก่สถานศึกษา การจัดการศึกษาเฉพาะทาง (Community Control School- based management: Parent/Community Member decide)

ลักษณะสำคัญของโรงเรียนที่บริหารแบบโรงเรียนเป็นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้ให้ลักษณะที่สำคัญของโรงเรียนที่มีการบริการ โดยโรงเรียนเป็นฐาน

1. พันธกิจของโรงเรียน ต้องชัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนด และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทุกคน
2. รูปแบบการบริหาร โรงเรียนบริหาร และจัดการศึกษาตามสภาพความต้องการ และความจำเป็นของโรงเรียน
3. มุมมองเกี่ยวกับมนุษย์ ใช้ทฤษฎี Y มองว่าผู้ร่วมงานทุกคนเป็นคนดี มีความสามารถ มีความรับผิดชอบ สามารถเรียนรู้ และพัฒนาได้
4. การตัดสินใจ ในรูปแบบกระจายอำนาจ โดยคณะกรรมการโรงเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
5. รูปแบบภาวะผู้นำ เกื้อหนุน อำนวยความสะดวก ไม่ใช่สั่งการ และชี้นำ
6. รูปแบบการใช้อำนาจ ด้วยเทคนิคแห่งความรู้ความเชี่ยวชาญ
7. เทคนิคการบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากร เชิงกลยุทธ์ เน้นที่ผลงาน แก้ปัญหาได้ ตามสถานการณ์ และรู้จักระดมทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้อย่างชาญฉลาด
8. บทบาทของโรงเรียน สร้างรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขึ้นเอง และมุ่งพัฒนาทั้งองค์กร
9. บทบาทของหน่วยงานส่วนกลาง เป็นการกำหนดเป้าหมายการศึกษา
10. บทบาทผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้กระตุ้น และประสานงานให้บุคลากรร่วมมือกันปฏิบัติงาน และเป็นผู้พัฒนาทรัพยากร
11. บทบาทครู เป็นผู้ร่วมงาน เป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้ริเริ่ม และเป็นผู้ปฏิบัติ
12. บทบาทผู้ปกครอง มีส่วนร่วม สนับสนุน โรงเรียน และเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา
13. บรรยากาศสององค์กร เน้นการทำงานเป็นทีม ให้ความร่วมมือ และเคารพฉันท์ตามติ
14. คุณภาพผู้บริหารโรงเรียน ต้องมีความรู้ มีเทคนิคการบริหารที่ทันสมัย เรียนรู้ตลอดเวลา พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของทุกคน
15. การประเมินประสิทธิผล ต้องประเมินทั้งระบบ ทั้ง Input Process และ Output เพื่อประกันคุณภาพ และพัฒนาโรงเรียน

ประโยชน์ของโรงเรียนแบบ SBM (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

1. สามารถสนองความต้องการของโรงเรียน และท้องถิ่น ได้ดีขึ้น
2. สามารถระดมผู้มีประสบการณ์มาช่วยเหลือ ได้มากขึ้นในรูปของคณะกรรมการ
3. ครูมีขวัญกำลังใจดีขึ้น เพราะได้มีโอกาสคิดเอง ทำเอง และแสดงออกมากขึ้น
4. เกิดความรู้สึกรักเป็นเจ้าของ จากการร่วมตัดสินใจ
5. สร้างผู้นำใหม่ในทุกระดับ
6. เพิ่มการติดต่อสื่อสาร
7. ประหยัดค่าใช้จ่ายประมาณ
8. มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
9. เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาหลักสูตร
10. แก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดี เพราะครูได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

การนำ SBM ไปสู่การปฏิบัติ (ประสบการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา)

ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สามารถนำ SBM เข้าสู่สถานศึกษาโดยใช้เทคนิค และขั้นตอนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

1. สร้างความตระหนัก และความเข้าใจของตนเองผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องยอมรับว่าโรงเรียนเป็นของประชาชนทุกคน ฉะนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติงาน และการประเมินตรวจสอบ และต้องมอบหมายงานให้ผู้ที่ได้บังคับบัญชามากขึ้น พร้อมทั้ง มีความเชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถของครู และบุคลากรในชุมชนสนับสนุนให้ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น และบริหาร โดยองค์คณะบุคคล
2. พัฒนาคณะทำงาน และพัฒนาองค์กร เพื่อให้ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และภารกิจตามอย่างชัดเจน จัด work shop ให้ครูพัฒนาตนเองร่วมกัน และผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้สนับสนุนการดำเนิน

3. วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของโรงเรียน โดยใช้ SWOT Analysis ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยภายในว่านักเรียน ผู้ปกครอง ครู เป็นบุคคลกลุ่มใด มีปัญหาอะไร มีจุดแข็ง จุดอ่อนในด้านใด วิเคราะห์ปัจจัยภายนอกทั้งที่เป็นโอกาส และอุปสรรค เช่น พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติในหมวดต่าง ๆ ที่ระบุว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องทำอะไรบ้าง กฎกระทรวงว่าด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา รวมทั้งกฎกระทรวง และระเบียบต่าง ๆ

4. เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การวางแผน ปฏิบัติการประเมินผล และการพัฒนาปรับปรุง

5. กำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียน โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ โดยทั่วไป

6. กำหนดเป้าหมาย ของการศึกษา / ผลผลิตทางการศึกษา ซึ่งเป็นผลลัพธ์ขั้นสุดท้าย ของระบบการศึกษาเพื่อให้เกิดความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Customer's Satisfaction) เน้น คุณภาพผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีผลสัมฤทธิ์ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยศึกษาจากมาตรฐาน การศึกษาแห่งชาติ

7. จัดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนา ประสิทธิภาพ สถานศึกษาตามบทบาทที่กำหนด

8. กำหนดแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยนำระบบข้อมูลสารสนเทศมาใช้

เงื่อนไขความสำเร็จของการนำ SBM ไปสู่การปฏิบัติ

1. ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการอย่างแท้จริง สามารถให้ความช่วยเหลือทางวิชาการได้ นิเทศได้ และเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถจูงใจให้ครูทุกคนอยากทำงาน และมุ่งไปที่ความสำเร็จของงาน

2. ผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา มีความเข้าใจในบทบาทของตนสร้างความรู้ ความเข้าใจ เรื่องการบริหาร และจัดการศึกษา และประการสำคัญที่สุด คือ ทุกฝ่ายต้อง คำนึงถึงผลประโยชน์ของการศึกษา และผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. ต้องมีการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมมากที่สุดในทุกกิจกรรม และเน้นการทำงานเป็นทีม

4. เน้นการพัฒนาวิชาชีพให้แก่บุคลากรในโรงเรียน โดยให้ความสำคัญกับการสื่อสารเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการยอมรับ

5. ให้รางวัลกับผู้ที่มีผลงานจริง โปร่งใส เสริมสร้างระบบคุณธรรม เพื่อเสริมแรงจูงใจให้สมาชิกองค์กรได้ทำงานอย่างมีความสุข

6. ต้องเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน เพราะการเรียนรู้คือหัวใจของการบริหาร และการจัดการศึกษาที่สถานศึกษาต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน มีการประเมินผลตามสภาพจริงมีแผนการเรียน และมีการวิจัยในชั้นเรียน

7. ต้องมียุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย เช่น เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายชุมชน เครือข่ายศิษย์เก่า เพื่อพัฒนาการศึกษาาร่วมกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

4. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

4.1 ความหมายของชุมชน

Carl A. grant (1979) ให้ความหมายของชุมชน คือขบวนการที่อาศัยโครงสร้างที่พัฒนาแล้วอย่างแน่นอน บางหน้าที่มีการปรับเปลี่ยนในระดับ โรงเรียน,ในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และในระดับรัฐ โครงสร้างดังกล่าวจำเป็นต้องสามารถดำรงนโยบายการศึกษาไว้ได้และเป็นขบวนการที่มีประสิทธิภาพคล่องตัวในการดำเนินงาน

Webster's Ninth New Collegiate Dictionary (1983) ให้ความหมายของชุมชนว่า คือ

1. กลุ่มคนที่มีความสนใจในการดำรงชีวิตอยู่ในทางเดียวกัน
2. ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนหลากหลายในสถานที่เดียวกัน
3. กลุ่มคนที่มีลักษณะและความเป็นอยู่ด้วยกันในสังคมที่ใหญ่
4. กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันได้โดยโดยมีนโยบายร่วมกัน

5. กลุ่มคนหรือชนชาติที่มีประวัติศาสตร์, เศรษฐกิจ, นโยบายและการเมืองร่วมกัน

Wellman (Gerard Delanty, 2003) ให้ความหมายของชุมชน คือ เครือข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิด สังคม, ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน, การกระจายข้อมูล ความรู้สึกของความเป็นเจ้าของและความเป็นเอกลักษณ์ทางสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530) ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

Webster s New Dictionary of American Language (อ้างถึงใน ดารา ทีปะปลา , 2521) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า

1. กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่ หรือในเมืองเดียวกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน
2. อาณาบริเวณ หรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน
3. ชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายๆ กัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515) กล่าวว่า ชุมชนประกอบด้วยประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินที่ต่อเนื่องกันและเป็นผู้ซึ่งมีความสนใจร่วมกันกับผู้อื่นอย่างน้อย 1 อย่าง หรือมากกว่าที่เป็นเหตุให้ต้องอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินนั้น

เสถียร เหลืองอร่าม (มปป) ได้ให้ความหมายของชุมชนตามตำราการจัดระเบียบชุมชนของ Arthur Dunham ว่าชุมชน คือ มนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตที่แน่นอน และติดต่อกัน มีส่วนสำคัญของชีวิตทุกๆ ไปอย่างเดียวกัน ดั่งมองเห็นจากมารยาทประเพณี และแบบแห่งการพูด

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (มปป) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นทิศเป็นทางมีขอบเขตเป็นอันเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้น มีการพบปะแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างหนึ่งใด เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่นการกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้นซึ่งจะแยกได้ชัดเจน ดังนี้

1. ชุมชนต้องมีสถานที่ หรือท้องที่ที่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งมักจะเป็นที่ที่มีขอบเขตจำกัด มีดินฟ้าอากาศดี มีแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์
2. ชุมชนจะต้องมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือมีกลุ่มบุคคลที่เป็นทั้งหญิงและชายเด็กและผู้ใหญ่ ต่างก็มีความรู้ความสามารถ ความสนใจไม่เหมือนกัน แต่มีวิถีพฤติกรรมเหมือนกัน และใช้ชีวิตร่วมกัน มีความผูกพันทางสังคมเป็นพวกเดียวกัน
3. ชุมชนต้องมีศูนย์กลางของการทำงาน และบริการต่างๆ บางประเภท เกี่ยวกับการงานก็มีอาชีพต่างๆ ของคน ในชุมชนซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และระดับการศึกษาของบุคคลในชุมชนนั้นๆ เกี่ยวกับบริการต่างๆ ก็ได้แก่ บริการทางการค้า บริการทางสุขภาพอนามัย บริการทางการบันเทิง โรงเรียน เป็นต้น

ทวี ทิมขำ (2530) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันหลายๆกลุ่ม เพราะต้องการความปลอดภัยความอบอุ่น ในการดำรงชีพ มีการตั้งถิ่นฐาน มีขอบเขตสังคมย่อย ประชาชนในกลุ่มนั้นได้มีโอกาสพบปะพูดคุยจาสังสรรค์กัน ทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานต่างๆ นอกนั้นประชาชนยังมีผลประโยชน์คล้ายๆกัน หรือจะพูดง่าย ๆ ก็คือ ประชากรมีพฤติกรรมคล้ายกัน ชุมชนจะต้องประกอบด้วย

1. อยู่ในย่านที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ
2. มีสิ่งต่างๆ หลายอย่างที่ประชาชนได้สร้างขึ้นหรือมีอยู่แล้วในธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่า โรงเรียน วัดอนามัย และอื่นๆ
3. จะต้องมี การดำรงชีวิตที่คล้ายกัน เช่น พิธีทางศาสนา พิธีแต่งงาน การปกครองและระบอบเงินตรา อันเป็นสถาบันของชุมชน
4. จะต้องมียี่พักผ่อนหย่อนใจ
5. จะต้องมิจำนวนประชากรมากพอ ไม่น้อยเกินไป ทำให้เป็นศูนย์กลางแห่งการติดต่อ

ไพร์ตัน เคเซอร์รินทร์ (มปป) ได้ศึกษาและสรุปว่าชุมชนต้องประกอบด้วย

1. คน (People)
2. ความสนใจของคน (Common interest)
3. อาณาบริเวณ (Area)
4. การปฏิบัติต่อกัน (Interaction)
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship)

โดยสรุปแล้ว ชุมชน ในความหมายโดยทั่วไป หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณแห่งหนึ่ง มีลักษณะเป็นสังคมขนาดเล็ก มีวัฒนธรรมและความสนใจคล้ายๆกัน โดยบุคคลในชุมชนนั้นมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน และมีระเบียบสังคมในการปฏิบัติ

4.2 ลักษณะของชุมชน

สุวัฒน์ มุททเมธา (2524) ได้ให้ลักษณะของชุมชนที่สำคัญดังนี้

1. ชุมชนมีขอบเขตที่ตั้ง มีการจัดระบบต่างๆ ร่วมกัน ทำให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้อย่างทั่วถึง กว้างขวาง ประชาชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่างๆ ร่วมกัน ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน มีชื่อกำหนดเรียกชุมชนนั้นอย่างเดียวกัน ในบางแห่งชื่อของชุมชนบ่งลักษณะของอาชีพ หรือทำให้เป็นที่รู้จักอาชีพใดอาชีพหนึ่งของชุมชนนั้นไปด้วย
2. ชุมชนประกอบด้วยสมาชิกทุกเพศทุกวัย มีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นจากเพศสัมพันธ์ของครอบครัว สมาชิกของชุมชน มีทักษะ เทคนิควิทยา และความรู้ความสามารถพอที่จะดำรงชีวิตในชุมชนนั้นๆ ได้
3. ชุมชนมีวัฒนธรรม กระแสชีวิต สวัสดิการและความมั่นคงต่อเนื่องของชุมชน ผลที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติร่วมกันในแนวทางเดียวกัน ทำให้เป็นปัทสนานที่กลุ่มคนในชุมชนนั้นยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน
4. ชุมชนมีกลไกในการสร้างสังคมกรรม หรือสังคมประกิตแก่สมาชิกใหม่ของตนเอง ทำให้สมาชิกมีความผูกพันต่อชุมชน ประพฤติปฏิบัติตามปัทสนานของชุมชน มีสัญลักษณ์ของชุมชนร่วมกัน

5. ชุมชนมีประวัติความเป็นมาสืบทอดกันมา มีเวลาของการจัดตั้งและการดำรงชีวิตร่วมกันสืบเนื่องมา

4.3 ประเภทของชุมชน

ดารา ทีปะปาล (2521) ได้แบ่งตามชนิดของชุมชน ออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. แบ่งตามจำนวนพลเมือง
2. แบ่งตามหน้าที่การงาน
3. แบ่งตามความสัมพันธ์ของคน

การแบ่งประเภทของชุมชนมีความแตกต่างกันไปตามทัศนะของนักวิชาการ อย่างไรก็ตามชุมชนของไทยมีการแบ่งออกตามลักษณะใหญ่ๆ 3 ลักษณะ (ไพรัตน์ เคะชรินทร์ อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540)

ได้แก่

- 1) แบ่งตามลักษณะการปกครอง
- 2) แบ่งตามลักษณะกิจกรรมทางสังคม
- 3) แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม

โดยลักษณะของชุมชนตามการแบ่งดังกล่าวพอสรุปได้ ดังนี้

4.3.1 แบ่งตามลักษณะการปกครอง (administrative unit) สามารถแบ่งของชุมชนได้ 6 ชุมชน โดยพิจารณาจากลักษณะการปกครองของไทย ตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2475

4.3.2 ชุมชนหมู่บ้าน หมายถึง หมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยบ้านหลายบ้านในท้องที่เดียวกัน โดยจัดอยู่ในความปกครองอันเดียวกันเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ถ้าหากว่าคนที่อยู่รวมกันมาก แต่จำนวนบ้านจะน้อยให้ถือเอาจำนวนคนเป็นสำคัญ คือประมาณ 200 คน ก็จัดตั้งเป็นหมู่บ้านได้ แต่ถ้าเป็นคนที่ตั้งบ้านเรือนห่างไกลกันแต่จำนวนคนจะน้อย อย่างน้อยการตั้งเป็นหมู่บ้านก็ควรมีไม่ต่ำกว่า 5 บ้าน โดยปกติแล้วชุมชนหมู่บ้านมักจะเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

4.3.3 ชุมชนเขตสุขาภิบาล หมายถึงชุมชนใดที่มีความเหมาะสมที่จะตั้งเป็นบ้านเรือนห่างไกลกันแต่จำนวนคนจะน้อย อย่างน้อยการตั้งเป็นหมู่บ้านก็ควรมีไม่ต่ำกว่า 5 บ้าน โดยปกติแล้วชุมชนหมู่บ้านมักจะเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

4.3.4 ชุมชนเขตสุขาภิบาล หมายถึง ชุมชนใดที่มีความเหมาะสมที่จะตั้งเป็นเขตสุขาภิบาลโดยคำนึงถึงเนื้อที่ของเขตมีขนาดประมาณ 1-4 ตารางกิโลเมตร ควรมีร้านค้าประมาณอย่างน้อย 10 ห้อง และประชาชนในเขตมีอย่างน้อยประมาณ 1,500 คน ก็สามารถตั้งเป็นสุขาภิบาลปกครองได้ หนึ่งชุมชนเขตสุขาภิบาลนี้มักจะอยู่ในเขตตำบลและเขตอำเภอ สำหรับตำบลนั้นหมายถึงหลายหมู่บ้านรวมกัน 20 หมู่บ้าน ก็สามารถตั้งเป็นตำบล หรือมีพลเมืองประมาณ 2,000 คนขึ้นไป และอำเภอหมายถึงท้องที่หลาย ๆ ตำบลอันสมควรจัดปกครองอันเดียวได้ หรือมีพลเมือง 10,000 คนขึ้นไป หนึ่งชุมชนเขตสุขาภิบาลมักเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในอำเภอ และเป็นศูนย์กลางบริการการค้า การปกครอง และการเกษตรด้วย

4.3.5 ชุมชนเทศบาลตำบล หมายถึงชุมชนเขตสุขาภิบาลที่มีความเจริญและมีความหนาแน่น ยกฐานะจากสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาล โดยการจัดสาธารณูปโภคมากขึ้นและการปกครองตนเองมากยิ่งขึ้น ลักษณะของชุมชนเขตเทศบาลตำบลเป็นชุมชนที่ใหญ่และมักจะอยู่ในเขตอำเภอ

4.3.6 ชุมชนเขตเทศบาลเมือง หมายถึง ชุมชนที่มีราษฎรในท้องที่ตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป โดยคิดเฉลี่ยความหนาแน่นของราษฎรไม่ต่ำกว่า 3,000 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร โดยมากชุมชนเขตเทศบาลเมืองมักจะตั้งในเขตของจังหวัดตั้งอยู่ และเป็นศูนย์กลางของการบริหารส่วนราชการต่าง ๆ

4.3.7 ชุมชนเขตเทศบาลนคร หมายถึง ชุมชนจากเทศบาลเมือง สามารถยกฐานะขึ้นมาเป็นเทศบาลนครได้โดยท้องที่นั้นมีราษฎรตั้งแต่ 50,000 คน ขึ้นไปและคิดเฉลี่ยราษฎรอยู่หนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ชุมชนในเขตเทศบาลนครนี้เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และเป็นศูนย์กลางของการบินพาณิชย์และอื่น ๆ เช่น เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ หนึ่งชุมชนบางแห่งมีลักษณะที่พิเศษและมีการบริหารส่วนท้องถิ่นเอง ได้แก่ ชุมชนเมืองพญา ซึ่งจัดเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

4.3.8 ชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร หมายถึง ชุมชนที่ประชาชนอยู่อย่างหนาแน่นมาก และเป็นเอกนคร (primate city) ซึ่งเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่โตกว่าเมืองขนาดรองลงไปอย่างมาก ชุมชนกรุงเทพมหานครเป็นชุมชนที่มีการปกครองตนเอง มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครและสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร ประชาชนในชุมชนนี้อยู่กันอย่างหนาแน่น

4.4 ลักษณะของชุมชนแบ่งตามกิจกรรมทางสังคม (social activities) สามารถแบ่งลักษณะของชุมชนได้ 5 ชุมชน

4.4.1 ชุมชนเกษตรกรรม หมายถึง ชุมชนที่ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งราษฎรส่วนมากทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ หรือชุมชนบางแห่งทำประมง ทำให้ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติมาก

4.4.2 ชุมชนศูนย์กลางการค้า หมายถึง ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางของการค้า เช่น ตามหัวเมืองต่าง ๆ อาจจะเป็นตัวกำหนดเมืองหรือตำบลที่เป็นที่ตั้งของเขตสุขาภิบาล มักจะมีร้านค้าจำหน่ายของใช้ประจำวัน และตลาดสดจำหน่ายอาหารผักสดในตอนเช้า ชาวบ้านจะนำผลิตผลมาขายในเมือง และซื้อสินค้าจำเป็นในด้านการเกษตรกลับไปหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าชุมชนศูนย์กลางจะมีอยู่ทั่ว ๆ ไปในเขตเมืองต่าง ๆ และเขตชุมชนหนาแน่นตามเขตตำบล

4.4.3 ชุมชนศูนย์กลางขนส่ง หมายถึง ชุมชนที่เกิดขึ้นตามเส้นทางคมนาคม หรือเส้นทางขนส่งทางรถยนต์ ทางเรือ หรือทางอากาศชุมชนที่มักจะเป็นชุมขนตามทางแยกซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเดินทางเช่น ชุมขนตามทางแยกมักจะมีร้านอาหาร ร้านกาแฟและร้านข้าวแกงให้บริการแก่ผู้โดยสาร

4.4.4 ชุมชนเขตอุตสาหกรรมหมายถึง ชุมชนที่อยู่ในเขตอุตสาหกรรมซึ่งจะมีโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ตั้งอยู่ และบ้านของคนงานจะอยู่ในเขตของชุมชนอุตสาหกรรม

4.4.5 ชุมชนศูนย์กลางของการบริการ หมายถึง ชุมชนที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของการบริการต่าง ๆ เช่น ชุมชนในเขตตัวเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาจะเป็นชุมชนศูนย์กลางของการท่องเที่ยว และการซื้อสินค้า ส่วนชุมชนในเขตตัวเมืองจังหวัดสงขลา จะเป็นชุมชนศูนย์กลางของทางราชการ

4.5 ลักษณะของชุมชนแบ่งตามความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม (social relation)

เป็นการแบ่งชุมชนในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม และเป็นการมองในทัศนะของนักสังคมวิทยาที่มองลักษณะของชุมชนในด้านความสัมพันธ์ทุก ๆ ด้าน ไม่เพียงแต่เฉพาะการเมืองการปกครอง หรือกิจกรรมทางสังคมเท่านั้นแต่รวมไปถึงความสัมพันธ์ในสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนลักษณะทางนิเวศวิทยาอีกด้วย ลักษณะของชุมชนแบ่งได้เป็น 2 ชุมชนดังต่อไปนี้

4.5.1 ชุมชนชนบท เป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมากเพราะราษฎรต้องอาศัยนำฝนทำเกษตรกรรม แต่ในปัจจุบันราษฎรบางส่วนได้รับนำชลประทานในการเกษตร อย่างไรก็ตามราษฎรยังต้องพึ่งพาความไม่แน่นอนของธรรมชาติ และชุมชนบางแห่งอยู่ห่างไกล

ความเจริญอีกด้วยในประเทศไทยลักษณะชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนชนบทประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ ความสัมพันธ์ของคนในชนบทส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวเป็นอันดับแรก สมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำงานหารายได้มาใช้ร่วมกัน กล่าวคือการทำนา ทำไร่ ครอบครัวยังเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคและภายในชุมชนก็มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฐานะทางเศรษฐกิจภายในชุมชนไม่ค่อยจะแตกต่างกันนัก นอกจากนี้ชุมชนชนบทยังอาศัยวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีคอกฎมปฏิบัติกรรมของสมาชิกในชุมชนด้วย ทำให้สมาชิกภายในชุมชนอยู่ในชุมชนอย่างสงบสุขและไม่ค่อยมีปัญหาทางสังคม

4.5.2 ชุมชนเมือง เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างจากชุมชนชนบท ประชาชนในเขตเมืองจะมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพและอยู่กันอย่างหนาแน่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอาจจะมีไม่มากเท่ากับชุมชนชนบท ทั้งนี้เนื่องจากว่าสมาชิกต้องทำงานนอกบ้านหลายคน โอกาสที่จะพบปะพูดคุยก็น้อย ความสัมพันธ์ในด้านการงานหรือการประกอบอาชีพ ก็จะผูกพันกับตำแหน่งและหน้าที่การงานหรือตามสายบังคับบัญชา เพื่อนบ้านในละแวกบ้านจะไม่รู้จักกันต่างคนต่างอยู่ การติดต่ออาจจะมีบ้างในหมู่อาชีพเดียวกัน แต่เป็นไปในลักษณะเป็นทางการไม่ค่อยจะสนิทสนมหรือมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด

โดยสรุป แล้วประเภทของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ 1) แบ่งตามลักษณะการปกครอง ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนสุขาภิบาล ชุมชนเทศบาลตำบล ชุมชนเทศบาลเมือง ชุมชนเทศบาลนคร และชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร 2) แบ่งตามภารกิจทางสังคม ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนศูนย์การค้า ชุมชนศูนย์การขนส่ง ชุมชนเขตอุตสาหกรรม และชุมชนศูนย์กลางการบริการ 3) แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ชุมชนชนบทและชุมชนเมือง

5. โรงเรียนกับชุมชน

มีปรัชญาที่เกี่ยวกับโรงเรียนกับชุมชนว่า “โรงเรียนเป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน” (หวน พินธุพันธ์, 2528) ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งมาก โรงเรียนเป็นสถานที่ให้ความรู้ ความคิดความอ่าน ทักษะในการประกอบอาชีพ ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่ชุมชน

โรงเรียนเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ กุลบุตร กุลธิดา รวมทั้งเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมให้แก่บุคคลอื่นๆ อยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน โรงเรียนก็ได้รับอิทธิพลจากชุมชนต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ดังนั้น จากเหตุผลเหล่านี้จึงทำให้โรงเรียนกับชุมชนต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิดในการที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้อยู่ในวัยเรียน ได้รับความรู้เพิ่มเติมที่ ในการที่จะใช้ความรู้ที่ตนได้นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้ เพื่อให้ความต้องการหรือจุดมุ่งหมายนี้บรรลุผลสำเร็จ โรงเรียนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อสังคมหน่วยงานอื่น ๆ และในขณะเดียวกัน โรงเรียนก็มีอิทธิพลอื่น ๆ มาครอบคลุมการดำเนินงานของโรงเรียนด้วย ทั้งนี้เพราะ โรงเรียนเป็นสังคมจำลอง เป็นสถานที่ฝึกฝนและให้ความรู้ทางหลักวิชาการ ให้ความรู้ทางด้านพื้นฐานทางสังคม และสร้างความสำนึกที่ดีในชุมชนของตน ช่วยเผยแพร่อุดมการณ์ หรือคตินิยมของชาติ ถ่ายทอดและรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาติให้แก่ชนรุ่นหลัง ๆ ต่อไป นอกจากนี้ โรงเรียนยังเป็นสถานที่ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ เป็นศูนย์รวมน้ำใจ และเป็นแหล่งทำให้เกิดกิจกรรมขึ้นในชุมชนนั้นๆ ด้วย (พิสิฐ พิชณานนท์, 2530)

โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมของชุมชน มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนให้แก่บุตรธิดาของทำนุในชุมชนนั้น เพื่อให้เขาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ชุมชนจึงควรมีสติที่จะรู้และกำหนดแนวทางได้ว่าบุตรธิดาของเขาควรมีลักษณะอย่างไร ควรมีความสามารถทางด้านใด ควรมีอนาคตอย่างไร เป็นต้น บุคคลที่ควรได้เข้ามากำหนดและรู้ถึงการดำเนินงานของโรงเรียน คือ ผู้ปกครอง หรือพ่อแม่ของบุตรธิดานั้น ๆ นอกจากบิดามารดาจะเป็นผู้กำหนดแนวทางแล้ว ผู้ปกครองหรือพ่อแม่ยังช่วยจัดปัญหาการขัดทอดหรือการ โยนความผิดให้แก่กันและกันด้วย สิ่งทางโรงเรียนควรให้ผู้ปกครองหรือพ่อแม่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในแนวนโยบายของโรงเรียน ซึ่งอาจจะทำได้โดยการหาข้อมูล การพูดคุย การเสนอแนวความคิดให้แก่ทางโรงเรียน รวมทั้งการเป็นตัวแทนของชุมชนเข้าไปนั่งเป็นกรรมการของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นการทางด้านหลักสูตรและการสอน ด้านกิจกรรมนักเรียน ด้านอาคารสถานที่ เป็นต้น

สิ่งที่แสดงให้เห็น ได้อย่างชัดเจนถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนก็คือ อุดมการณ์ และเป้าหมายของโรงเรียนและชุมชน ที่ได้กำหนดไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้ (พิสิฐ พิชณานนท์, 2528)

1. การปรับปรุงและส่งเสริมโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย

2. เพื่อให้โรงเรียนมีบทบาทในการให้การศึกษาตามความต้องการของชุมชน กว้างขวางขึ้น นอกจากทำให้ประชาชนได้รับบริการทางการศึกษาแล้ว ยังสามารถให้บริการที่โรงเรียนมีอยู่ด้วย

3. เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

4. เพื่อให้ประชาชนตระหนักว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

5. เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมประชาธิปไตยขั้นมูลฐานให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นก็พอสรุปได้ว่า ทั้งโรงเรียนและชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ จะต้องสัมพันธ์กันตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนมีความสำคัญต่อชุมชน คือ โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากร และเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชุมชน ที่สามารถกล่าวได้เช่นนี้ก็เพราะโรงเรียนจะมีบุคลากรที่ได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดีจากสถาบันที่ผลิตครู รวมทั้งมีความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มมาจากประสบการณ์ตรงในขณะทำการสอนอยู่ นอกจากนี้ในโรงเรียนหนึ่ง ๆ ยังมีบุคลากรจำนวนมาก บุคลากรแต่ละคนย่อมมีความรู้ความสามารถแตกต่างกันไปตามสาขาที่ได้ศึกษามา ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ได้มากเท่าที่ชุมชนต้องการ

ภารกิจของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น มีทางด้านการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม สถาบันการศึกษาไม่ใช่มีหน้าที่เป็นผู้ให้เพียงอย่างเดียว หรือมีอิทธิพลต่อประชาชนภายนอกโรงเรียนเพียงอย่างเดียว ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโรงเรียนจะเป็นไปได้อย่างราบรื่นนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนด้วย ซึ่งการขอความร่วมมือจากชุมชนนั้น โรงเรียนอาจจะทำได้โดย(พิสิฐ พิชณนนท์, 2530)

1. ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโรงเรียนกับชุมชน โดยจัดทำในรูปแบบของ

ก. บุคคลในโรงเรียนต้องสามารถเรียนรู้และเข้าใจในภาษาท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้เพราะภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญทางการสื่อสาร และทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ แต่ถ้าพูดคนละภาษาแล้ว ความเข้าใจก็ไม่เกิดขึ้น ดังนั้นการขอความร่วมมือย่อมทำได้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม บุคลากรในโรงเรียนไม่ควรสอนนักเรียน โดยใช้ภาษาถิ่น ทั้งนี้เพราะอาจจะมีผลเสียได้หลายประการ คือ ทำให้นักเรียนนั้นไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่อยู่ภายนอกกลุ่มที่ใช้ภาษาแตกต่างจากเขาได้ หรืออาจทำให้เกิดท้องถิ่นนิยมหรือภาษานิยมได้ ซึ่งจะเป็นผลร้ายต่อประเทศชาติ ดังนั้นการติดต่อที่คิ่้นครูควรพยายามศึกษาภาษาถิ่นเพื่อใช้ในการติดต่อกับประชาชน

ในท้องถิ่นนั้นในขั้นแรก ส่วนในโรงเรียนก็ใช้ภาษากลางที่ประชาชนส่วนมากใช้กันอยู่ ขึ้นต่อไปจึงเอาภาษากลางไปใช้ในชุมชนให้มากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นต้น

ข. สถาบันการศึกษาควรเรียนรู้พื้นฐานทางสังคม ซึ่งสถาบันการศึกษานั้นนอกจากจะมีหน้าที่ในการสอนภาษาแล้ว สถาบันการศึกษายังสอนหลักพื้นฐานของกลุ่มชุมชนอย่างเดียวกันอีกด้วย โดยสอนที่มาของชุมชนในแนวทางเดียวกัน สอนตามความเชื่อของชุมชนในทางเดียวกัน และกำหนดแนวปฏิบัติระหว่างบุคคลในชุมชนให้เป็นแนวทางเดียวกัน

ลักษณะการสอนที่มาจากชุมชนคือ ให้ผู้เรียนได้เรียนประวัติศาสตร์ของชุมชน หรือจะขยายไปถึงประวัติศาสตร์ของประเทศชาติก็ได้

ค. สถาบันการศึกษาควรที่จะเสริมสร้างความสำนึกในการรักษาติของประชาชนในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็สร้างความสำนึกในการเป็นชนในชาติเดียวกันด้วย

2. สถาบันการศึกษาควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ในระยะแรกของการมีโรงเรียนนั้น โรงเรียนไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งหมายความว่าโรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีความสัมพันธ์กัน ต่างคนต่างอยู่ ต่อมาแนวความคิดนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยทางรัฐบาลให้แนวทางไว้ว่า โรงเรียนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่โรงเรียนนั้นตั้งอยู่อย่างจริงจัง เพื่อให้โรงเรียนได้เป็นของและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง ลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมี

ก. โรงเรียนจะแยกตัวออกจากชุมชนไม่ได้ โดยเฉพาะในด้านความคิดของผู้บริหารและครู โรงเรียนไม่ใช่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของทางราชการ แต่เป็นของทุกคนในชุมชนนั้นด้วย

ข. โรงเรียนควรศึกษาปัญหาของชุมชนร่วมกัน โดยเฉพาะบทบาทนี้ผู้บริหารและครูเป็นบุคคลที่เหมาะสม และสมควรอย่างยิ่งที่จะได้ทำหน้าที่นี้ นอกจากนี้โรงเรียนควรศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าของชุมชนนั้นด้วย เมื่อโรงเรียนทราบปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ในขั้นตอนต่อไปก็คือโรงเรียนควรชี้แจงให้ประชาชนทราบและเข้าใจปัญหานั้นตรงกันเสียก่อน เพราะบางครั้งทางโรงเรียนเห็นว่าเป็นปัญหา แต่ทางประชาชนอาจจะไม่เห็นว่าเป็นปัญหาก็ได้

ค. โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยการกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา ร่วมกับกับประชาชนในชุมชน ข้อที่ควรระวังอย่างหนึ่งก็คือ โรงเรียนไม่ควรลงมือแก้ปัญหานั้นเสียเอง เพราะจะทำให้ชุมชนไม่สามารถแก้ปัญหาเองได้ และต่อไปภายหน้าโรงเรียนจะต้องแก้ปัญหาให้ทุกเรื่อง เมื่อทั้งสองฝ่ายเข้าใจปัญหาตรงกันแล้วขั้นต่อไปก็คือ เป็นผู้เสนอ

แนวทาง สนับสนุนให้ประชาชนอภิปรายแนวทางการแก้ปัญหา กระตุ้นให้ประชาชนคิดและอภิปรายในการประชุม รวมทั้งสามารถจะตัดสินใจได้เอง

ง. โรงเรียนควรมีหน้าที่ในการประเมินโครงการให้แก่ชุมชน และชี้ให้ประชาชนเห็นว่าที่ดำเนินงานไม่ได้ผลเพราะอะไร ที่ทำไปบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ มีอุปสรรคอะไรบ้าง และจะนำมาแก้ไขอย่างไร

3. โรงเรียนควรทำหน้าที่ในการประเมินกิจกรรมของชุมชน

โดยโรงเรียนจะทำหน้าที่เป็นกระจุกเงาของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเห็นสภาพของชุมชนของเขาว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร การที่โรงเรียนจะดำเนินบทบาทนี้ได้ โรงเรียนจะต้องสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจแก่ชุมชนเสียก่อน ถ้าโรงเรียนไม่สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ชุมชนแล้ว โรงเรียนก็จะไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนได้

การประเมินกิจกรรมของชุมชนนั้นควรเริ่มต้นด้วยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ชุมชน ต่อจากนั้นก็สนับสนุนให้ชุมชนมีการประเมินผลกันเอง โดยมีโรงเรียนเป็นผู้ประสานงาน โรงเรียนไม่ควรเป็นผู้นำในการตัดสินใจว่าการกระทำนั้นถูก ผิด ดี หรือเลวแต่ประการใดในกิจกรรมของชุมชน

ในบางครั้งโรงเรียนอาจจะมีการสอน ฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการประเมินโครงการ หรือประเมินกิจกรรมให้แก่ผู้นำชุมชนก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ และมีวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นว่าโรงเรียนเป็นผู้ให้ความรู้ และให้การสนับสนุนทางด้านต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน แต่แนวทางของการศึกษาในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนไปไม่เหมือนสมัยแรกของการตั้งโรงเรียน เพราะในสมัยแรก ๆ นั้น โรงเรียนจะสนับสนุนนโยบายและดำเนินงานตามผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของรัฐบาลเสมอมา ประชาชนในชุมชนไม่มีโอกาสที่จะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนเลย จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และเกิดปัญหาหลายประการตามมา คือ ไม่สามารถขอความร่วมมือได้ เกิดการโยนความผิดให้แก่กันและกัน ไม่สนใจทางด้านการศึกษา เป็นต้น จากปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ จึงทำให้การบริหารงานโรงเรียนมีแนวทางเปลี่ยนไป โดยรัฐบาลได้กำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนไว้ว่า โรงเรียนเป็นสถาบันของชุมชน ตั้งขึ้นโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนต้องเป็นสถาบันของชุมชนคือ โรงเรียนตั้งขึ้นมา และสามารถดำเนินการได้นั้น ส่วนหนึ่งได้มาจากเงินภาษีของประชาชนทุกคนในชาติ ดังนั้นโรงเรียนจึงควรสนองความต้องการของประชาชนทุกๆ ไป ซึ่ง Janes B. Conant ได้สนับสนุนความคิดนี้ว่า “ความพยายามที่จะแยก

โรงเรียนออกจาก ชุมชนนั้น เป็นความคิดที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความ หายนะของโรงเรียน และความล้มเหลวในตัวเด็ก โรงเรียนและชุมชนจึงเป็นสิ่งที่แยกออกจากกัน ไม่ได้ ดังนั้น ความจำเป็นที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนจึง เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้”

เมื่อนโยบายของรัฐบาลต้องการให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น และต้องการ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น จึงทำให้โรงเรียนในปัจจุบันมีหน้าที่ที่จะปฏิบัติมากขึ้น สิ่งที่โรงเรียน จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนนั้น มีดังนี้(พิสิฐ พิษณานนท์, 2530)

1. ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียน สาเหตุที่ ชุมชนควรมีโอกาสเข้ามามีส่วนช่วยในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนก็เพราะ โรงเรียนเป็นสถาบันที่ให้การศึกษแก่ผู้เยาว์ในชุมชน เพื่อให้ผู้เยาว์เหล่านี้เมื่อจบออกมาแล้วเขา สามารถใช้ชีวิตของเขาอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข ถ้าโรงเรียนผลิตผู้เยาว์ออกไปสู่ชุมชน โดย โรงเรียนตั้งทิศทางและเป้าหมายเอง อาจจะไม่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ได้เพราะผู้ที่รู้ว่าชุมชน เป็นอย่างไร มีความต้องการอะไรนั้น คือ ประชาชนในชุมชนนั้น ดังนั้นการที่โรงเรียน ได้นำ ประชาชนบางท่านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียน จึงเป็นสิ่งที่ โรงเรียนต้องทำเพื่อจุดประสงค์ที่ว่าโรงเรียนจะให้การศึกษาอบรมเพื่อให้ผู้เยาว์ได้ใช้ชีวิตของเขาได้ อย่างมีความสุขในชุมชน ผลที่โรงเรียนจะได้รับจากการที่มีประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนนั้นจะทำให้โรงเรียนมีบทบาทมากขึ้นในชุมชน ซึ่ง หมายความว่า เมื่อชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายนั้น จะทำให้ชุมชน เกิดการเรียนรู้ การดำเนินงานภายในโรงเรียนไปด้วยในตัว ทำให้โรงเรียนมีโอกาสเผยแพร่ความรู้ และความคิดใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้โรงเรียนมีบทบาทมากขึ้นไปกว่าจะทำหน้าที่ที่จะสอน เยาวชนเท่านั้น

การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนนั้นมีหลายระดับ แต่ โดยทั่วไปจะแบ่งการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับปลาย ซึ่งในแต่ละระดับนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปในทางด้าน การมีส่วนร่วม และการดำเนินงาน (พิสิฐ พิษณานนท์, 2530)

การมีส่วนร่วมในระดับต้นนั้น เป็นการมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้เป็น พื้นฐานในการตัดสินใจ ทั้งนี้เพราะในการที่ผู้บริหารจะตัดสินใจปฏิบัติงานไปในทางใดนั้น ต้อง อาศัยข้อมูลที่ตีความถูกต้องแน่นอน ข้อมูลที่ได้นั้นต้องมาจากกลุ่มที่ต้องการแก้ปัญหาโดยตรง และครอบคลุมเนื้อหาต่าง ๆ พอที่จะทำให้การตัดสินใจโดยไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาดได้ การที่จะ ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สะเอียด และกว้างขวางตามที่กล่าวมานั้น โรงเรียนต้องอาศัยความร่วมมือจาก

สมาชิกภายในชุมชนอย่างทั่วถึง และจากความจริง อย่างไรก็ตามแบบสอบถามที่จะหาข้อมูลนั้นจะ
ได้ผลเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความละเอียดกว้างขวางของทางโรงเรียนที่ได้สร้างขึ้นมา รวมทั้งวิธีการใน
การเก็บแบบสอบถามด้วย

ในระดับกลางนั้น ชุมชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตีความในข้อมูล และให้คำ
เสนอแนะในการเลือกทางที่จะปฏิบัติ เมื่อได้ข้อมูลที่ต้องการแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือต้องทำการ
วิเคราะห์ข้อมูลและตีความข้อมูลที่ได้มา ในขั้นนี้โรงเรียนที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมนั้นควร
คัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วม เพราะการเอาคนที่ไม่มีความรู้ในการ
ตีความ หรือการวิเคราะห์ข้อมูลมาร่วมด้วย นอกจากจะไม่ได้อะไรจากบุคคลนั้นแล้ว ในบางครั้ง
อาจทำให้งานเสียได้ หรือดำเนินงานไปผิดทางได้

สาเหตุที่จะต้องนำประชาชนในชุมชนเข้าร่วมในขั้นนี้ก็เพราะ บุคลากรในโรงเรียนอาจ
ไม่มีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ หรือมีเหตุผลไม่เพียงพอ แต่ถ้านำคนที่มีความรู้ และมี
ประสบการณ์มาร่วมจะทำให้การตีความนั้นถูกต้องยิ่งขึ้น เช่น ในกรณีที่เด็กขาดเรียน เป็นต้น การที่
เด็กขาดเรียนนั้นอาจจะมีสาเหตุมาจากหลายทาง ซึ่งผู้ปกครองอาจจะตอบแบบสอบถามไม่ตรงตาม
ความเป็นจริง หรือถ้าครูเป็นผู้กำหนดสาเหตุเองอาจไม่ถูกต้อง หรือหาสาเหตุที่เกิดขึ้นไม่ครบตาม
สาเหตุก็ได้

ขั้นสุดท้าย คือ ในระดับปลาย ซึ่งได้แก่การกำหนดแนวทางเลือก และเสนอแนะเพื่อการ
ดำเนินงาน

ขั้นตอนทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้มีความสำคัญมากต่อการที่โรงเรียนจะนำมาเป็นเครื่องมือ
ในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียน และในแต่ละขั้นนั้น สิ่งที่โรงเรียนจะลืมไม่ได้คือ
การนำบุคลากรภายในชุมชนเข้าร่วมด้วยทุกขั้นตอน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุดในการ
ดำเนินงานของโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่โรงเรียนควรคำนึงถึงอีก 2 ประการ ซึ่งมีความสำคัญ
ไม่ยิ่งหย่อนกว่าการนำชุมชนเข้าร่วมในการกำหนดทิศทางและเป้าหมาย สิ่งสำคัญ 2 ประการนั้น
(พิสิฐ พิษานนท์, 2530) ก็คือ

1. โรงเรียนจะต้องเลือกตัวแทนของชุมชนที่จะเข้าร่วมกำหนดทิศทางของโรงเรียนในแต่ละ
ระดับตอนให้เหมาะสม เพราะในแต่ละขั้นตอนนี้ ลักษณะของผู้เข้าร่วมจะไม่เหมือนกัน

2. ในแต่ละขั้นตอนมีความจำเป็นมากที่จะต้องได้ข้อมูลที่ละเอียด ถูกต้อง และสมบูรณ์
ที่สุด ทั้งนี้เพราะการกำหนดทิศทางจะได้ผลดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่โรงเรียนได้มา

3. ชุมชนควรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางด้านนโยบายของโรงเรียน

สิ่งที่ชุมชนควรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในแนวนโยบายของ
โรงเรียนนั้น มีอยู่ 2 ทางด้วยกัน คือ

ก. การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดค้นแนวนโยบายของโรงเรียนอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) ลักษณะของการเข้าร่วมแบบไม่เป็นทางการนี้ ได้แก่ การได้ข้อมูลจากชุมชนจากการที่ได้พูดคุยกับประชาชนในสถานที่ต่าง ๆ ที่โรงเรียนไม่ได้จัดให้มีการปรึกษาหารือพูดคุยกันขึ้น สถานที่เหล่านี้อาจจะได้แก่ การพูดคุยในร้านกาแฟ ร้านอาหารในวัดเมื่อไปฟังเทศน์ หรือในที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน การพูดคุยเช่นนี้จะมีผลดีมาก ถ้าผู้บริหารโรงเรียนมีความสนใจที่จะฟังและป้อนคำถามที่จะช่วยในการพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะการพูดคุยในลักษณะนี้จะได้รับบรรยากาศที่เป็นกันเอง มีความสนิทสนมซึ่งกันและกัน ไม่ตึงเครียด และได้ข้อมูลที่เป็นความจริงมากกว่าในลักษณะที่เป็นการปรึกษาหารืออย่างเป็นทางการ จากข้อดีเหล่านี้ผู้บริหารจึงควรให้ความสนใจให้มาก และควรนำมาเป็นข้อมูลอีกประเภทหนึ่งที่จะใช้ในการตัดสินใจต่อการกำหนดแนวนโยบายของโรงเรียน

ข. การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในแนวนโยบายของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ (Formal) ลักษณะเช่นนี้จะแตกต่างไปจากการไม่เป็นทางการอย่างมาก เพราะระบบแบบแผนแบบไม่เป็นทางการนั้นจะใช้ได้กับบุคคลทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดเพศ และวัย แต่ในลักษณะที่เป็นทางการนั้น เป็นการตัดสินใจของกลุ่มบุคคลที่โรงเรียนแต่งตั้งขึ้นมาให้เป็นกรรมการในกลุ่มนั้น ๆ เช่น เป็นกรรมการทางด้านหลักสูตร และการสอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านกิจกรรม หรือคณะกรรมการผู้บริหารโรงเรียน เป็นต้น ลักษณะที่เป็นทางการนี้มีลักษณะแตกต่างไปจากลักษณะที่ไม่เป็นทางการอีกประการหนึ่ง ก็คือ นอกจากจะเป็นผู้ให้ข้อมูล ติความในข้อมูล และให้แนวทางในการตัดสินใจ ตามข้อ ก. แล้ว บุคคลเหล่านี้ยังเป็นผู้ที่จะควบคุมการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียนให้เป็นไปตามข้อเสนอแนะและข้อปฏิบัติเหล่านั้นด้วย ซึ่งลักษณะแบบไม่เป็นทางการจะไม่ได้เข้ามามีส่วนใกล้ชิดในการควบคุมโดยตรง

3. ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้บริการทางด้านทรัพยากรให้แก่โรงเรียน ทรัพยากรที่จะช่วยให้การบริการแก่โรงเรียนนั้นมีทั้งที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรที่เป็นมนุษย์ โรงเรียนเป็นสถานที่ให้ความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้มาเรียน นอกจากนี้ โรงเรียนยังเป็นหน่วยเล็ก ๆ หน่วยหนึ่งในชุมชน ซึ่งบางครั้งโรงเรียนมีความขาดแคลนทางด้านวัตถุ หรือวิทยากรที่มีความชำนาญเป็นพิเศษที่จะแนะนำความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้รับความรู้ จากความต้องการเหล่านี้ของโรงเรียน สิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนควรกระทำ คือ การเสาะหาบุคคล หรือวัสดุที่ชุมชนมี และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ของโรงเรียนต่อไป แต่เนื่องจากคนไทยมีลักษณะการอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่ ยากที่จะเสนอตัวเข้ามาช่วยโรงเรียนโดยที่ทางโรงเรียนมิได้ร้องขอ จึงทำให้การเสนอตัวเองนั้นย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องเป็นผู้มีความสามารถที่จะขอร้อง และเลือกบุคคลที่ต้องการ

ขอความช่วยเหลือจากชุมชนได้ด้วย คือ มีลักษณะของการมีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relationship) นั้นเอง

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง

ในเรื่องของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ได้กล่าวมาบ้างแล้วในตอนแรก ทั้งนี้ เพราะผู้ปกครองเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนในชุมชนนั้น ดังนั้น นอกจากโรงเรียนจะใช้วิธีการของการสร้างความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชนแล้ว ยังมีหน้าที่ติดต่อกับผู้ปกครองนักเรียนด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยผู้ปกครองแก้ไขปัญหาของเด็กในโรงเรียน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง รวมทั้งแนะวิธีการเรียนของเด็กโดยดูจากความสามารถเฉพาะของเด็กแต่ละคนให้ผู้ปกครองได้ทราบ

5.1 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สุพิชญา ชีระกุล (2521) กล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นสมบัติของชุมชน ซึ่งตั้งได้ด้วยเงินที่มาจากภาษีอากรของประชาชน และทั้งจากการบริจาคของชุมชน ดังนั้นย่อมถือได้ว่า “โรงเรียนเป็นของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน”

พิสิฐ พิษณานนท์(2530) กล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้นสามารถแบ่งชุมชนออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. ชุมชนในโรงเรียน ทั้งนี้เพราะในโรงเรียนนั้นจะมีบุคคลหลายๆ คน เข้ามาร่วมทำงานอยู่ ที่มีจุดมุ่งหมายเหมือนกันก็คือ การพัฒนาเด็กให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีความเชื่อ ความสนใจ มีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน และเป็นชุมชนที่จะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนสัมฤทธิ์ผล
2. ชุมชนนอกโรงเรียน เป็นชุมชนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเป็นอย่างมาก เพราะในปัจจุบันนี้รัฐบาลมีนโยบายที่จะให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ และให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้มีโอกาสเข้ามาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อการดำเนินงานของโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนที่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกโรงเรียน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนภายนอกโรงเรียน ตามหน้าที่ของโรงเรียนชุมชนแล้ว โรงเรียนจะต้องมีศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในชุมชนนั้น

ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาโรงเรียนชุมชนที่ว่า “โรงเรียนชุมชนเป็นของชุมชน ดำเนินงานโดยชุมชน และเพื่อชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” เพื่อให้เป็นไปตามสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในโรงเรียนชุมชน

วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนภายนอกโรงเรียน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ

1. โดยการนำเอากิจกรรมที่มีภายใน โรงเรียนออกสู่ประชาชนภายนอกที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น เช่น การนำนักเรียนออกไปพัฒนาชนบท ให้นักเรียนออกไปฝึกอาชีพจริง ๆ กับประชาชนในท้องถิ่น จัดการบรรยายพิเศษ โดยครูหรือครูใหญ่ จัดเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ซึ่ง ได้แก่ การออกวารสาร โรงเรียน การมีจดหมายถึงผู้ปกครอง การให้ครูหรือครูใหญ่เองได้ออกไปช่วยงานของชนบท และอื่น ๆ

2. โดยการนำประชาชนในชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมในโรงเรียน ซึ่งได้แก่ จัดงานการแสดงของนักเรียนใน โอกาสที่สำคัญแล้วเชิญผู้ปกครอง และประชาชนมาชม จัดสมาคมครูผู้ปกครอง จัดการแข่งขันกีฬาระหว่างครูกับประชาชนในชนบท เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาบรรยายให้นักเรียนฟัง และเชิญประชาชนในท้องถิ่นเข้ามาเป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ของ โรงเรียนเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎระเบียบของโรงเรียนหลักสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนภายนอกโรงเรียน

ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนภายนอกนั้น ควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. จัดความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด
2. ครูใหญ่และครูควรมีความอ่อนน้อม มารยาทดี ไม่ดูหมิ่นประชาชน ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงใจ และยอมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นอย่างจริงใจ
3. ครูใหญ่และครูไม่ควรประพฤตินแบบยกตนข่มท่าน แต่ควรยกย่องให้เกียรติแก่ประชาชนเท่าที่เป็นจริง การยกย่องให้เกียรติเกินความเป็นจริงนั้นมีโอกาสที่จะทำให้ผู้ถูกยกย่องเกิดผลเสียได้ เช่น ทำให้เกิดการหลงตัวเอง ในบางครั้งถ้าผู้ถูกยกย่องเกินความจริงอาจถูกผู้ถูกยกย่องคิดว่าเป็นการดูถูกเขาได้
4. ครูใหญ่และครูต้องพยายามทำความเข้าใจในธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนี้จะต้องรู้ถึงค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ ของท้องถิ่นนั้นด้วย
5. ครูใหญ่และครูควรารู้ และเลือกกาลเทศะให้ถูกต้องแก่โอกาสตามสมควรด้วย
6. ครูใหญ่และครูควรยกเว้นการกระทำใด ๆ ที่อาจนำความเสื่อมเสียมาสู่ตัวเอง และโรงเรียน เช่น ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุราจนครองสติไม่อยู่ เป็นต้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2528) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนว่า โรงเรียน คือ สถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน มีหน้าที่เพื่อจัดกระบวนการศึกษาให้สนองความต้องการของชุมชน ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นต้องติดต่อกับชุมชนอยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อความเจริญของงามของเยาวชนและต่อความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนด้วย

5.1 ความหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สุพิชญา ธีระกุล (2521) ได้ให้ความหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น หมายถึง วิธีการหรือหนทางที่โรงเรียนใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในเขตนั้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2528) ได้ให้ความหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่ผู้บริหารและคณะครูอาจารย์ในโรงเรียนใช้เพื่อสร้างความรู้สึกอันดีต่อกันระหว่างบุคลากรในโรงเรียนกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527) ได้กล่าวถึงความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายถึง งานกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียน สมาคมศิษย์เก่า สมาคมครูและผู้ปกครอง การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้ทราบกิจกรรมของโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ตลอดจนถึงกิจกรรมที่โรงเรียนจะสามารถช่วยเหลือชุมชนได้

5.2 ความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สุพิชญา ธีระกุล (2521) ได้ให้ความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนเป็นแหล่งคัดเลือกรับคนให้ชุมชน (School as a Sorting and Selecting Agency) เนื่องจากโรงเรียนตั้งขึ้นตามความต้องการของชุมชน โรงเรียนจึงมีหน้าที่รับพัฒนาคนจนกว่าจะถึงเวลาอันสมควร โรงเรียนจึงปล่อยให้คนเหล่านั้นออกสู่ชุมชน

2. โรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาคนให้ชุมชน (School as a Socializing Agency) จาก การที่เด็กอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน โรงเรียนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงและหล่อหลอมพฤติกรรม ของเด็ก ให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนได้มาก

3. โรงเรียนเป็นแหล่งรวมสาขาวิชาต่างๆ (Collecting of Disciplines) โรงเรียน เป็นที่รวมของครูที่มีความรู้ความสามารถต่างๆ ไข่มกมาย ทำให้โรงเรียนมีบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะช่วยประ โยชน์แก่ชุมชน

4. โรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม (School as a culture transmission Agency)

5. โรงเรียนเป็นศูนย์รวมของชุมชน (School as a Community Center)

6. โรงเรียนและชุมชนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ทั้งจุดมุ่งหมายที่เป็นทางการและไม่ เป็นทางการ

ยนต์ ชุ่มจิต (2528) ได้ให้ความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชนดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนเป็นแหล่งฝึกอบรมคน (School as a Socializing Agency)

เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม มีหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การขัดเกลาทาง สังคมให้ผู้เรียน ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้ เป็นไปตามสังคมส่วนใหญ่ ต้องการ ทั้งนี้เด็กมีเวลาอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานานพอสมควรในวัน ๆ หนึ่ง หากโรงเรียนสามารถ จัดสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดใจเด็กได้สัมผัส ได้เรียนรู้อยู่เสมอแล้วโรงเรียนจะทำหน้าที่ฝึกหรือพัฒนา คนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2. โรงเรียนเป็นแหล่งเลือกสรรคนให้สังคม (School as a Sorting and Selecting Agency) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ ชุมชนได้ส่งสมาชิกเข้ามารับการพัฒนาในโรงเรียนจึงต้องใช้ระยะเวลา นานพอสมควร เมื่อโรงเรียนเห็นว่าสมาชิกคนใดมีความรู้ความสามารถเพียงพอแล้วจึงปล่อยให้สมาชิก นั้น ๆ กลับไปอยู่ในชุมชนต่อไป

3. โรงเรียนเป็นแหล่งรวมศิลปศาสตร์สาขาต่าง ๆ (School as a Collecting of Disciplines) ในโรงเรียนหนึ่ง ๆ จะมีครูอาจารย์หลายคน ครูอาจารย์แต่ละคน จะมีความรู้ความสามารถใน สาขาวิชาการต่าง ๆ แตกต่างกันไป หากโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ชุมชนจะ สามารถได้รับประโยชน์จากความรู้ความสามารถของครูอาจารย์ในโรงเรียนต่าง ๆ และใน ขณะเดียวกันโรงเรียนก็สามารถได้รับประโยชน์จากผู้อำนวยการงานบางสาขาวิชาจากชุมชนด้วย

4. โรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม (School as a Culture Transmission Agency)

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่สำคัญของชุมชนและประเทศชาติ เป็นหน้าที่สำคัญ of โรงเรียนและชุมชนอย่างหนึ่ง คือ การรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนในชุมชนต่อไป หากทั้งสองฝ่ายมีความสัมพันธ์กันดี จะสามารถช่วยกันรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน (School as a Community Center)

วัตถุประสงค์ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ยนต์ ชุ่มจิต (2528) ได้ให้วัตถุประสงค์ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1. เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนซึ่งจะเป็นแนวทางให้ประชาชนมีความสนใจและให้ความร่วมมือในการช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งทางด้านวิชาการและอื่น ๆ

2. เพื่อให้โรงเรียนมีส่วนในการให้บริการแก่ชุมชน เช่น บริการทางวัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ และทรัพยากรอื่น ๆ

3. เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของในโรงเรียนแก่ชุมชน ทั้งนี้เพราะโรงเรียนเป็นสถานที่สาธารณะ หากประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อโรงเรียนจะช่วยให้โรงเรียนมีความปลอดภัยในทรัพย์สิน ของมีค่ายิ่งขึ้น นอกจากนี้ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะช่วยให้โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือในสิ่งต่าง ๆ อีกมากมาย

4. เพื่อให้ทราบภูมิหลังที่แท้จริงของนักเรียนจากผู้ปกครอง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพื้นฐานและความต้องการของนักเรียน

5. เพื่อให้โรงเรียนสามารถใช้แหล่งทรัพยากรจากชุมชนได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

6. เพื่อส่งเสริม ฟื้นฟู และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้เพราะในแต่ละชุมชน อาจจะมีขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมบางอย่างต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะช่วยเสริมสร้างหรือฟื้นฟูงานดังกล่าวได้โดยผ่านทางนักเรียน ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

7. เพื่อส่งเสริมการผสมผสานกลมกลืนระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้เป็นไปในทางเดียวกัน เช่น งานพิธีต่าง ๆ ในทางศาสนา ควรให้นักเรียนกับประชาชนได้กระทำร่วมกันหรือการจัดหลักสูตรวิชาต่าง ๆ ควรให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน เป็นต้น

8. เพื่อส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน

สุพิชญา ชีระกุล (2521) ได้ให้วัตถุประสงค์ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังนี้

1. เพื่อสร้างเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
2. เพื่อสร้างเสริมความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้แก่ชุมชน
3. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการของโรงเรียน
4. เพื่อฟื้นฟูและรักษาวัฒนธรรมของชุมชน
5. เพื่อสร้างความกลมกลืนระหว่างบ้านกับโรงเรียน

ความเชื่อพื้นฐานเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ยนต์ ชุ่มจิต (2528) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากครูอาจารย์ในโรงเรียนมีความเชื่อมั่นบนพื้นฐาน 4 ประการดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนสร้างขึ้นจากภาษีอากรของราษฎร ผู้บริหารและครูอาจารย์ต้องตระหนักอยู่เสมอว่าโรงเรียนเป็นของประชาชน ดำเนินงานต่าง ๆ ก็เพื่อประชาชน ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องร่วมมือกับประชาชนและองค์กรอื่น ๆ เพื่อให้งานของโรงเรียนที่ตั้งเป้าหมายไว้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี

2. โรงเรียนต้องมีเสรีภาพทางวิชาการและทางความคิด การทำงานใด ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในตัวนักเรียน ตลอดจนให้ประชาชนเกิดความรู้ความงอกงามถือว่าเป็นสิทธิหน้าที่ของทางโรงเรียน

3. ความร่วมมือของประชาชนมีความสำคัญยิ่งต่องานของโรงเรียน กล่าวคือ งานต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น งานพัฒนาโรงเรียน งานฝึกอบรมนักเรียน หรืองานกีฬานักเรียน เป็นต้น จะดำเนินไปด้วยดีและมีความสมบูรณ์ยิ่ง หากได้รับความร่วมมือจากชุมชน ฉะนั้นจึงควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมรู้เห็นการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียนด้วย

4. การติดต่อสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ดีจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน และการติดต่อสื่อสารที่ดีจะต้องกระทำต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อจะได้แจ้งข่าวคราวความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของงานให้แก่ฝ่ายผู้ได้รับรู้เรื่องราวนั้น ๆ

หลักของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ยนต์ ชุ่มจิต (2528) ได้ให้แนวทางสำหรับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น นักการศึกษาส่วนใหญ่ได้เสนอแนวทางไว้คล้าย ๆ กัน เมื่อประมวลแล้วจะได้แนวทางที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานใด ๆ ต้องกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจและตรงไปตรงมา
2. ต้องดำเนินงานด้วยความต่อเนื่องตลอดเวลา
3. กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นควรเป็นกิจกรรมที่ให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือชุมชนมากที่สุด
4. ใช้วิธีการง่าย ๆ และให้ความเป็นกันเองกับประชาชน
5. พยายามใช้หลักมนุษยสัมพันธ์หลาย ๆ แบบเพื่อดึงประชาชนมาร่วมในกิจกรรมให้มากที่สุด
6. การดำเนินงานใด ๆ ควรมีการเตรียมแผนไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดี เพราะถ้างานสำเร็จด้วยดีจะช่วยเสริมสร้างศรัทธาจากประชาชนได้
7. ต้องดำเนินงานด้วยการปรับตัวเข้าหาชุมชน คือให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ
8. ต้องดำเนินงานด้วยความยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับเวลาและโอกาส
9. การจัดกิจกรรมใด ๆ ต้องไม่ขัดกับประเพณี วัฒนธรรมหรือความเชื่อถือของประชาชนในท้องถิ่นนั้น
10. โรงเรียนควรให้ข้อมูลที่น่าสนใจ เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับสถานะการในเวลานั้น
11. สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
12. เปิดใจให้กว้าง พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชนตลอดเวลา

วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สุพิชญา ธีระกุล (2521) กล่าวถึงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีดังต่อไปนี้

1. การศึกษาชุมชนโดยละเอียด นับตั้งแต่โครงสร้าง วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพ สภาพทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร ความต้องการ ฯลฯ รวมทั้งทัศนคติและความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อการศึกษาด้วย
2. จัดรายการประชาสัมพันธ์แก่ชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะจะทำให้ชุมชนทราบความเคลื่อนไหวและกิจการของโรงเรียนทุกระยะและเป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจอันดีให้แก่ชุมชน

3. ออกเยี่ยมเยียน การเยี่ยมเยียนชุมชน ควรทำอย่างเป็นปกติสม่ำเสมอ และควรทำแบบเป็นกันเอง ไม่เป็นทางการ แล้วแต่โอกาสเพื่อให้การปฏิบัติงานและการติดต่อประสานงาน

4. จัดให้มีกรรมการศึกษาของศึกษาของชุมชน เป็นคณะกรรมการที่ประกอบด้วยผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน โดยครุมีส่วนร่วมเป็นกรรมการอยู่ด้วย

5. จัดกิจกรรมเกี่ยวกับกับวัฒนธรรมประเพณี เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ เช่น ประเพณีลอยกระทง แห่เทียนพรรษา ฯลฯ

ยนต์ ชุมจิต (2528) กล่าวถึงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีดังต่อไปนี้

ก. การสร้างความสัมพันธ์โดยตรง

ข. การสร้างความสัมพันธ์โดยทางอ้อม

ก. การสร้างความสัมพันธ์โดยตรง มีวิธีการที่สำคัญ ๆ อยู่ 2 วิธีคือ

1. การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน

2. การนำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน

1. การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน ซึ่งหมายถึง การนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินไปแล้วหรือมีแผนที่จะดำเนินการต่อไป ไปให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับทราบ วิธีการที่ควรนำมาใช้มีดังต่อไปนี้

1) กำหนดแผนงาน ตั้งความมุ่งหมายและวางแนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างคณะกรรมการในโรงเรียน

2) ช่วยกันศึกษาลักษณะของชุมชนโดยละเอียด เช่น

- โครงสร้างของชุมชน
- วัฒนธรรมประเพณี
- อาชีพ
- สภาพทางเศรษฐกิจและทรัพยากร
- เจตคติและความเชื่อ
- ความต้องการของประชาชน

ฯลฯ

3) ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบนโยบาย เป้าหมาย และกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนทุกกระยะโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น

- ออกกระจายเสียงตามเสียงตามสายของโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ใกล้เคียงโรงเรียนได้รับทราบความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของโรงเรียน

- เผยแพร่โดยใช้สื่อมวลชนของท้องถิ่น เช่น ทางวิทยุ หนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์ เป็นต้น

- ออกวารสารหรือเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อแจ้งข่าวคราวต่าง ๆ เช่น นักเรียนดีเด่น ครูดีเด่น นโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน

- ส่งสมุดรายงานผลการเรียนของนักเรียนไปให้ผู้ปกครองทราบ

- จัดทำหนังสือคู่มือครู คู่มือผู้ปกครอง เพื่อให้ผู้ปกครองนักเรียนได้ทราบเรื่องสำคัญ ๆ เช่น ระเบียบการวัดผลการเรียน การแนะนำ หรือระเบียบการลา เป็นต้น

4) ออกเยี่ยมเยียนชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้สึกรักและความเข้าใจอันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น การเยี่ยมเยียนชุมชนควรกระทำดังนี้

- เมื่อผู้ปกครองนักเรียนเจ็บป่วย หรือประสบภัยพิบัติ

- เมื่อมีงานประเพณีตามบ้านผู้ปกครองนักเรียน

- งานเทศกาลต่าง ๆ

- การเยี่ยมเยียนควรกระทำอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง

- แบ่งครูออกเป็นกลุ่ม กำหนดเขตออกเยี่ยมเยียน

- บันทึกการเยี่ยมเยียนไว้ทุกครั้ง

- กำหนดแผนการเยี่ยมเยียนไว้ทุกครั้ง

5) ให้ครูอาจารย์และนักเรียนมีส่วนร่วมเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างของชุมชน เช่น

- การพัฒนาชุมชนในด้านความเป็นอยู่

- การทำถนนหนทางหรือการขุดคูคลอง

- การพัฒนาความสะอาดในชุมชน

- การก่อสร้างที่สาธารณะประโยชน์ เช่น ศาลา ที่อ่านหนังสือพิมพ์

- เข้าร่วมกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรม

6) การให้บริการแก่ชุมชน เช่น

- ให้ใช้อาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้เมื่อชุมชนมีงานบางอย่าง

- ให้ความรู้ความคิดในการประกอบอาชีพหรือความรู้ทั่วไป

- บริการด้านแรงงานโดยคณะครูอาจารย์ คณาธิการ โรงเรียน และนักเรียน

- บริการห้องสมุดของโรงเรียน
- 7) สร้างความเข้าใจและเจตคติที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น
 - รายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน
 - ติดต่อกับประชาชนโดยทางจดหมายหรือโทรศัพท์
- 8) ใช้ชุมชนเป็นแหล่งวิชาการ เช่น
 - นำนักเรียนไปศึกษาหรือฝึกงานตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ
 - นำนักเรียนออกไปศึกษางานด้านเกษตรกรรม
 - นำนักเรียนออกไปศึกษางานด้านการรักษาความปลอดภัยของชุมชน

2. การนำชุมชนมาสู่โรงเรียน กิจกรรมที่ควรกระทำมีดังต่อไปนี้

- 1) เชิญผู้ปกครองมาพบปะสังสรรค์ในบางโอกาส หรือการเชิญมาพบปะในวันเปิดภาคเรียน ทั้งนี้เพื่อชี้แนะ สร้างความเข้าใจบางสิ่งบางอย่าง
- 2) ขอความร่วมมือจากชุมชนในงานบางสิ่งบางอย่าง เช่น
 - ช่วยจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน
 - ขอทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนยากจน
 - ขอความร่วมมือด้านแรงงาน
 - ขอความร่วมมือทางการเงินเพื่อการก่อสร้างบางสิ่งบางอย่าง
- 3) จัดการศึกษาผู้ใหญ่ ทั้งในรูปการศึกษาสามัญและอาชีพ รวมทั้งการจัดกลุ่มสนใจ
- 4) จัดงานประจำปีของโรงเรียน โดยเชิญผู้ปกครองมาชมกิจการ และผลงานของนักเรียน
- 5) จัดนิทรรศการสัปดาห์แห่งการศึกษาและวัฒนธรรม เพื่อแสดงผลงานของโรงเรียน และของนักเรียน
- 6) เชิญผู้ปกครอง หรือผู้เชี่ยวชาญในวิชาการบางสาขามาเป็นวิทยากรแก่นักเรียน
- 7) เชิญผู้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพมาให้ความรู้ หรือให้การแนะนำนักเรียนในบางโอกาส
- 8) เชิญเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอื่น ๆ เช่น แพทย์ พยาบาล หรือตำรวจมาให้ความรู้แก่นักเรียนที่เกี่ยวกับหน่วยงานนั้น ๆ
- 9) จัดการแข่งขันกีฬาระหว่างศิษย์เก่ากับศิษย์ปัจจุบัน หรือระหว่างครูอาจารย์กับผู้ปกครอง

10) จัดให้มีกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียน โดยเชิญประชาชนที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาพอสมควรมาเป็นกรรมการ

11) การจัดตั้งสมาคมศิษย์เก่า หรือสมาคมผู้ปกครองและครู

ข. การสร้างความสัมพันธ์โดยทางอ้อม

เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยทางอ้อมนี้ สมพร สุทัศนีย์ ได้อธิบายและจำแนกรายละเอียดไว้อย่างน่าสนใจว่า เป็นการปรับปรุงบุคลากรและสถานที่ภายในเป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยอ้อมที่ควรก่อให้เกิดขึ้น เพราะการปรับปรุงบุคลากรและสถานที่เป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างหนึ่งที่จะสร้างความศรัทธาให้แก่ผู้ปกครองได้เป็นอย่างดี เพราะการเข้ามาดู มาเห็นสิ่งดีๆ ของโรงเรียนย่อมเป็นที่ติดตาม ประทับใจ และจะได้รับการกล่าวขวัญจากปากหนึ่งไปสู่ปากหนึ่งได้เป็นอย่างดี

สิ่งที่ควรปรับปรุงมีดังนี้

1. บุคลากร หมายถึง ครูอาจารย์ นักเรียน พนักงานพิมพ์ดีด คนงาน ภารโรง แม่ค้าที่ขายของในโรงเรียน ควรได้รับการปรับปรุงในเรื่องต่อไปนี้ คือ

- 1) การแต่งกาย ควรแต่งให้สุภาพเรียบร้อย เหมาะสมที่จะเป็นครู
- 2) กิริยาท่าทาง การวางตัว และการเดินควรเรียบร้อย ไม่หลุกหลิก
- 3) ความรู้สึนึกคิดและอารมณ์ ควรเป็นผู้มีความอดกลั้นต่อปัญหาต่างๆ ไม่แสดงอารมณ์เมื่อไม่พอใจผู้มาติดต่อ
- 4) อหยาศัย ควรเป็นผู้มีไมตรีจิต ยิ้มแย้ม แจ่มใส และระมัดระวังในการสนทนา รู้จักต้อนรับและทักทายปราศรัยกับแขก ให้ความเป็นกันเองแก่ผู้มาเยี่ยมเยือน
- 5) การพูดจา ควรพูดจาสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน และเหมาะสมกับบุคคล
- 6) ทักษะและไหว้ในการสังเกต ต้องใช้ไหวพริบในการสังเกตผู้มาติดต่อว่าเป็นใคร เพื่อจะได้ทักทายปราศรัย และต้อนรับได้อย่างเหมาะสมกับตำแหน่งฐานะ

2. การปรับปรุงสถานที่ภายใน ได้แก่

- 1) การปลูกต้นไม้ประดับอาคารเรียน
- 2) ความพร้อมทางด้านบริการ เช่น น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ ความสะอาดของอาคาร
- 3) ความพร้อมในด้านการเรียนการสอน เช่น การตกแต่งห้องเรียนให้น่าสนใจ มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน
- 4) ความพร้อมในด้านอาคารสถานที่ ห้องเรียน มีห้องเรียนพอเพียง และถูกสุขลักษณะ

5) เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง

พิสิษฐ์ พิษณานนท์ (2530) ผู้ปกครองก็เป็นส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นอาจจะไม่ได้เป็นผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียนนั้นก็ได้ ดังนั้น นอกจากโรงเรียนจะสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองแบบความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกโรงเรียน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น โรงเรียนยังต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียนอีกส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียนนั้นย่อมจะไม่เหมือนกับการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกโรงเรียน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองนั้น โรงเรียนต้องอาศัยตัวนักเรียน เป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ วิธีที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง นักเรียนอาจจะทำได้ ดังนี้

1. จากการเขียนสมุดประจำตัวนักเรียนประจำภาคการศึกษา จดหมายจาก โรงเรียนถึง ผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งอาจจะมีได้ทั้งทางไม่ดี และในทางให้คำชมเชย
2. ครูใหญ่หรือครูควรออกไปเยี่ยมนักเรียนตามบ้าน เพื่อช่วยในการแก้ไขพฤติกรรมของ นักเรียนให้ถูกต้อง และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองได้อย่างดีอีกด้วย
3. ครูให้กิจกรรมแก่นักเรียน และให้กลับไปทำที่บ้าน ซึ่งวิธีนี้จะทำให้ครูต้องออกไปตรวจ งานนักเรียนที่บ้าน ในโอกาสการไปตรวจงานนี้จะทำให้เกิดความสัมพันธ์กับผู้ปกครองได้
4. จัดตั้งสมาคมครูผู้ปกครอง
5. จัดกิจกรรม หรือการแสดงของนักเรียน แล้วเชิญผู้ปกครองมาชมการแสดง หรือกิจกรรม นั้น
6. จัดประชุมครูกับผู้ปกครองขึ้นในขณะที่ยังไม่ได้ตั้งสมาคมครูผู้ปกครอง

ในปัจจุบันนี้ นโยบายของการศึกษาต้องการให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้จากโรงเรียน ทั้งทาง วิชาสามัญ และวิชาชีพนำไปถ่ายทอดความรู้นั้น ๆ ให้แก่ผู้ปกครองที่บ้าน ฯลฯ ซึ่งนโยบายนี้จะเป็น ส่วนหนึ่งที่จะสามารถทำให้โรงเรียนกับชุมชนภายนอกโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันดียิ่งขึ้น

นอกจากครูใหญ่และครูที่มีหน้าที่โดยตรงในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก โรงเรียนแล้ว ยังมีบุคคลอีกหลายประเภทที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับบุคคลภายนอก บุคคลเหล่านั้น ได้แก่ ครูแนะแนว เจ้าหน้าที่

ประชาสัมพันธ์ พนักงานต่าง ๆ ภารโรง และนักเรียน เป็นต้น ดังนั้นครูใหญ่จึงควรสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบุคคลเหล่านี้ด้วย เพื่อเขาเหล่านี้จะได้รู้แนวทาง หรือนโยบายของโรงเรียน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากผู้บริหารนี้ไปเผยแพร่ให้ประชาชนได้ทราบต่อไป และเป็นไปอย่างถูกต้องด้วย

สิ่งที่สำคัญที่จะขอเน้นก็คือ การสร้างความสัมพันธ์นี้จะช่วยครูใหญ่หรือผู้บริหารโรงเรียนเป็นอย่างมากในการที่จะทำให้งานโรงเรียนดำเนินไปอย่างราบรื่น และบรรลุวัตถุประสงค์ได้ นอกจากนี้งานทางด้านความสัมพันธ์ (Relationship) นั้น เป็นหน้าที่ประการหนึ่งของผู้บริหารในหน้าที่หลัก 6 ประการของการบริหารโรงเรียน ซึ่งได้แก่ POSDCORB ตามวิธีการบริหารของ Luther Gulick

5.3 บทบาทและหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อชุมชน

พิธีญ์ พิษณานนท์ (2530) ได้กำหนดบทบาทของครู จรรยาครู หรือจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพครู ที่มีต่อบุคคล และสังคม ซึ่งหมายความรวมถึงผู้บริหารการศึกษาด้วยจากผลการสัมมนาเรื่อง จรรยาครู เมื่อ พ.ศ.2523 และจากคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2524 มีดังนี้

1. ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ส่งเสริมกิจกรรมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันด้วยกัน และระหว่างสถาบันกับชุมชน
4. สร้างและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้ปกครอง
5. ดำรงชีวิต และปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน
6. พึงรับใช้สังคมด้วยการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ
7. โอบอ้อมอารี มีน้ำใจต่อผู้อื่น

จากข้อกำหนดนี้ จึงทำให้เห็นแนวทางของครูได้ว่า ครูควรมีหน้าที่อะไรบ้าง แต่ในที่นี้จะขอเน้นรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครูที่มีต่อชุมชนเท่านั้น นอกจากนั้นได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของครูและผู้บริหารที่มีต่อชุมชนดังนี้

1. ครู และผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ในฐานะเป็นผู้นำในสังคม ลักษณะของความเป็นผู้นำในสังคมนั้นสืบเนื่องมาจากหน้าที่ของสถานศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ในการเตรียมสมาชิกในสังคมให้เหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันเป็นผลให้สมาชิกในสังคมนั้นได้ใช้ชีวิตของเขาได้อย่างมีความสุข และการที่บุคลากรในโรงเรียนจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น จึงมีความ

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

เสริมสร้างทัศนคติของประชาชนในชุมชนให้ไปในแนวทางที่ถูกด้วย ลักษณะของการให้บริการของโรงเรียนที่มีต่อชุมชนนั้น สามารถจัดทำได้ในรูปของ

ก. ควรจัดให้สอดคล้องกับนโยบาย วัตถุประสงค์ของรัฐบาลที่วางไว้

ข. การให้บริการนั้น โรงเรียนควรจัดให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของชุมชน

4. ครูและผู้บริหารควรให้การบริการแก่ชุมชนในทางด้านทรัพยากรบุคคล เงิน วัสดุ และอื่นๆ การให้บริการต่างๆ นั้น โรงเรียนควรจัดเป็นแผนงาน หรือ โครงการที่จะให้แก่ชุมชนอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อว่าการให้บริการนั้นได้ผลเต็มที่

5. ครูและผู้บริหารควรให้ความร่วมมือกับชุมชนทางด้านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ลักษณะของการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ได้แก่ การให้ชุมชนได้ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ครูหรือผู้บริหาร โรงเรียนไปร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ให้ชุมชนได้ยืมวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียนไปใช้ในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2528: 137) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียนและครูที่มีต่อชุมชน ผู้บริหารในที่นี้ หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ และรวมไปถึงบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหาร โรงเรียนให้ทำหน้าที่แทนในบางกรณีด้วย บุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นตัวจักรสำคัญในการนำความเจริญ หรือความเสื่อมมาสู่โรงเรียนได้มากทีเดียว หากผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถ เข้ากับชุมชน ได้ดี และเข้ากับผู้บังคับบัญชา ได้ดี การดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียนก็จะมีผลสำเร็จก้าวหน้า การศึกษาเล่าเรียนของเด็กก็มีคุณภาพดี หากผู้บริหารบกพร่องในสิ่งดังกล่าว ผลที่จะได้รับคือความเสื่อมทางการศึกษาจะเกิดขึ้นในสถานศึกษานั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียนที่มีต่อชุมชน ควรอยู่ในขอบเขตต่อไปนี้

1. การให้การต้อนรับผู้มาติดต่อเยี่ยมเยียนโรงเรียน ด้วยวิธีการต่อไปนี้

- รักษาภิรียมารยาทให้สุภาพเรียบร้อย
- แนะนำบุคลากรในโรงเรียนให้ช่วยกันเอาใจใส่ผู้มาเยี่ยมเยียน
- จัดหาประชาสัมพันธ์โรงเรียนที่มีคุณภาพ และคุณสมบัติเหมาะสม
- จัดสถานที่ ห้องพัก ห้องรับแขกให้น่าดู น่าพักผ่อน

2. ให้บริการในการติดต่อสื่อสาร เช่น

- จัดบริการด้านโทรศัพท์กับผู้มาติดต่อ (ถ้ามี) โดยแจ้งหมายเลขโทรศัพท์ให้ชุมชนได้รู้จักกันอย่างทั่วถึง
- จัดบริการรับ – ตอบจดหมายแก่ผู้ติดต่ออย่างรวดเร็ว

3. รับข้อเสนอแนะ ข้อร้องเรียน เช่น

- บางครั้งประชาชนอาจมีข้อเสนอแนะหรือปัญหาขัดข้องบางประการ แล้วแจ้งมาทางโรงเรียน ผู้บริหารจะต้องรับเรื่องราวนั้น ๆ ไว้พิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงาน หรือแก้ไขข้อบกพร่องต่อไป

4. การมีส่วนร่วมในความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น

- ทักทายปราศรัยเมื่อพบปะกันตามถนนหนทาง
- ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้เข้าใจ
- เข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนเมื่อมีโอกาส
- พยายามใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เป็นประโยชน์ทางการศึกษา

5. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน กล่าวคือ การทำให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้ จะช่วยให้การบริหารงานต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างสะดวก รวดเร็ว และบังเกิดผลดี หากโรงเรียนสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ดีมีคุณภาพ ผลที่ตามมาก็คือ ประชาชนจะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในโรงเรียนมากขึ้น

6. การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างศิษย์เก่ากับศิษย์ปัจจุบัน กล่าวคือ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์เก่ากับศิษย์ปัจจุบันเป็นไปด้วยดี จะช่วยเผยแพร่ชื่อเสียง และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนได้อย่างมาก

บทบาทหน้าที่ของครูอาจารย์ที่มีต่อชุมชน

1. ให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งอาจจัดทำในรูปแบบดังต่อไปนี้

- จัดการศึกษาผู้ใหญ่ ทั้งสายสามัญ สายอาชีพ และกลุ่มสนใจ
- ให้ความรู้แก่นักเรียน เพื่อนำไปถ่ายทอดให้ผู้ปกครองรับรู้
- เขียนบทความลงในวารสาร หนังสือพิมพ์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความคิด
- จัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ (ถ้ามีโอกาส)
- เป็นวิทยากรบรรยาย เมื่อชุมชนมีงานบางสิ่งบางอย่าง

2. การส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ด้วยวิธีการ เช่น

- การประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชน
- อบรมสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนดีของชุมชน

3. การส่งเสริม สืบทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรม เช่น

- ถ่ายทอดความรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่ดีงามให้แก่เยาวชน

เพื่อปฏิบัติให้ถูกต้อง

- ครูอาจารย์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างเคร่งครัด

4. เป็นผู้นำชุมชน เช่น

- ริเริ่มสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์ให้ชุมชน เช่น การทำสนามเด็กเล่น การทำน้ำประปา การติดต่อไฟฟ้า การขุดคลอง เป็นต้น

- การสร้างนิสัยที่ดีให้ประชาชน เช่น การรักษาความสะอาด การประหยัดคอดอม การเคารพกฎหมาย เป็นต้น

- การปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ เช่น การวางแผนครอบครัว

5. การปฏิรูปชุมชน เช่น

- การสำรวจความบกพร่อง หรือจุดอ่อนของชุมชน เช่น สุขภาพอนามัย การทำมาหากิน การเข้าใจระบอบการปกครองของบ้านเมือง

- การวางแผนและหาวิธีแก้ไขปรับปรุงโดยขอความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ โดยตรง

- การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง

6. การมีส่วนร่วมในความเป็นอยู่ของชุมชน โดยมีแนวทางปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้บริหารโรงเรียน

7. การเสริมสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

- ใช้หลักและวิธีการเช่นเดียวกันกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังได้กล่าวมาแล้ว

- ปรับปรุงตัวของครูอาจารย์เองในสิ่งต่อไปนี้ คือ การแต่งกาย กิริยามารยาท ความตั้งใจในการทำงาน การรู้เรื่องโรงเรียนและชุมชนเป็นอย่างดี ปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ดี เป็นต้น

- ร่วมมือกันเมื่อโรงเรียนมีกิจกรรม และเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเสมอ

ปัญหาในการดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ปัญหาในการดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2528)

1. ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากทางโรงเรียน

2. ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากทางชุมชน
3. ปัญหาที่มาจากระเบียบข้อบังคับ และระบบการบริหารราชการ

1. ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากทางโรงเรียน จำแนกได้ดังนี้

- 1) การประชาสัมพันธ์ไม่ดี ทำให้ประชาชนไม่สนใจการดำเนินงานของโรงเรียน
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างครูอาจารย์กับประชาชนมีน้อย เพราะครูอาจารย์บางคนอยู่ห่างไกลจากโรงเรียน
- 3) ผู้บริหารและคณะครูอาจารย์ทำตนไม่เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาจากประชาชน
- 4) คณะครูอาจารย์ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน อาจเป็นเพราะรายได้ต่ำ ไม่ได้รับความยุติธรรม หรือความปลอดภัยในการทำงาน
- 5) ขาดวัสดุอุปกรณ์ และปัจจัยเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
- 6) โรงเรียนไม่รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

2. ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากทางชุมชน จำแนกได้ดังนี้

- 1) ประชาชนไม่ค่อยเห็นคุณค่าของการศึกษา เพราะขาดความรู้ความเข้าใจ
- 2) ประชาชนมีความเห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องของทางราชการ ตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นบางอย่างเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 4) สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ โรงเรียนเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ประชาชนมัวเมาในอบายมุข โรงเรียนจึงไม่ยอมให้ความสัมพันธ์ด้วย

3. ปัญหาที่มาจากระเบียบข้อบังคับ และระบบการบริหารราชการ จำแนกได้ดังนี้

- 1) ระบบและระเบียบทางราชการไม่สนองความต้องการของประชาชน และมีกระบวนการซับซ้อน
- 2) ทางราชการหน่วยเหนือควบคุมการบริหารงานของโรงเรียนมากเกินไป ประชาชนจึงลดความสนใจในโรงเรียนลง
- 3) ฝ่ายบริหารทำตัวเป็นผู้มีศักดิ์ศรีเหนือประชาชน ทำให้เข้ากันไม่ได้
- 4) ผู้บริหารระดับท้องถิ่นไม่ค่อยเข้าใจระบบการศึกษา จึงขาดการสนับสนุนอุปสรรคที่ทำให้โรงเรียนกับชุมชนขาดความร่วมมือกัน

1. การติดต่อสื่อสารไม่ดี ทำให้ชุมชนไม่สนใจการดำเนินงานของโรงเรียน บางคนคิดว่าการศึกษาเป็นหน้าที่ของคณะครูโดยตรง ประชาชนไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว

2. **เจตคติของผู้ปกครอง** กล่าวคือ ผู้ปกครองบางคนคิดว่าการสอนเป็นหน้าที่ของครู ไม่ใช่หน้าที่ของผู้ปกครอง หรือบางครั้งผู้ปกครองบางคนมีเจตคติไม่ดีต่อครูบางคน จึงทำให้ขาดความร่วมมือในกิจการของโรงเรียนไปด้วย

3. **เจตคติของครูอาจารย์** ครูอาจารย์บางคนกลัวว่าผู้ปกครองจะมาวิพากษ์วิจารณ์ หรือดูการสอนของตน จึงทำให้ไม่อยากพบผู้ปกครอง

4. **นโยบายของโรงเรียน** ข้อกำหนดกฎเกณฑ์บางสิ่งบางอย่างที่ทางโรงเรียนตั้งขึ้นทำให้ผู้ปกครองไม่ค่อยพอใจ เช่น การเรียกรับเงินจากเด็ก การให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่าง หรือการไม่อนุญาตให้เด็กกลับไปรับประทานอาหารกลางวันที่บ้าน เหล่านี้จะเป็นมูลเหตุทำให้ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือในกิจการงานของโรงเรียนได้

5. **การเข้าใจผิด** กล่าวคือ ผู้ปกครองบางคนตามใจลูกหลานของตนมากเกินไป เมื่อลูกหลานทำผิด และถูกทางโรงเรียนลงโทษบางสิ่งบางอย่าง เด็กอาจนำเรื่องราวที่ตนถูกทางโรงเรียนลงโทษ ไปแจ้งให้ผู้ปกครองทราบโดยการบิดเบือนความผิดของตน หากผู้ปกครองไม่ได้ไตร่ตรองให้รอบคอบอาจเข้าใจทางโรงเรียนผิด ทำให้เสียความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ฉะนั้นทางที่ดีหากทางโรงเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการปกครองเด็กควรปรึกษาทางติดต่อเพื่อทำความเข้าใจกับทางบ้านให้ดี

6. **การให้สวัสดิการและบริการแก่เด็ก** ครูอาจารย์ที่ให้ความสนใจในความเป็นไปของเด็ก เช่น เวลาเด็กป่วยไข้ เด็กถูกรังแก หรือเด็กประสบอุบัติเหตุ โดยรีบให้ความช่วยเหลือ และรีบแจ้งให้ผู้ปกครองได้รับรู้ จะทำให้ผู้ปกครองเกิดความรู้สึกเห็นความสำคัญของครูอาจารย์มากขึ้น ยิ่งในกรณีเด็กยากจน ไม่มีอาหารจะรับประทาน ขาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ขาดเครื่องเขียนแบบเรียน และทางโรงเรียนหาทางช่วยเหลือเจือจุนด้วยแล้ว จะทำให้ผู้ปกครองมีศรัทธาต่อทางโรงเรียนมากยิ่งขึ้น หากเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวไม่ได้รับการเอาใจใส่เหลียวแลจากครูอาจารย์ จะทำให้ผู้ปกครองขาดความศรัทธาในตัวครูอาจารย์ และสัมพันธ์ภาพระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองหรือชุมชนก็จะลดน้อยถอยลง(ยนต์ ชุ่มจิต, 2528)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศรินทร์ทิพย์ จานสีลา (2540) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชนและสมาคม พัฒนาประชากรและชุมชนในการพัฒนาทักษะอาชีพใน โครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาโดยภาพรวมประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเชิงพัฒนา พบว่า มีส่วนร่วมทั้ง 6 ด้านในระดับปานกลางในแต่ละด้าน ด้านการประเมินผลประชาชนมีส่วนร่วมระดับมาก ส่วนด้าน

การสำรวจปัญหา ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ ด้านการลงทุน และด้านการรับผลประโยชน์ พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ส่วนประชาชนที่ร่วมกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรม โดยภาพรวม พบว่ามีส่วนร่วมทั้ง 6 ด้านระดับน้อย เพราะประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรมไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมหรือขั้นตอนในด้านการสำรวจปัญหา ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ และด้านการลงทุน ซึ่งพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมระดับน้อย แต่ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมระดับมาก นอกจากนี้ โดยภาพรวมพบว่าการมีส่วนร่วมทั้ง 6 ด้านของภาคธุรกิจเอกชนที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมเชิงพัฒนา และกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่าภาคธุรกิจเอกชนที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมเชิงพัฒนามีส่วนร่วมทุกด้านระดับน้อย ส่วนภาคธุรกิจเอกชนที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรม พบว่ามีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ และด้านการปฏิบัติการระดับปานกลาง ส่วนด้านอื่น ๆ พบว่ามีส่วนร่วมระดับน้อย ส่วนสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน พบว่ามีส่วนร่วมระดับมากในทุกด้าน ส่วนการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชนทั้ง 6 ด้าน พบว่าในกิจกรรมเชิงพัฒนามีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันทุกด้าน ยกเว้น ด้านการประเมินผล ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ในการวิจัย

ธีรภัทร์ เจริญดี (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 11

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน 100 คน ผู้ปกครองนักเรียน 300 คน ผลการวิจัยพบว่า

- 1) ด้านงานวิชาการของโรงเรียน ผู้ปกครองมีการปฏิบัติในการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง และมีความคาดหวังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียนในระดับมาก
- 2) ด้านงานบริหารของโรงเรียน ผู้ปกครองมีการปฏิบัติในการมีส่วนร่วมในโรงเรียนระดับปานกลาง และมีความคาดหวังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียนในระดับมาก
- 3) ด้านการพัฒนานักเรียน ผู้ปกครองมีการปฏิบัติในการมีส่วนร่วมในโรงเรียนระดับปานกลาง และมีความคาดหวังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียนในระดับมาก
- 4) ด้านการติดต่อสื่อสาร ผู้ปกครองมีการปฏิบัติในการมีส่วนร่วมในโรงเรียนระดับปานกลาง และมีความคาดหวังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียนในระดับมาก

อภิญา กังสนารักษ์ (2544) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่ได้พัฒนามีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งได้จากการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในเกณฑ์ดี (ค่า GFI = 0.90 , ค่า AGFI = 0.83 และค่า P = 0.66) โดยรูปแบบประกอบด้วยองค์ประกอบด้านการแบ่งปันอิทธิพล การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร และด้านการแบ่งปันอำนาจ

2. องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา มี 3 องค์ประกอบ เรียงลำดับตามน้ำหนักองค์ประกอบจากมากไปน้อย คือ องค์ประกอบด้านการแบ่งปันอิทธิพล องค์ประกอบด้านการแบ่งปันข้อมูล และองค์ประกอบด้านการแบ่งปันอำนาจ

3. ข้อค้นพบในการวิจัย คือ รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะ ประกอบด้วยองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านการแบ่งปันอิทธิพล ผู้บริหารระดับคณะต้องเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในความสำเร็จของงาน ได้รับการยอมรับนับถือ มีแรงจูงใจในการทำงาน มีความรับผิดชอบ มีความก้าวหน้า มีความพึงพอใจในผลตอบแทนที่ได้รับ มีความมั่นคงในการทำงาน มีความพึงพอใจกับสภาพการทำงาน เพื่อนร่วมงาน และนโยบายการบริหาร 2) ด้านการแบ่งปันข้อมูล ภายในคณะต้องมีระบบสารสนเทศในการบริหาร ตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล การที่เก็บรักษาข้อมูล การประมวลข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ตลอดจนมีลักษณะและประเภทของข้อมูลที่ผู้บริหารระดับคณะให้กับบุคลากรในคณะ 3) ด้านการแบ่งปันอำนาจ ผู้บริหารระดับคณะ ควรมีพฤติกรรมแบบมุ่งคน และภูมิหลังด้านอายุ การศึกษา ประสบการณ์สอน ประสบการณ์บริหาร และตำแหน่งวิชาการ

ไพฑูรย์ ทอหูน (2526) ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

1. ความคิดของผู้บริหารครู และผู้ปกครองต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. ความคิดเห็นของผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

3. ในความเป็นจริงผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองมีความเห็นว่า ผู้ปกครองเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการบริหาร และด้านการเรียนการสอนน้อย

4. ในความเป็นจริงผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองมีความเห็นว่า ผู้ปกครองเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการแนะแนว และด้านกิจกรรมพิเศษปานกลาง

5. ในความคาดหวังผู้บริหารและครูมีความเห็นว่าผู้ปกครองควรเข้าที่ส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาในระดับ “มาก” ขณะที่ผู้ปกครองเห็นว่าพวกเขาควรมีส่วนร่วมปานกลางสรุปและข้อเสนอแนะ การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ในความเป็นจริงผู้ปกครองเข้ามีส่วนร่วมน้อยมากในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษา พบว่าสาเหตุเนื่องมาจากความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองมีความแตกต่างกัน จึงทำให้การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมประถมศึกษาน้อย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างในความคิดเห็นไม่ได้เป็นสาเหตุทั้งหมด จำเป็นต้องพิจารณาสาเหตุอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น การประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน ความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง

กิตติโชค ห้อยยี่งู (2527) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท : การศึกษาเฉพาะในกรณีโรงเรียนถิ่น โอลาสวิทยา ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนและปัญหาที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท สรุปได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน

1.1 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือในกิจการของโรงเรียน ประชากรมีส่วนร่วม 10 ลักษณะ และลักษณะที่ส่วนใหญ่ระบุว่าประชาชนมีส่วนร่วมได้แก่ เป็นกรรมการ ร่วมประชุม และบริจาคเงิน เหตุที่ประชาชนมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ระบุว่าเพราะเป็นผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนนี้ เกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติสำหรับโรงเรียน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ส่วนใหญ่ระบุว่า ครู – อาจารย์ควรไปร่วมงานของชุมชน สำหรับการปฏิบัติของผู้บริหารและครู – อาจารย์ ที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนใหญ่ระบุว่า คือ การร่วมงานของชุมชนทุกครั้ง

1.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน กิจกรรมและบริการที่โรงเรียนจัดเพื่อประชาชนมี 15 รายการ และรายการที่ส่วนใหญ่ระบุว่าโรงเรียนได้จัดเพื่อประชาชนได้แก่ บริการแนะแนวการศึกษาต่อและอาชีพ ให้ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนเรียนดีแต่ยากจน บริการจำหน่ายสินค้าแก่ประชาชน โดยสหกรณ์โรงเรียน การให้ยืมวัสดุอุปกรณ์โรงเรียน และการให้ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียน กิจกรรมและบริการที่ประชาชนมีส่วนร่วม 13 รายการ และรายการที่ส่วนใหญ่ระบุว่าประชาชนมีส่วนร่วม ได้แก่ การยืมวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน และการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ระบุว่า โรงเรียน

ดำเนินการเอง และร่วมสนับสนุนให้หน่วยงานอื่นตลอดจนชุมชนดำเนินการ และครู – อาจารย์ส่วนใหญ่ระบุว่า มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อประชาชน โดยช่วยเหลือและบริการแก่ประชาชนตามความสามารถและความถนัดของตนเอง ในการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อประชาชน โรงเรียนได้สำรวจสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนเฉพาะตำบลที่โรงเรียนตั้งอยู่ แต่ข้อมูลจากการสำรวจไม่ได้นำมาประกอบการพิจารณาจัดกิจกรรมและบริการเพื่อประชาชน สำหรับกิจกรรมและบริการที่ประชาชนต้องการให้โรงเรียนจัดเพื่อประชาชนมี 10 รายการ และรายการที่ส่วนใหญ่ระบุว่า ประชาชนต้องการ ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพของประชาชน

2. ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีทั้งปัญหาที่เกิดจากโรงเรียน ประชาชน และจากส่วนอื่น ๆ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากโรงเรียนส่วนใหญ่ระบุว่า ได้แก่ ปัญหาผู้บริหาร โรงเรียนไม่ให้ความสำคัญต่องานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และโรงเรียนไม่ได้ชี้แจงให้ประชาชนทราบบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากประชาชน ส่วนใหญ่ระบุว่า ได้แก่ ปัญหาประชาชนไม่สนใจในกิจการของโรงเรียน และประชาชนไม่มีเงินจึงไม่สามารถให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือกับโรงเรียน ได้ ส่วนปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากส่วนอื่น ส่วนใหญ่ระบุว่า ได้แก่ การที่หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการไม่ได้เตรียมบุคลากรสำหรับดำเนินตามโครงการให้มีความพร้อมเท่าที่ควร และประชาชนประสบกับภาวะฝนแล้ง ขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

สุนทร ขอบทำดี (2534) ศึกษาบทบาทของคณะกรรมการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอ่างทองผลการวิจัยพบว่า คณะกรรมการศึกษาส่วนใหญ่มีบทบาทในด้านการประชาสัมพันธ์ โรงเรียนมีส่วนร่วมในการประชุมผู้ปกครองนักเรียน ประสานงานให้มีการเผยแพร่ข่าวสารในที่ชุมชน และขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองมาเยี่ยม โรงเรียน โดยร่วมกิจกรรมของโรงเรียนด้านการให้บริการแก่ชุมชนมีส่วนร่วมเสนอแนะและประสานงานให้โรงเรียนร่วมกับหน่วยงานอื่น ให้บริการความรู้แก่ประชาชนที่โรงเรียน และแสวงหาความช่วยเหลือจากชุมชนนำมาปรับปรุงอาคารสถานที่ไว้บริการประชาชน ในด้านการร่วมกิจกรรมของชุมชน มีบทบาทขอความร่วมมือให้โรงเรียนจัดกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น ให้ครู นักเรียนร่วมพัฒนาชุมชน และสนับสนุนให้โรงเรียนจัดกิจกรรมร่วมกับประชาชน ในด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน มีบทบาทขอความร่วมมือประชาชนร่วมกิจกรรมวันสำคัญที่โรงเรียน ช่วยพัฒนาโรงเรียนด้วยแรงงาน ช่างก่อสร้าง และวิทยากรซึ่งยังมีน้อย และแสวงหาความช่วยเหลือจากนักเรียนจากชุมชน โดยจัดอาหารกลางวัน ทู่นักเรียน และด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่นใน

ท้องถิ่น มีบทบาทแสวงหาความช่วยเหลือจากประชาชน นำมาสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม โรงเรียน ในการแข่งขันกีฬา งานวันเด็ก เข้าค่ายพักแรมจากกลุ่มบุคคล ศิษย์เก่า จัดตั้งกองทุน มูลนิธิ เพื่อพัฒนาโรงเรียน และให้ข้อมูลการให้บริการของโรงเรียนแก่หน่วยงานอื่น คือ วัด สถานีอนามัย สภาตำบล

ชชาติ พ่วงสมจิตร (2540) พบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับ โรงเรียน ประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัยคือ

1. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีอุตสาหกรรมเป็นแกนหลัก และสถานะในช่วงที่เศรษฐกิจดี (2) ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองท้องถิ่นกระตุ้นให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน และ (3) ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนไทย

2. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความเป็นห่วงสวัสดิภาพของบุตรหลาน ความเกี่ยวข้องผูกพันกับโรงเรียน สถานภาพของคนในชุมชน ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนในชุมชน เครือข่ายของชุมชน ผู้นำ ความพร้อมของคนในชุมชน การเห็นความสำคัญของตนเองและการเห็นแก่ความเจริญของส่วนรวม

3. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารรุ่นก่อนสร้างสมศรัทธาไว้ให้ ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความเป็นห่วง ผู้บริหารทำงานกับกรรมการศึกษาได้ดี ผู้บริหารและครูให้เกียรติและกำลังใจแก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถดี ผู้บริหารและครูประพฤติตนดี ครูรัก ผูกพัน และรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ โรงเรียน โรงเรียนมีครูเก่าแก่ หรือศิษย์เก่าอยู่ในโรงเรียน ครูสนใจเด็กและสอนดี และคณะครูมีความสามัคคี 2) ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเป็นผู้เข้าไปขอความร่วมมือจากชุมชน สร้างระบบที่เอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความเอื้อเฟื้อแก่ชุมชน และสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน 3) ปัจจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีแผนงานที่ดี มีความเชื่อถือเรื่องการเงิน และมีการพัฒนาที่ดี 4) ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ความเป็นโรงเรียนของชุมชน ชื่อของโรงเรียน และการที่โรงเรียนเป็นแหล่งสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่ทำให้คนในชุมชนไม่มีเวลาว่าง สภาพในช่วงที่เศรษฐกิจ ตกต่ำ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตและระบบมาตรฐานสินค้า (2) ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่น ก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และระบบของการบรรจุแต่งตั้งข้าราชการครู ไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธา ความไม่ผูกพันกับชุมชน การไม่มีเวลาว่าง การขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับโรงเรียน และความขัดสนส่วนบุคคล

1.3 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย (1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารและครูรุ่นปัจจุบันขาดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน บุคลากรในผ่านบริหารไม่ให้ความสำคัญกับผู้ที่มีส่วนร่วม ผู้บริหารไม่อยู่บริหาร โรงเรียน จำนวนครูที่ช่วยเหลือโรงเรียนไม่ได้ ทำงานโดยไม่ปรึกษาหารือ และไม่เร่งแก้ปัญหาความขัดแย้งกับชุมชน ครูมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมต่อชาวบ้าน ประพฤติตนไม่เหมาะสม และกีดกันการเข้ามีส่วนร่วมของคนในชุมชน (2) วิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ เอาความใจใส่ต่อนักเรียนน้อยลง โรงเรียนทำให้ประชาชนเดือดร้อน ยกเลิกสิทธิพิเศษของผู้มีอุปการะต่อโรงเรียน แต่งตั้งผู้ที่มาทำงานกับชุมชนไม่เหมาะสม ไม่ตอบแทนชุมชน ไม่กำหนดบทบาทที่เหมาะสมให้แก่ผู้เข้ามีส่วนร่วม (3) ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ ความโดดเด่นด้านวิชาการของโรงเรียนลดลง และไม่มีผลงานที่ประสบความสำเร็จเสนอให้ชุมชนชื่นชม (4) ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ข้าราชการของโรงเรียน ความสัมพันธ์กับวัดไม่ดี การขาดบุคลากรที่จะเชื่อมโยงกับชุมชนและการขาดทีมงานที่ดี

โถมฉาย พรหมปัญญา (2540) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการประถมศึกษาในระดับอำเภอและระดับจังหวัดของจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า สภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการประถมศึกษาในระดับจังหวัด และระดับอำเภอ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน มีปัญหาในการดำเนินการน้อย ยกเว้นในระดับจังหวัด มีปัญหาการดำเนินการในระดับปานกลาง ในด้านการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการประถมศึกษา การจัดสรรงบประมาณ การแต่งตั้งโยกย้าย และการใช้ผลการประเมินเพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานของคณะกรรมการประถมศึกษาจังหวัด ส่วนระดับอำเภอ มีปัญหาในการใช้ผลประเมินเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอในระดับปานกลางเช่นกัน ควรกำหนดบทบาทที่ส่วนร่วมของผู้นำชุมชนให้ชัดเจน ให้มีการกระจายอำนาจ และการจัดให้ประชุม อบรม

สัมมนาให้ความรู้ด้านการศึกษาแก่ผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง ระบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการประถมศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติทั้ง 7 ข้อ

สมยศ เผือกจันทิก (2541) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนม : กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ และโรงเรียนวัดดอนกระเบื้อง อำเภอโพธาราม กลุ่มประชากร คือ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่ทำหน้าที่เป็นฟาร์มสาธิต จำนวน 7 คน นักวิชาการ / วิทยากรท้องถิ่น จำนวน 11 คน ผู้แทนองค์กรท้องถิ่น จำนวน 31 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 41 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่ไม่ใช่ฟาร์มสาธิต จำนวน 40 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 58 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 188 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกต

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมโดยการให้สัมภาษณ์นักเรียน การเป็นวิทยากรในชั้นเรียน การทำหน้าที่เป็นฟาร์มสาธิต การให้บริการศึกษาดูงานในองค์กรท้องถิ่น ได้แก่ ศูนย์วิจัยการผสมเทียม ราชบุรี โรงพยาบาลสัตว์หนองโพ และสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) และการร่วมเสียสละเงิน แรงงาน วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอน เช่น ถังใส่นม การทำหุ่นฟางโคนม และเอกสารประกอบการเรียนการสอน เป็นต้น 2) ชุมชนไม่มีปัญหาในการเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน เพราะจะมีการนัดหมายล่วงหน้า และ 3) ชุมชนรู้สึภาคภูมิใจ และเต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน

บุญเทียม อังสวัสดิ์ (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง (2) กลุ่มผู้ดำเนินงาน และ (3) กลุ่มผู้รับบริการ จำนวนทั้งสิ้น 257 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ F-test t-test และการวิเคราะห์ห้อยค์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมด้านการประสานงานอยู่ในระดับปานกลาง อีก 4 ด้านอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ด้านการจัดสรรทรัพยากร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวางแผน และด้านการติดตามประเมินผลการปฏิบัติ (2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนการดำเนินงานของศูนย์ โดย

มีส่วนร่วมในเรื่องการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานของศูนย์ การหาสาเหตุของปัญหา และแนวทางในการแก้ไขการเสนอความต้องการ และจัดลำดับความต้องกัญของปัญหา การเสนอแผนงาน / โครงการ / กิจกรรมในการดำเนินงานของศูนย์ และการกำหนดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของศูนย์ ด้านการจัดสรรทรัพยากร และประสานการเตรียมการเพื่อสนับสนุนศูนย์ โดยมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดหา และบริจาคเงินของศูนย์ โดยมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดหาและบริจาคเงิน วัสดุอุปกรณ์เพื่อการดำเนินงานของศูนย์ การจัดหากำลังคนช่วยเหลือแรงงานให้กับศูนย์ การประสานงานด้านทรัพยากรในการดำเนินงานกับคนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน การประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์และกับหน่วยงานอื่น ๆ และด้านการจัดการเรียนการสอนและติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดหาเอกสาร สื่อ และวัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนของครูที่เลี้ยง การติดตามความก้าวหน้าและพัฒนาการของเด็กในศูนย์ การติดตามผลการจัดการเรียนการสอน และการปฏิบัติตามแผนงาน โครงการ การประชาสัมพันธ์ ผลการดำเนินงานของศูนย์ให้ชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ทราบ

พลศรี ไม้ทอง (2543) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการ และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสอบถามลักษณะแบบเลือกตอบ ผลการวิจัยพบว่าในการปรับและ / หรือการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปรับหลักสูตรท้องถิ่นเท่านั้น ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคือ ช่วยประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสนับสนุนด้านของวัสดุหรืออุปกรณ์ต่างๆ ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนและชุมชนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน และชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร เนื่องจากมีภารกิจมากในการนำหลักสูตรท้องถิ่น ไปใช้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการเตรียมครู การจัดบริการวัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน การประชาสัมพันธ์หลักสูตรท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดสื่อ / ผลิตสื่อการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคือ เป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐาน และสนับสนุนด้านสิ่งของวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนและชุมชนเวลาว่างไม่ตรงกัน และชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรในการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า ชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากชุมชนเห็นว่าการประเมินหลักสูตร

ท้องถิ่นเป็นหน้าที่ของโรงเรียน และนโยบายของโรงเรียนไม่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแนวทางในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เสนอแนะว่า ชุมชนควรมีบทบาทในการเป็นผู้ให้ข้อมูล แนวคิด และ / หรือ ข้อเสนอแนะ และเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียน ส่วนบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความร่วมมือของชุมชนต่อหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เสนอแนะว่า โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

พจนานุกรม (2543) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับประถมศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับการรับรองคุณภาพการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร ประชากร คือ ผู้บริหาร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอนและคณะกรรมการโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสอบถามลักษณะแบบเลือกตอบ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปรับและ / หรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคือเป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐาน ร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และเป็นผู้ให้ความรู้ และ / หรือถ่ายทอดประสบการณ์ในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านการเตรียมครู การจัดการวัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน และการประชาสัมพันธ์หลักสูตรท้องถิ่น ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ เป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐาน เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากนโยบายของโรงเรียนไม่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และคนในชุมชนเห็นว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียน

ปัญหาในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการปรับและ / หรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ในการนำหลักสูตรไปใช้ และในการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าปัญหาที่พบคือ ชุมชนขาดความร่วมมือเท่าที่ควรเนื่องจากที่ภารกิจมาก และโรงเรียนกับชุมชนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน แนวทางการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดการเรียนการสอน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เสนอแนะว่าชุมชนควรมีบทบาทในการเป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐานเป็นแหล่งวิชาการร่วมเป็นคณะกรรมการโรงเรียนหรือที่ปรึกษา ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะ และสนับสนุนด้านสิ่งของวัสดุและ / หรืออุปกรณ์ ต่าง ๆ สำหรับบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดการเรียนการสอน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เสนอแนะว่าโรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้รู้ในชุมชนมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ / ถ่ายทอดประสบการณ์ และให้การต้อนรับชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

พจนี เทียมศักดิ์ (2543) ศึกษาเรื่องปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียนพบว่า

1. ชุมชนเข้มแข็งร่วมมือร่วมใจด้วยความสัมพันธ์กันค่อนข้างเหนียวแน่น ทั้งนี้เพราะมีกิจกรรมทางสังคมให้คนกลุ่มนี้พบปะกันเป็นประจำ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้แล้วคนในชุมชนยังจัดให้มีองค์กรชุมชนที่เป็นแหล่งรวมตัวกันทำงานเพื่อชุมชนเป็นกิจกรรมที่นับได้ว่าเป็นหัวใจในการดำเนินงานกิจกรรมในชุมชน จึงเกิดเป็นปฏิสัมพันธ์แบบให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม

2. การที่ผู้นำชุมชนยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลักใหญ่จุดเน้นของความสำเร็จอยู่ที่โรงเรียนและชุมชนได้ร่วมมือกันทำให้บรรลุอยู่ที่ความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชน โดยส่วนรวม ซึ่งจะต้องให้ความช่วยเหลือตรงกับปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และต้องเป็นความต้องการที่ไม่เกินฐานะและความสามารถของคนในชุมชนที่จะสามารถช่วยกันได้ เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ถนนคอนกรีต สหกรณ์ร้านค้า ปิมน้ำมัน ฯลฯ

3. การริเริ่มและดำเนินการโดยประชาชน เป็นวิธีที่ริเริ่มจากประชาชนผู้สนใจที่ต้องการแก้ไขปรับปรุงสถานภาพเดิมให้ดีขึ้นกว่าเดิม แม้จะเป็นการเริ่มต้นจากกลุ่มคนไม่กี่คนก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ อย่างเช่น การให้ความรู้ซึ่งกันและกัน การทำร้านสหกรณ์ร่วมกัน การทำปิมน้ำมันร่วมกัน การทำร้านสหกรณ์ร่วมกัน การรวมกลุ่มจึงมีพลังในการดำเนินงานได้ดี

4. การเน้นความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชนในชุมชนที่ศึกษามีการเน้นความสอดคล้องดังกล่าวอย่างมาก ความพร้อมของชุมชนที่นี่หมายถึงระดับของการยอมรับที่ชุมชนจะผลักดันให้การจัดการเรียนรู้ในชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ถ้ามีการดำเนินงานในชุมชนการดำเนินงานจึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในเบื้องต้น

5. ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน มีแบบแผนและเงื่อนไขของการเรียนรู้ของชุมชนและโรงเรียนซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ที่มีโอกาสมาเรียนรู้ระหว่างกันได้ อันเป็นการเรียนรู้ในลักษณะของการมีส่วนร่วม เพราะการเรียนรู้สามารถเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจะมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ฉะนั้นปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน จึงอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีซึ่งทำให้ปฏิสัมพันธ์ของชุมชนและโรงเรียนได้มีความเท่าเทียมกัน

ไม่มีการแบ่งชนชั้นต่างฝ่ายต่างมาช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนเดียวกัน ผลแห่งการที่ทั้งชุมชนและโรงเรียนได้ปฏิบัติงานร่วมกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ทำให้มีผลต่อการเรียนรู้ของครูที่มีต่อชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้รู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน

อุทัย บุญประเสริฐ (2545) ศึกษาถึงแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานครั้งนี้ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและแนวทางปฏิบัติในการบริหารการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่ารูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทและกฎหมายการศึกษาของไทยในการบริหารการศึกษาโดยที่มีการบริหารจัดการโดยมีชุมชนเป็นหลัก (Community Control SBM) จุดประสงค์หลักของรูปแบบการบริหารที่มีชุมชนเป็นหลักหรือการควบคุมโดยชุมชนนั้นคือการคืนอำนาจการบริหารจัดการสถานศึกษาให้แก่ชุมชนในทางปฏิบัติจะเป็นการเสริมความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนและผู้ปกครอง โดยมีความรู้ว่าแนวทางดังกล่าวจะทำให้ผู้รับบริหารทางการศึกษามีความพึงพอใจในการศึกษาที่จัดให้มากที่สุด หลักสูตรของสถานศึกษาจะตอบสนองความต้องการและค่านิยมของผู้ปกครอง ตอบสนองชุมชนและท้องถิ่นมากที่สุดในคณะกรรมการสถานศึกษาจะมีสิทธิ์ทำแทนผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุดศึกษาถึงแนวทางและรูปแบบการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่า มีรูปแบบที่สำคัญอย่างน้อย 4 รูปแบบได้แก่

1. รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Administration Control SBM) ผู้บริหารเป็นประธานคณะกรรมการ ส่วนกรรมการอื่น ๆ ได้มาจากการเลือกตั้งหรือคัดเลือกจากกลุ่มผู้ปกครองครู และชุมชน คณะกรรมการมีบทบาทให้คำปรึกษา แต่อำนาจการตัดสินใจยังคงอยู่ที่ผู้บริหารโรงเรียน

2. รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก (Professional Control SBM) เกิดจากแนวคิดที่ว่า ครูเป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุด ย่อมรู้ปัญหาได้ดีกว่าและสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด ตัวแทนคณะครูจะมีสัดส่วนมากที่สุดในการคณะกรรมการโรงเรียน ผู้บริหารยังคงเป็นประธานคณะกรรมการโรงเรียน บทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนเป็นคณะกรรมการบริหาร

3. รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก (Community Control SBM) แนวคิดสำคัญ คือการจัดการศึกษาควรตอบสนองความต้องการและค่านิยมของผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด ตัวแทนของผู้ปกครองและชุมชนจึงมีสัดส่วนในการคณะกรรมการโรงเรียนมากที่สุด ตัวแทนผู้ปกครองและชุมชนเป็นประธานคณะกรรมการ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการ บทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการโรงเรียนเป็นคณะกรรมการบริหาร

4. รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก (Professional Community Control SBM) แนวคิดเรื่องนี้เชื่อว่า ทั้งครู และผู้ปกครองต่างมีความสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก เนื่องจากทั้ง 2 กลุ่มต่างอยู่ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุด รับรู้ปัญหาและความต้องการได้ดีที่สุด สัดส่วนของครูและผู้ปกครอง (ชุมชน) ในคณะกรรมการโรงเรียนจะมีเท่าๆ กัน แต่มากกว่าตัวแทนกลุ่ม อื่น ๆ ผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธาน บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการโรงเรียนเป็นคณะกรรมการบริหาร และพบว่ารูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทกฎหมายการศึกษาของไทยในปัจจุบัน ได้แก่ รูปแบบที่ดี การบริหารจัดการโดยมีชุมชนเป็นหลัก (Community Control SBM)

กรมสามัญศึกษา (ม.ป.ป.) กระทรวงศึกษาธิการศึกษาการบริหาร โดยใช้โรงเรียนของโรงเรียนสิทธิ กรมสามัญศึกษามีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเน้นผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยโครงการนำร่องทางโรงเรียนในกรมสามัญศึกษา 8 โรงเรียน และศึกษาถึงรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Management) เป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการทำงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในการจัดการศึกษาทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

มศว. ประสานมิตร (2544) ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียของการบริหารการศึกษา โดยใช้วิชาเรียนเป็นฐานโดยฐานความคิดของ Neal R. พบว่าข้อดี คือ 1) การมีส่วนร่วมของบุคลากรในกระบวนการตัดสินใจ ทำให้เพิ่มความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น 2) โรงเรียนจะความสัมพันธ์กับชุมชน วิธีการท้องถิ่นจะถูกเชื่อมโยงกับความสามารถของโรงเรียนที่แตกต่างกัน จะทำให้โรงเรียนพบกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง 3) มีการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เงิน และอำนาจเป็นฐานของโรงเรียน การรวมกันของสิ่งนี้เข้ากับผู้ปกครองและการมีส่วนร่วมของชุมชน มีผลต่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ข้อเสีย 1) การปฏิบัติงานใช้เวลานาน เนื่องจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มคณะกรรมการบริหาร 2) การดำเนินการมักมีประเด็นขัดแย้ง

Neal R. ได้อธิบายให้เห็นถึงข้อดีของ SBM หลายประการคือ

(อ้างถึงใน มศว., 2544)

1. การมีส่วนร่วมของบุคลากรในกระบวนการตัดสินใจ ทำให้เพิ่มความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น

2. มีแรงสนับสนุนส่วนของเงินทุนภายในโรงเรียนเนื่องจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
3. บุคลากรของโรงเรียนและการบริหารจะได้ประสบการณ์ความเจริญก้าวหน้าอย่างมืออาชีพ พวกเขาสามารถเรียนรู้ที่จะทำงาน พวกเขาครูถูกคาดหวังให้เข้ามาร่วมแรงร่วมใจเช่นเดียวกับในการมีส่วนร่วมในเรื่องการตัดสินใจในเรื่องงบประมาณ และข้อยุติที่ได้จากการขัดแย้ง
4. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนำไปสู่จริยธรรมจรรยาบรรณที่ดีขึ้น กลุ่มบุคลากรรู้สึกว่าการพวกเขาได้รับการควบคุม ตรวจสอบสภาพการทำงานด้วย
5. มีงบประมาณของโรงเรียนเองแทนที่จะเป็นงบประมาณตามโครงการ สิ่งนี้ทำให้โรงเรียนควบคุมการแบ่งส่วนเงินทุนได้
6. ภายใต้ระบบ SBM มีการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจเป็นไปอย่างสุขุม รอบคอบ เพราะงบประมาณเป็นที่รับรู้ เป็นการง่ายขึ้นที่จะเห็นผลของการตัดสินใจในการใช้จ่ายในระดับโรงเรียน
7. การจัดสรรเงินทุนเป็นไปอย่างทัดเทียมเสมอภาค ภายใต้ระบบ SBM การจัดสรรให้นักเรียนรายหัวเป็นที่โปร่งใสและเข้าใจง่ายถึงความแตกต่างในการจัดสรรเป็นไปอย่างยุติธรรม
8. เนื่องจากการจัดสรรให้นักเรียนรายหัว SBM จึงเป็นที่ยอมรับที่จะเป็นการปันส่วนในรูปคูปอง และมีแผนการจัดการเรียนการสอนที่น่าเชื่อถือ
9. ระบบ SBM ทำให้บุคลากรและระบบการบริหารตอบสนองรูปแบบพฤติกรรมของนักเรียน บุคลากรได้รับการคาดหวังให้มีอิสระ และพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคาดหวังของนักเรียนด้วย
10. SBM นำมาซึ่งโอกาสต่างๆ ในความเป็นภาวะผู้นำสำหรับครูใหญ่ พวกครูใหญ่จะต้องเพิ่มความรับผิดชอบในสิ่งต่าง ๆ และความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน
11. โรงเรียนจะมีความสัมพันธ์กับชุมชน วิธีการท้องถิ่นจะถูกเชื่อมโยงกับความสามารถของโรงเรียนที่แตกต่างกัน จะทำให้โรงเรียนได้พบกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง
12. พวกเขาครูจะได้รับมอบอำนาจ ทำให้เกิดผลต่อคุณภาพการศึกษา

13. ต้องจัดลำดับความสำคัญกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เงิน และอำนาจเป็นฐานของโรงเรียน การรวมกันของสิ่งนี้เข้ากับผู้ปกครอง และการมีส่วนร่วมของชุมชนมีผลต่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

14. ผู้แทนที่ได้รับเลือกเป็นกรรมการโรงเรียนมีจำนวนมากขึ้น ผู้ปกครองที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบ และเป็นผู้สนับสนุนระบบ

15. SBM สนับสนุนความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีดังนี้

- ความเป็นผู้นำในการเรียนการสอนที่เข้มแข็ง
- ความคาดหวังต่อโรงเรียนสูงขึ้น
- เน้นการเรียนการสอน
- บรรยากาศของโรงเรียนที่เป็นไปในทางที่ดี
- การวัดมาตรการของระบบมีประสิทธิภาพ

ไม่มีข้อมูลหลักฐานที่ได้จากการทดลองโดยประสบการณ์ (empirical) อย่างเด่นชัดที่เป็นผลของ SBM การปฏิบัติงานโดยใช้ระบบ SBM เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาอันยาวนาน รวมถึงการมีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบ SBM ได้ทำให้เห็นกันแล้วว่า ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนรู้ องค์ประกอบอันหนึ่งที่ว่านี่คือ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ซึ่งนำมาสัมพันธ์กัน คือทำให้

- นักเรียนได้รับผลการเรียน และผลการทดสอบสูงขึ้น
- เป็นการปรับปรุงทางวิชาการระยะยาว
- ได้รับทัศนคติและพฤติกรรมในทางที่ดี
- โปรแกรมการเรียนประสบความสำเร็จมากขึ้น
- จำนวนโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ส่วนข้อเสีย ก็มีหลายประการเช่นเดียวกันคือ

- ระยะเวลาในการวางแผนต้องเพิ่มขึ้นอันเป็นสิ่งจำเป็นในการใช้ระบบ SBM
- การให้ความช่วยเหลือทางการเงินมีความจำเป็นมากในระบบ SBM
- มีการปฏิบัติงานซึ่งใช้เวลานานเนื่องจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มคณะกรรมการ และกลุ่มต่างๆ ที่ร่วมวางแผน
- การดำเนินการมักมีประเด็นขัดแย้ง

- อาจจะมีปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านแรงงาน ซึ่งเนื่องมาจากความขัดแย้งกับข้อตกลงที่มีการเจรจาต่อรอง
- การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมไม่มีประสิทธิภาพเท่ากับ ระบบบริหารการจัดการแบบอัตรารีไค

เสนีย์ สังขพันธ์ (2532) ได้ศึกษาการบริหารงานความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่นพบว่ามีการตัดสินใจในรูปของการทำงานกลุ่ม มีการประชุมคณะกรรมการการศึกษาเพื่อชี้แจงบทบาทหน้าที่ทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ศิริกาญจน์ โกศล (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่สำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชน คือเงื่อนไขที่เกี่ยวกับความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนและเงื่อนไขทางด้านโรงเรียน และที่สำคัญคือการกำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนที่ตรงกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียน คณะครูและผู้บริหารโรงเรียน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีแบบแผนของการมีส่วนร่วม 3 แบบแผนย่อย คือ แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full participatory pattern) แบบแผนการมีส่วนร่วมเป็นบางส่วน (Partial participatory pattern) และแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal participatory pattern)

พรทิพย์ อันทิวโรทัย และอนงค์นุช ภูยานนท์ (2543) ได้ศึกษาถึงแนวการปฏิบัติในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น สำคัญที่จิตวิญญาณ มีความสำนึกในความเป็นมนุษย์ ต้องเตรียมตนเองให้พร้อมที่จะเรียนรู้และเข้าใจถึงจิตวิญญาณของชุมชนอย่างถ่องแท้ บทบาทหน้าที่ที่ดีที่สุดของผู้ที่จะเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชน คือเป็น Facilitator ไม่ใช่ผู้สั่งการชี้นำ เป็นผู้ประสาน เป็นตัวเชื่อมต่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เพื่อที่จะสานภารกิจในการจัดการศึกษาให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ